

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslų institutas

Airinė Gurskienė

Edukologijos studijų programa
magistro darbas

**Mokyklos erdvių transformacijos mokytojų požiūriu:
quo vadis?**

Darbo vadovė: prof. dr. Lilija Duoblienė

Vilnius

2023

SANTRAUKA

Mokyklų erdvių transformacijos – dabartinė švietimo tendencija, kurią lemia sociokultūriniai veiksniai. Šiuolaikinio ugdymo(si) samprata stipriai pakito nuo praėjusio amžiaus mokymo modelio, daugiausia paremta galių santykių tenkinimu. Šiandien ugdymo centre – besimokantysis, o erdvė laikoma „trečiuoju mokytoju“, svarbiu ugdymo(si) elementu. Iki šiol Lietuvoje atlikti tyrimai daugiausia buvo orientuoti į fizines mokyklų erdves ar tam tikrų jos dalių poveikį ugdymui(si). Mokyklos erdvės kaip kompleksiškos, apimančios ne tik fizinius, bet ir socialinius bei virtualius aspektus, trūkumas paskatino atlikti šį tyrimą. Jo objektas – mokyklos erdvių kaita. Tikslas – ištirti mokytojų (pagrindinių veikėjų ir ugdymo vadovų mokyklos erdvėse) požiūrį į mokyklų erdvių kaitą, nulemtą sociokultūrinių kontekstų, siekiant nustatyti, kiek ir kaip mokyklų erdvės įgalina (arba apriboja) mokytojus veikti ir naudotis jomis ugdyme dabar ir ateities perspektyvoje. Tyrime dalyvavo 12 mokytojų, dirbančių valstybinėse ir nevalstybinėse mokyklose. Taikytas pusiau struktūruoto interviu metodas, duomenys analizuojami kokybinės turinio analizės metodu. Empirinis tyrimas atskleidė, kad mokytojai erdves mato kaip svarbų ugdymo(si) elementą, tačiau dažnai apie jas nereflektuoja. Mokyklos erdvių kaita, nulemta sociokultūrinių kontekstų, mokytojus ir džiugina, ir kelia jiems iššūkių: atnaujinamos erdvės vis labiau pritaikomos įvairiems ugdymo(si) poreikiams, tačiau į mokyklų erdves sparčiai integruojamos technologijos ir mokymas(is) virtualioje erdvėje trukdo kurti artimus santykius su mokiniais, kuriuos mokytojai laiko svarbiausiu ugdymo tikslu ir priežastimi geriems mokinių mokymo(si) rezultatams. Todėl nemanoma, kad virtuali erdvė ateityje galėtų pilnai pakeisti fizinę mokyklos pastatą, o dirbtinis intelektas – mokytoją. Apskritai mokytojai turi daug galimybių ugdymą vykdyti įvairiose vidinėse ir išorinėse mokyklos arba už jos ribų esančiose erdvėse, taikyti neformalius metodus, tačiau tą apriboja reikalavimai išpildyti bendrąsias ugdymo programas, taip pat laiko ir/ar patirties stoka. Renovuotose patalpose mokytojo laisvė kurti apribojama – neleidžiama ant sienų tvirtinti net ir ugdymo(si) procesui skirtų artefaktų. Mokytojai norėtų turėti erdvesnes ir daugiafunkces klases, kuriomis nereikėtų dalytis su kitais mokytojais.

SUMMARY

Transformation of school spaces is a current educational trend influenced by sociocultural factors. The concept of modern education has changed significantly from the teaching model of the previous century, which was mainly focused on satisfying power relationships. Today, the learner is at the center of education, and the physical space is considered “the third teacher”, an important element of education. Previous research in Lithuania has mostly focused on the impact of physical school spaces or specific parts of them on education. The lack of a comprehensive understanding of school spaces, encompassing not only physical but also social and virtual aspects, prompted this study. Its object is the transformation of school spaces, and its aim is to explore the perspectives of teachers (key actors and educational leaders in school spaces) on the changes in school spaces influenced by sociocultural contexts in order to determine the extent to which school spaces enable or restrict teachers' actions and use in education now and in the future. The study involved 12 teachers working in public and private schools. A semi-structured interview method was used, and the data were analyzed using qualitative content analysis. The empirical research revealed that teachers see spaces as an important element of education, but they often do not reflect on them. The transformation of school spaces influenced by sociocultural contexts both delights and challenges teachers: renovated spaces are increasingly adapted to various educational needs, but the rapid integration of technologies and virtual learning spaces hinders the creation of close relationships with students, which teachers consider the most important goal and reason for achieving good learning outcomes. Therefore, it is not possible to fully replace the physical school building with virtual space in the future, nor can artificial intelligence replace teachers. In general, teachers have many opportunities to conduct education in various internal and external spaces within or outside the school, and to apply informal methods, but this is limited by the requirements to fulfill the general educational programs, as well as the lack of time and/or experience. In renovated rooms, the freedom of teachers to create is limited - even affixing artifacts specifically designed for the educational process on the walls is not allowed. Teachers would like to have more spacious and multifunctional classrooms that they wouldn't have to share with other teachers.

TURINYS

ĮVADAS	6
1. TEORINIAI ERDVIŲ TYRIMO PAMATAI	9
1.1. Erdvės samprata	9
1.2. Erdvės ir žmogaus tarpusavio santykis.....	10
1.3. Erdvės poreikio kaita. Globalizacijos įtaka	12
1.4. Virtuali erdvė: judame nejudėdami	15
1.5. Erdvių organizavimas mokykloje	17
1.5.1. Tradicinės mokyklos erdvės	17
1.5.2. Šiuolaikinio ugdymo(si) erdvės	19
1.5.3. Dabartinės mokyklos erdvės valstybinėse ir nevalstybinėse mokyklose	21
1.5.4. Mokyklos erdvių scenarijai ateityje.....	24
1.6. Mokyklos erdvės komponentai	27
1.6.1. Mokykla kaip fizinė erdvė	27
1.6.2. Mokykla kaip socialinė erdvė	30
1.6.3. Mokykla kaip virtuali erdvė	32
2. EMPIRINIS MOKYKLOS ERDVIŲ TRANSFORMACIJŲ TYRIMAS	36
2.1. Tyrimo organizavimas ir metodologija.....	36
2.2. Tyrimo dalyviai	36
2.3. Tyrimo eiga	37
2.4. Tyrimo rezultatai	39
2.4.1. Asmeninis mokytojų santykis su mokyklų erdvėmis	39
2.4.2. Ugdymo organizavimas mokyklos ir kitose erdvėse	43
2.4.3. Socialinės erdvės kūrimas.....	52
2.4.4. Virtualumo problema: technologijos vs. mokytojas.....	57
DISKUSIJA.....	62

IŠVADOS	64
ŠALTINIAI.....	66
PRIEDAI	71
Priedas 1. Pusiau struktūruoto interviu planas.....	71
Priedas 2. Transkribuoto interviu pavyzdys	73
Priedas 3. Kategorijos ir subkategorijos. Pavyzdžiai.....	80
Priedas 4. Nuotraukų galerija	83

ĮVADAS

Tyrimo problema ir aktualumas. Mokyklų erdvių transformacijos – dabartinė švietimo tendencija, kurią lemia sociokultūriniai veiksniai. Šiuolaikinio ugdymo(si) samprata stipriai pakito nuo praėjusio amžiaus mokymo modelio, suformuoto dar industrinio amžiaus laikais ir daugiausia orientuoto į gamintojų visuomenės poreikių tenkinimą (Bauman, 2007; 2011). To meto mokyklos institucija turėjo veikti tiksliai, pagal griežtus standartus ir normas, o mokymas visiems buvo vienodas. Tuo tarpu šiuolaikinio ugdymo centre – besimokantysis. Stengiamasi kurti ar atnaujinti mokyklas taip, kad kiekvienas būtų vertinamas ir turėtų galimybę atsiskleisti kaip asmenybė. Erdvė šiuolaikiniame ugdyme veikia kaip „trečiasis mokytojas“ (Edwards et al., 2011), akcentuojama patirtinio ugdymo svarba. Itin stipriai mokymąsi keičia ir technologijos. Didėja jų integracija į fizinių mokyklos dizainą, daugėja kompiuterių, interaktyvių lentų ar kitų įrenginių klasėse. Pasitelkiant technologijas mokymo(si) procesas taip pat gali tapti savarankiškas, nuotolinis, iš fizinių mokyklos erdvių galintis persikelti į virtualią erdvę ir tokiu būdu net keisti tradicinių mokyklos erdvių sampratą.

Apie įvairių erdvių svarbą ir jų įtaką ugdymui(si) tiek globaliu mastu, tiek Lietuvoje kalbama vis dažniau. Dar praėjusio amžiaus pabaigoje suvokta, kad besimokantiejiems reikia „daugiau stimulų, kaitos ir daugiau perspektyvų. Neproduktyviausias klasės sutvarkymas yra standartinis, griežtai reikalaujantis ramiai sėdėti ir dėl to verčiantis mokinius – taigi ir mokytojus – kraustyti iš proto“ (Jensen, 1999, p. 90). Todėl skatinama ugdymo procesą organizuoti kuo įvairesnėse erdvėse arba išsaugoti mokinių susidomėjimą keičiant sėdimųjų vietų klasėje išdėstymą, spalvas, baldus ir t.t. Lietuvos kontekste gairės, kaip turi atrodyti šiuolaikinį ugdymą(si) atitinkančios erdvės, yra įteisintos Geros mokyklos koncepcijoje (2015). Esminiai jos aspektai – „klasės be sienų“; bendruomenės į(si)traukimas, dinamika, erdvių funkcionalumas, patogumas, mokymąsi stimuliuojanti ir kūrybiškumą skatinanti aplinka. 2023 metais išleistos Universalaus dizaino ugdymui(si) gairės, skatinančios įtraukų, bebarjerį ugdymą(si). Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ taip pat nurodo, kad privalu „visose mokyklose sukurti tinkamą mokymosi aplinką“, svarbią „ateities visuomenės narių kūrybingumui, aukštesniesiems gebėjimams ugdyti“ (Mokyklos erdvės palankioms ugdymo(si) sąlygoms, 2017, p. 9). Vadinasi, svarbu tirti erdves, kuriose vyksta ugdymas, nes jos lemia ir ateities visuomenės narių gyvenimą. Tikėtina, kad ateityje mokyklos erdvės tik dar labiau keisis, taigi svarbu žvelgti ne tik į praeitį, dabartį, bet ir į ateitį.

Mokyklos erdvės keičiasi, prisitaikydamos prie visuomenės poreikių. Nors įprastai ugdymo įstaigų erdvių organizavimą lemia architektai, mokyklų vadovai, tačiau nemaža dalimi kasdien kuria ir pedagogai. Švietime vykstant pokyčiams, mokytojų dalyvavimas juose apskritai yra

gyvybiškai svarbus: „jei mokytojų įsitraukimas taps prasmingas ir našus, tai turės kur kas didesnę reikšmę nei naujas mokymo programų turinys ar nauji mokymo būdai“ (Hargreaves, 1999, p. 31). Apie mokytojų svarbą ugdymo erdvėse rodo įvairūs empiriniai tyrimai. Pavyzdžiui, Martos Galewska-Kutra'os (2016) atliktas tyrimas rodo, kad, renkantis kūrybinei veiklai palankias patalpas, mokiniams svarbūs tam tikri fiziniai elementai (pvz., baldai, šviesa, patalpų fizinis klimatas), bet vis dėlto svarbiausias elementas, susijęs su bet kuria mokymosi vieta – mokytojas. Taigi svarbu tirti ne tik mokyklos erdves kaip svarbią akademinio proceso dalį, jų kaitą, bet ir mokytojo kaip pagrindinio veikėjo ir ugdymo vadovo tose erdvėse, požiūrį. Mokytojas – svarbiausias erdvės „akcentas“, dirbantis mokyklos erdvėse. Nuo jo priklauso erdvių naudojimas ugdymui.

Temos naujumas ir iširtumas. Lietuvos kontekste esama tyrimų apie vidines ir išorines mokyklų erdves: mokinių artefaktų viešinimą bendrojo ugdymo mokyklose tyrė Sandra Kairė ir Lilija Duoblienė (2016), lauko erdves ir jų taikymą ugdymui(si) analizavo Rita Makarskaitė-Petkevičienė (2018). Duoblienė, erdves tyrusi posthumanistiniu požiūriu (2018), taip pat atliko tyrimą apie mokyklos pastato duris kaip centrinį objektą, skiriančią vidinį mokyklos ir išorinį pasaulį (Duoblienė, 2015). Yra tyrimų apie edukacinės aplinkos poveikį (Brukštutė, 2017), pedagogikos sąveiką su mokyklų architektūra (Vilbikienė, 2021), mokyklos estetinės ugdymo(si) aplinkos sąsajas su mokinių menine saviraiška (Burkė, 2019). Visi minėti tyrimai daugiausia orientuoti į fizines mokyklų erdves ar tam tikrų jos dalių poveikį ugdymui(si). Vis dėlto mokyklos erdvės kaip kompleksiškos ugdymo komponentės, apimančios ne tik fizinius aspektus, bet ir socialinius, taip pat virtualumą, tyrimų iki šiol trūksta. Taigi tampa svarbu tirti dabartines mokyklų erdves kompleksiskai: kokios jos, kaip jų kaitą mato mokytojai – pagrindiniai ugdymo proceso vadovai, kaip įvairios erdvės pasitelkiamos organizuojant ugdymą. Tikslinga tirti ne tik valstybinėse, bet ir nevalstybinėse mokyklose dirbančių mokytojų požiūrį, atsižvelgiant į tai, jog nevalstybinių mokyklų populiarumas Lietuvoje auga, jos visuomenėje matomos kaip šiuolaikiškesnės, modernesnės, greičiau įvaldančios įvairias su švietimu susijusias transformacijas.

Taigi šiame tyrime keliamas **probleminis klausimas** – kaip mokytojai, iš kurių reikalaujama dirbti pagal šiuolaikinę ugdymo paradigmą, reaguoja į besikeičiančias mokyklų erdves ir kaip jas pritaiko ugdymo procesui?

Tyrimo objektas – mokyklų erdvių kaita. **Tikslas** – iširti mokytojų požiūrį į mokyklų erdvių kaitą, nulemtą sociokultūrinių kontekstų, siekiant nustatyti, kiek ir kaip mokyklų erdvės įgalina (arba apriboja) mokytojus veikti ir naudotis jomis ugdyme dabar ir ateities perspektyvoje. Kad tikslas būtų pasiektas, keliami tokie **uždaviniai**:

1. Aptarti erdvės sampratą šiuolaikiniame pasaulyje.
2. Išanalizuoti su mokyklos erdvėmis ir jų kaita susijusią mokslinę literatūrą.

3. Atskleisti mokytojų požiūrį į erdves kaip (ne)svarbų ugdymo(si) elementą.
4. Ištirti mokytojų požiūrį į mokyklos erdvių kaitą, nulemtą sociokultūrinių kontekstų.
5. Išsiaiškinti pačių mokytojų galimybes mokyklų erdves kurti, keisti, naudoti jas ugdymui.

Tyrimo metodologija. Tyrime remiamasi erdvių transformacijų teoretikų (Bachelard, 1993; Bauman, 2007; 2011; De Certeau, 1988; Foucault, 1998; Lefebvre, 1991; Tuan, 1974/1990; 1977/2001) prieigomis, jas derinant su šiuolaikiniam ugdymui(si) artimomis pragmatistinio konstruktyvizmo (Dewey, 1996; 2001) idėjomis, akcentuojančiomis patirtinio ugdymo svarbą, vadinasi, ir įvairių erdvių kaip vienos iš ugdymosi komponentės pasitelkimą. Atlikus teorinę šios temos analizę, duomenims rinkti buvo taikytas pusiau struktūruotas interviu metodas, duomenims analizuoti – kokybinės turinio analizės metodas.

Teorinėje tyrimo dalyje aptariama erdvės samprata šiuolaikiniame pasaulyje, erdvės organizavimas mokykloje, mokyklos erdvę sudarantys komponentai. Empirinėje dalyje pristatomas tyrimas ir jo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiama diskusija ir išvados, suformuluotos atsakant į iškeltus uždavinius.

1. TEORINIAI ERDVIŲ TYRIMO PAMATAI

1.1. Erdvės samprata

Priklausomai nuo mokslo disciplinos, erdvė gali būti suprantama skirtingai: nuo beribės kosminės erdvės (astronomija, fizika) iki asmeninės erdvės, kurią turi kiekvienas žmogus (sociologija, psichologija, kt.). Įprasta erdvę apibrėžti ne tik kaip turinčią tris matmenis, tačiau kaip ir neatsiejamai priklausomą nuo laiko. Nors, pavyzdžiui, šiuolaikinėje fizikoje, erdvė ir laikas apjungiami net viena bendra sąvoka – erdvėlaikiu – tačiau egzistuoja ir intuityvus šių fundamentalių konceptų supratimas.

Erdvė buvo žmonių tyrinėjimo objektas nuo seniausių laikų, o skirtingos kultūros ir istorijos laikotarpiai kūrė savitą supratimą apie tai, ką ji reiškia. Erdvė vis dar yra pagrindinė sąvoka daugelyje skirtingų sričių, vis dėlto ji dažnai yra glaudžiai susijusi ir su kitomis, kurios padeda kontekstualizuoti ir formuoti mūsų supratimą apie erdvę. Mokslinėje literatūroje šalia erdvės sąvokos dažniausiai gretinamos šios: **vieta**, **teritorija**, **aplinka**. Visos jos, kaip ir erdvė, vartojamos įvairiems aspektams, kurie mus supa, apibūdinti. Verta plačiau jas aptarti, paaiškinti jų sąsajas ir skirtumus:

1. **Erdvė** paprasčiausia, bendriausia prasme – terpė, kurioje kas nors būna, egzistuoja¹. Tai trimatis plotas, kurį galima užimti arba kurį galima naudoti. Erdvę galima apibrėžti pagal ilgį, plotį ir aukštį, ji gali būti tuščia arba užpildyta objektais². Pavyzdžiui, kosminė erdvė yra tuštuma tarp dangaus kūnų, o namo kambarys yra erdvė, kurioje gali būti baldai ir žmonės.
2. **Vieta** nurodo konkrečią erdvės lokaciją, kuriai žmonės suteikė reikšmę. Erdvė yra kur kas objektyvesnė ir abstraktesnė sąvoka (de Certeau, 1988; Creswell, 2004; Tuan, 1977/2001), o vieta yra subjektyvi ir kinta priklausomai nuo ją patiriančio individo. Pavyzdžiui, miesto parkas gali būti erdvė, kurią objektyviai apibrėžia jos fizinės ribos, tačiau vienam žmogui tai gali būti ramus pasitraukimas nuo miesto šurmulio, o kitam – triukšminga ir chaotiška susibūrimo vieta. Taigi vieta dažnai asocijuojasi su tik jai būdingais prisiminimais, emocijomis ir patirtimi. Kitaip tariant, tai erdvė, kuriai buvo suteikta kultūrinė, socialinė ir psichologinė reikšmė.
3. **Teritorija** – tai žemės paviršiaus plotas³, erdvė, priklausanti tam tikroms struktūroms, grupėms arba privatiems asmenims (pvz., valstybės teritorija, mokyklos teritorija, privati

¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

² Cambridge Dictionary. <http://dictionary.cambridge.org>

³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

teritorija).

4. **Aplinka**, kaip ir erdvė, reiškia fizinius ir biologinius veiksnius, kurie supa gyvus organizmus ir su jais sąveikauja. Tačiau erdvėje akcentuojami teritorijos matmenys ir ribos, o aplinka akcentuoja gyvuosius ir negyvuosius tos zonos komponentus. Aplinka apima natūralias ypatybes, tokias kaip kalnai, upės ir miškai, taip pat žmogaus sukurtus objektus, tokius kaip miestai, pastatai ir keliai. Pavyzdžiui, mokymasis vyksta tam tikroje aplinkoje, kuri apima „fizinius (pastatai, kabinetai, technologijos ir kt.), ir socialinius (besimokančiųjų santykiai, nuotaika, motyvacija ir kt.) aspektus“ (Mokymo(si) aplinka XXI amžiuje, 2012, p. 1).

Apibendrinant galima teigti, kad **erdvė** reiškia apibrėžtą ar neapibrėžtą aplink mus esančią terpę, **vieta** – konkrečią erdvę, kuriai suteikta prasmė, **teritorija** – erdvę, priklausančią kokiam nors žmogui ar grupei, o **aplinka** – natūralią ir/ar žmogaus sukurtą erdvę, kurioje gyvename, mokomės, dirbame ir pan. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad šiame darbe vartojamos visos aukščiau aptartos sąvokos kaip tam tikros konkrečios erdvės sritys ar dalys, tačiau dažniausiai pasirinkta vartoti erdvės sąvoka kaip plačiausiai suprantama.

1.2. Erdvės ir žmogaus tarpusavio santykis

Kadangi erdvė yra susijusi su žmogaus patirtimi pasaulyje, ji nėra vien tik fizinė – ji ir filosofinė, psichologinė. Mūsų patirtis, suvokimas, prisiminimai ir emocijos prisideda prie erdvių, kuriose gyvename ir veikiame, prasmės ir reikšmės. Jei į nepažįstamą erdvę pridedame savo daiktų, perstumdomė baldus, pasikabiname plakatus ar savaip pertvarkome knygas ant stalo – erdvė prisijaukinama, pasisavinama ir tampa vieta (Creswell, 2004). Kaip teigia prancūzų filosofas ir erdvės sociologas Henri Lefebvre'as, „kiekvienas gyvas kūnas yra erdvė ir turi savo erdvę: jis pats save kuria erdvėje ir taip pat sukuria tą erdvę“⁴ (Lefebvre, 1991, p. 170). Taigi erdvė veikia žmogų, o žmogus savo veikla taip pat kuria, keičia erdvę – vyksta tarpusavio santykis.

Nors erdvė egzistuoja fiziškai ir nepriklausomai nuo mūsų, vis dėlto, būdami joje, mes erdvę patiriame asmeniškai. Asmeniui erdvės patyrimui atskleisti reikšminga fenomenologinė perspektyva. Paminėtinas prancūzų filosofas ir fenomenologas Gastonas Bachelardas. Jis tikėjo, kad mūsų pasaulio supratimas yra giliai įsišaknijęs mūsų erdvės patyrimo, o erdvės patirtis neapsiriboja fizinėmis erdvėmis, kuriose gyvename, bet apima ir erdves, kurias įsivaizduojame, prisimename ir apie kurias svajojame. Bachelardas mano, kad šios vidinės erdvės yra tokios pat svarbios ir prasmingos, kaip ir išorinės erdvės, su kuriomis susiduriame pasaulyje. Savo knygoje „Erdvės

---

⁴ Čia ir kitur iš anglų kalbos versta šio darbo autorės.

poetika“ (1993) Bachelardas naudoja literatūros, poezijos ir meno pavyzdžius, kad parodytų, kaip vaizduojama ir išgyvenama vidinė erdvė. Jis tyrinėja, kaip skirtingos erdvės, tokios kaip palėpės, rūšiai ar kitos, gali sukelti skirtingas psichologines būsenas ir emocijas. Kitaip tariant, fizinės erdvės, kuriose gyvename ir/ar veikiame, gali formuoti mūsų vidinį gyvenimą – vidinę erdvę. Anot Bachelard'o (1993), vidinė erdvė yra psichologinė ir poetinė erdvė, egzistuojanti mumyse ir esanti ne tik išorinės tikrovės atspindys, bet ir aktyvi, kūrybinga jėga, formuojanti mūsų suvokimą ir veiksmus. Bachelardo nuomone, čia lemiamą vaidmenį formuojant mūsų patirtį apie erdvę vaidina vaizduotė: ji „padidina realias vertes“ (Bachelard, 1993, p. 322) – gali paversti kasdieniškiausias ir įprasčiausias erdves magiškomis ir prasmingomis, įkvėpimo vietomis. Pavyzdžiui, paprasti laiptai gali tapti pakilimo, progreso, savęs transformacijos simboliu. Bachelardas (1993) teigė, kad mūsų prisiminimai apie praeities patirtį tam tikrose erdvėse gali sukurti prisirišimo ar nostalgijos jausmą, o tai gali turėti įtakos mūsų dabatinei tų erdvių patirčiai. Pavyzdžiui, vaikystės namai gali sukelti komforto, saugumo ir pažįstamumo jausmą. Erdvių ir žmogaus tarpusavio santykį geriausiai galėtų apibendrinti ši Bachelard'o mintis: „<...> namo vaizdai keliauja dviem kryptimis: jie yra tiek mumyse, tiek ir mes esame juose“ (ibid., p. 319). Taigi fiziškai esame tam tikroje erdvėje, o ta erdvė egzistuoja ir mumyse, kažką mums reikšdama, primindama, vienaip ar kitaip mus formuodama.

Subjektyvų, patirtinių mūsų santykio su erdve pobūdį pabrėžia ir geografai, žymus erdvės teoretikas Yi-Fu Tuan'as. Kaip ir Bachelard'as (1993), Tuan'as (1974/1990; 1977/2001) vartoja terminą „topofilija“ (graikų kalba „topos“ reiškia vietą, „philia“ – meilę), apibūdinantį gilius emocinius ryšius, kuriuos žmonės sieja su tam tikromis vietomis ar aplinka. Tai reiškia žmonių meilę ir prisirišimą prie konkretaus kraštovaizdžio, miestų, pastatų ir gamtos ypatybių. Anot Tuan'o (1974/1990), topofilija kyla dėl fizinių, socialinių ir kultūrinių veiksnių derinio. Pavyzdžiui, žmonės gali jausti stiprų ryšį su tam tikra vieta dėl jos natūralaus grožio, istorijos ar kultūrinės reikšmės arba dėl asmeninių prisiminimų ir su ja susijusių patirčių. Šie emociniai ryšiai gali būti labai galingi ir gali turėti įtakos žmonių suvokimui apie juos supantį pasaulį (Tuan, 1977/2001). Topofilijos atitikmeniu Lietuvos kontekste galima būtų laikyti filosofo Arvydo Šliogerio sugalvotą terminą „filotopija“ (Šliogeris, 1985; 2006). Kaip ir topofilija, šis terminas reiškia vietos meilę, arba, tiksliau, meilę vietai, prisirišimą prie jos. Konkrečiau Šliogeriu tai reiškia meilę gimtinei ir jos kraštovaizdžiui, o pažvelgus plačiau – tiesiog būtį. Filotopui pasitenkinimą kelia maži dalykai, nebylūs, aplink esantys objektai. Atsiverdamas nebyliai jų patirčiai, filotopas gali apmąstyti tikrovę ir pajauti būtį. Tiek Šliogeriu, tiek Tuan'ui reikšmingas aspektas yra vietos pajautimas. Pasak Tuan'o, topofilija kyla iš kelių aspektų derinio, o Šliogerio teigimu, filotopija turėtų padėti suprasti, kad objektas visada yra daugiau nei tai, ką apie jį žinome ar galime žinoti.

Be aptartų subjektyvių ir kognityvinių veiksnių, erdvę ir mūsų santykį su ja taip pat

formuoja ir kultūriniai veiksniai. Antropologas Edward Twitchell Hall'as tyrinėjo proksemiką, t. y. kaip žmonės mato ir naudoja erdvę, priklausomai nuo kultūrinių normų ir vertybių. Hall'as (1990) teigia, jog skirtingų kultūrų atstovai turi skirtingas erdvines normas, pavyzdžiui, kaip arti žmonės gali stovėti šalia vienas kito, kaip turi naudoti privačias ir viešąsias erdves, ir netgi kaip komunikuoti per neverbalinę kalbą. Pavyzdžiui, Hall'as (1990) nustatė, kad žmonės iš Japonijos (kolektyvistinė kultūra) linkę naudoti mažiau asmeninės erdvės nei žmonės iš JAV (individualistinė kultūra). Kad erdvė nėra neutrali ar objektyvi, ją formuoja galios santykiai ir kova, pabrėžia ir prancūzų jėzuitas, filosofas De Certeau (1988). Erdvės kūrimas ir naudojimas, pasak jo, yra giliai susipynę su galios santykiais, o dominuojančios grupės dažnai naudoja erdvę, kad išlaikytų savo galią ir kontrolę kitų atžvilgiu. De Certeau (1988) teigė, kad net labai struktūrizuotose ir reguliuojamose erdvėse, tokiose kaip miestai, žmonės kasdieniais veiksmais ir judesiais gali sugriauti ir pertvarkyti erdves, kuriose jie gyvena.

Aptarta, kad erdvės pojūtis nėra vien tik fizinis. Būdami erdvėje ir ją kurdami, mes taip pat ją patiriame ir asmeniškai, o jos patyrimas formuoja mus pačius, mūsų pasaulėvoką. Paminėtina ir tai, kad erdvė nėra fiksuota ir statiška esybė, ji nuolat kuriama ir transformuojama dėl žmonių praktikos ir sąveikos (De Certeau, 1988). Tai, kaip žmonės naudoja erdvę, priklauso nuo socialinių, kultūrinių ir istorinių kontekstų. Bėgant laikui keičiasi visuomenės poreikiai, o dėl jų keičiasi ir lūkesčiai, poreikiai erdvei.

1.3. Erdvės poreikio kaita. Globalizacijos įtaka

Šiuolaikiniam globaliam žmogui į praeitį grįžti lengva nebūtų. O jei visgi tektų, reikėtų mokytis prisirišti prie nedidelio žemės ploto, vienos gyvenamosios vietos, kurioje gyvenimas prabėgtų nuo gimimo iki mirties. Būtent taip žmonės gyveno ankstesniais laikais, kurdami bendruomeninę būtį savo gimtųjų miestelių ar kaimų erdvėse. Individualus gyvenimas ir kelionės svetur nebuvo malonumas, kaip tą daugelis suvokiame šiandien: vis trokštame pamatyti naujų vaizdų, paragauti naujų patiekalų, pasisemti kuo daugiau naujų įspūdžių. Tarsi nebegalime būti vienoje vietoje ir prie jos prisirišti, mums reikia judėjimo, nuolatinio pokyčio, nes buvimo vienoje erdvėje neužtenka. Visgi seniau keliaujama buvo tik tada, kai to būtinai reikėdavo ir išvengti niekaip nepavykdavo. Pats pokytis buvo ilgas procesas: nuo pasiruošimo kelionei, kartais net specialių apeigų, skirtų užtikrinti sėkmingą kelionę pirmyn ir atgal, iki ilgų dienų ar net savaitių fiziniam persikėlimui iš vienos vietos į kitą. Tuo tarpu šiuolaikinis technikos amžius keliones ne tik mums leidžia įveikti vis greičiau, bet suteikia galimybių pasvajoti apie atostogas net nebūtinai žemėje – jau ir kitose planetose.

Tokį pasauliniu mastu pasikeitusį mūsų supratimą apie erdvę ir jos naudojimą, anot žymaus lenkų sociologo Zygmunto Baumano, pakeitė globalizacija. Baumanas tyrinėjo įvairius šiuolaikinės visuomenės aspektus, įskaitant tai, kaip laikui bėgant pasikeitė mūsų erdvės poreikiai. Pasak tyrėjo, erdvės poreikio transformacija gali būti siejama su perėjimu nuo modernybės prie postmodernybės. Šiuos pokyčius lengviausia pamatyti dabartį palyginus su praeitimi, įvertinus, kaip žmonės gyveno maždaug prieš šimtmetį ir kaip – dabar. Dabartinę mūsų visuomenę sociologas vadina vartotojų visuomene (Bauman, 2007; 2011). Žinoma, ankstesnės modernybės stadijos žmonės irgi gamino vartojimui skirtus daiktus, tačiau dabar „pasikeitę akcentai nulėmė didžiulius skirtumus iš esmės visose visuomenės, kultūros ir individualaus gyvenimo plotmėse“ (Bauman, 2007, p. 124). Ankstesnį modernybės laikmetį Baumanas apibūdina kaip masinių gamyklų ir masinių kariuomenių erą, „kuriai būdingos varžančios taisyklės ir jų laikymasis, biurokratinės bei panoptinės dominavimo strategijos, siekiančios primesti discipliną ir subordinaciją bei pasikliaujančios individualaus elgesio modeliavimu ir rutinizavimu“ (Bauman, 2011, p. 58). Taigi ankstesniais moderniais laikais iš žmonių buvo tikimasi, kad jie atitiks tam tikras normas ir lūkesčius. Tai reiškė, kad jiems reikėjo standartizuotos ir nuspėjamos erdvės, pavyzdžiui, gamyklos ar biuro erdvės. Šia prasme modernumui buvo būdingas funkcionalios ir efektyvios erdvės poreikis. Tačiau postmodernybėje žmonės tapo individualistiškesni ir įvairesni. Tai reiškia, kad jiems reikia erdvės, kuri būtų lanksti ir pritaikoma prie jų individualių poreikių ir pageidavimų. Tai apima erdves, kurios suprojektuotos taip, kad būtų išraiškingos ir kūrybingos, pavyzdžiui, meno galerijų ar parduotuvių erdvės. Baumanas (2007) taip pat teigia, kad erdvės poreikio transformacija yra susijusi su socialinių santykių transformacija. Modernybėje socialiniai santykiai dažnai buvo hierarchiniai ir pagrįsti galios santykiais. Tai reiškė, kad erdvės buvo skirtos sustiprinti šiuos galios santykius, pavyzdžiui, darbuotojų ir vadovybės atskyrimą gamykloje. Postmodernybėje socialiniai santykiai yra sklandesni ir pagrįsti bendravimo ir sąveikos tinklais (ibid.). Taigi erdvės yra skirtos palengvinti šiuos tinklus, pavyzdžiui, atviro išplanavimo biurai ir bendradarbiavimui skirtos darbo vietos šiandien. Apskritai Baumano idėjos apie erdvės poreikio transformaciją rodo, kad mūsų besikeičiantis socialinis ir kultūrinis kontekstas daro didelę įtaką mūsų sąveikai su aplinka. Visuomenei besivystant, tikėtina, kad mūsų erdvės poreikiai ir toliau keisis reaguojant į šiuos besikeičiančius socialinius ir kultūrinius kontekstus.

Dabartinę mūsų visuomenę Baumanas vadina vartotojų visuomene, o „vartotojas yra be perstojo judantis žmogus, ir jam lemta būti tokiam“ (Bauman, 2007, p. 130). Kadangi šiuolaikinis žmogus nuolat keliauja, juda, jis vis mažiau prisiriša prie erdvių. Kaip teigia Baumanas, „kad ir kur atsidurtume, niekaip neatsikratysime minties, jog galime būti ir kitur, tad vis mažiau priešasčių kur nors užtrukti <...>“ (ibid., p. 119–120). Kai dažnai keičiame erdvę ir joje neužsibūname, tai ir nesuteikiame jai ypatingų reiškių. Remiantis Tuan'u (1977/2001) ir Creswell'u (2004), tai gali

reikšti, kad vis mažiau erdvių šiuolaikiniam žmogui tampa „vieta“, tai yra, įprasminata erdvė. Lieka tik „neįgyventos“, „nepažintos“, „neįsisavintos“ erdvės, per kurias žmogus juda ir kurioms trūksta socialinės bei kultūrinės reikšmės. Prancūzų antropologas Marcas Augé teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje tokių erdvių gausu ir jas vadina „ne vietomis“ (angl. *non-place*). Anot Augé (1995), „ne vietos“ yra erdvės, skirtos tranzitui, prekybai ar komunikacijai ir kurioms būdingas laikinumas, anonimiškumas ir homogeniškumas. Tai standartizuotos ir funkcionaliai orientuotos erdvės (tokios kaip oro uostai, prekybos centrai, greitkeliai), kuriose trūksta istorijos, tapatybės ar socialinės sąveikos jausmo. Augé (1995) manymu, „ne vietos“ yra globalizacijos ir modernizacijos procesų produktas ir kad jos yra nauja erdvės forma, kuri iš esmės skiriasi nuo tradicinių vietų. Minėtas antropologas teigia, kad „ne vietų“ plitimas lėmė mūsų erdvės patirties socialinės ir kultūrinės prasmės praradimą ir prisidėjo prie dislokacijos ir dezorientacijos jausmo šiuolaikinėje visuomenėje. Vis dėlto, net ir būnant tam tikroje fizinėje erdvėje, galimas „bevietišumo“ (angl. *placelessness*) jausmas. Šią sąvoką sukūrė kanadiečių geografas Edward Relph'as (1976), norėdamas apibūdinti buvimo erdvėje, kuriai trūksta vietos ar prasmės jausmo, patirtį. Anot tyrėjo, tokią patirtį lemia modernizacija ir urbanizacija, miestų aplinkos standartizavimas ir homogenizavimas. Jis siūlo, kad šis „bevietišumo“ jausmas gali būti atremtas kuriant prasmingesnę, įvairesnę ir į vietą reaguojančią miesto aplinką.

Tranzitiškumo, nuolatinio buvimo vis kitose vietose tema kalbėjo ir kiti postmodernizmo atstovai. Paminėtina nomadinės erdvės sąvoka, kurią pristatė prancūzų filosofas, kultūros teoretikas Gilles'as Deleuze'as ir architektas, urbanistas Félixas Guattari (2013). Nomadinė erdvė yra koncepcija, kuri meta iššūkį tradicinėms fiksuoto, stabilaus ir hierarchinio erdvinio organizavimo idėjoms. Pastarosios, kaip jau minėta anksčiau, kilo iš pramonės ir biurokratinių bendruomenių poreikių, kurioms, norint veiksmingai veikti, reikėjo aiškių ir hierarchinių struktūrų. Tačiau skaitmeninių technologijų augimas ir perėjimas prie žiniomis pagrįstos ekonomikos pakeitė mūsų erdvės naudojimo ir sąveikos su ja būdus. Šiame kontekste fiksuoto ir hierarchinio erdvinio organizavimo poreikį pakeitė sklandesnių ir labiau pritaikomų erdvių organizavimo poreikis. Nomadinės erdvės konceptas (Deleuze & Guattari, 2013) siūlo lankstesnę ir atviresnę požiūrį į erdvinį organizavimą, kuris gali geriau prisitaikyti prie įvairių ir kintančių šiuolaikinių visuomenių poreikių. Pavyzdžiui, skaitmeniniai klajokliai (angl. *digital nomads*) yra nuotoliniu būdu dirbantys asmenys, dažnai keliaujantys ir gyvenantys įvairiose vietose trumpą laiką. Nomadiškumo koncepcija šiems ir kitiems asmenims gali suteikti laisvės ir lankstumo jų gyvenimo ir darbo sąlygomis. Remdamasi šiame darbe minėtais ir kitais posthumanistais, profesorė Duoblienė (2018) teigia, kad nomadiškumą suprasti galima kaip klajoklišką būdą būti fiziniame arba vidiniame judėjime. Nomadiškumas, anot Duoblienės, kviečia nuolat „tapti savimi-kitu, t. y. save kurti, išbandant įvairias naujas galimybes, kryptis, nebijoti naujų išorės jėgų, jų atnešamos inovacijos.

Tokiu būdu vyksta nuolatinis procesas, esama kelyje, lėtai judant į priekį, bet galimai išgyvenant ir staigius virsmus, posūkius, kai kaita itin didelė, naujumo gūšiai milžiniški, pavojingi, tačiau kartu greičiau atnešantys naują kokybę“ (Duoblienė, 2018, p. 196). Taigi normadinės erdvės konceptas yra novatoriškas požiūris kuriant gyvenamąsias ir darbo erdves, kuriose pirmenybė teikiama lankstumui, mobilumui ir prisitaikymui, nuolatiniam savęs paties perkūrimui veikiant įvairiose erdvėse.

Apibendrinant galima teigti, kad vienas pagrindinių laikmečio, kuriame dabar gyvename, aspektų – erdvės susitraukimas (Bauman, 2007). Fiziškai judėti šiais postmoderniais laikais galime kur kas greičiau ir paprasčiau nei ankstesniais modernybės laikais. Pasikeitę socialiniai galios santykiai, individualusis gyvenimo būdas lemia šiuolaikinių žmonių poreikį nuolat keisti erdvę, judėti. Augė „ne vietos“ samprata išryškina būdus, kuriais šiuolaikinė visuomenė kuria anonimines, keičiamas erdves, o Relpho „bevietiško“ samprata primena, kaip svarbu išsaugoti ir ugdyti tapatybės ir prasmės jausmą mūsų fizinėje aplinkoje. Deleuze'o ir Guattari nomadinės erdvės samprata meta iššūkį tradicinėms erdvinio organizavimo idėjoms, siūlo lankstesnę ir atviresnę požiūrį, galintį geriau prisitaikyti prie įvairių ir kintančių šiuolaikinių visuomenių poreikių.

1.4. Virtuali erdvė: judame nejudėdami

Vis dažniau šiais laikais judėti galime net tada, kai fiziškai iš tiesų esame vienoje vietoje. Kaip teigia Baumanas, „erdvė liovėsi būti kliūtis – jai įveikti reikia tik sekundės dalies“ (Bauman, 2007, p. 119). Vieno mygtuko paspaudimu vien sėdėdami ant kėdės ir perjunginėdami televizijos kanalus, mes „šuoliuojame per užsienio erdves greičiau už viršgarsinius lėktuvus ar kosmines raketas“ (ibid., p. 119). Interneto atsiradimas panaikino pačią „keliaavimo“ (ir „atstumo“, kuri reikia įveikti) sampratą: teoriškai ir praktiškai informacija akimirksniu gaunama bet kurioje Žemės rutulio vietoje“ (ibid., 2007, p. 26). Vadinasi, technologijos, ekranai naikina fizines erdves, atstumus.

Šiandien virtuali erdvė yra labai svarbi daugelio mūsų gyvenimo aspektų dalis, įskaitant žiniasklaidą, socialines medijas, internetinius žaidimus, elektroninę prekybą ir nuotolinį darbą ar mokymą(si). Vienas iš virtualios erdvės privalumų yra tai, kad ji leidžia žmonėms judėti ir keliauti, net jei jie yra toje pačioje fizinėje vietoje. Pavyzdžiui, galima imituoti apsilankymą kitoje šalyje, naujo miesto tyrinėjimą ar net kelionės į kosmosą patirtį. Virtuali erdvė gali būti ypač naudinga švietime, nes leidžia mokiniams tyrinėti ir sužinoti apie įvairias vietas ir aplinką be faktinių kelionių išlaidų ir planavimo (Lege & Bonner, 2020). Net jei keliaujame realybėje, mums nebeužtenka tik pakeliauti – visa tai, ką patyrėme, dar norisi užfiksuoti ir pasidalinti su visu pasauliu virtualioje erdvėje, pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose. Kitas virtualios erdvės privalumas yra tai, kad žmonės, susitikę joje iš įvairių pasaulio šalių, gali kartu dirbti projektuose, dalyvauti susitikimuose ir

renginiuose. Sociologas Manuelis Castells'as (2009) teigia, kad skaitmeniniai tinklai ir virtualios erdvės taip pat keičia galios santykius ir sukuria naujas galimybes socialiniams ir kultūriniais pagrindams. Pavyzdžiui, socialiniai judėjimai gali naudoti skaitmeninius tinklus, kad sutelktų ir organizuotų protestus, aplenkdami tradicines jėgos struktūras. Castells (2009) teigimu, skaitmeninių tinklų ir virtualių erdvių atsiradimas iš esmės keičia mūsų supratimą apie erdvę ir vietą bei sukuria naujas socialinių ir kultūrinių mainų galimybes. Suteikdami naujų bendravimo, bendradarbiavimo ir mobilizavimo būdų, skaitmeniniai tinklai ir virtualios erdvės keičia mūsų sąveiką tarpusavyje ir su mus supančiu pasauliu.

Nors virtuali erdvė gali pasiūlyti daug privalumų, reikia atsižvelgti ir į kai kuriuos galimus trūkumus. Visų pirma, nors technologijos lengvai leidžia bendrauti su bet kuriame pasaulio kampelyje esančiais žmonėmis sėdint savo namuose, iš tiesų tokios naujos galybės dar labiau atitolina šiuolaikinį žmogų nuo realybės, gali padidinti socialinę izoliaciją, sukelti vienišumo jausmą (Marx, 2022). Antra, virtuali erdvė negali visiškai atkartoti fizinės aplinkos jutiminio turtingumo ir sudėtingumo, pavyzdžiui, vandenyno kvapo ar saulės pojūčio ant odos. Tai gali apriboti virtualių potyrių gilumą ir autentiškumą. Per didelis pasitikėjimas technologijomis taip pat gali neigiamai paveikti psichinę ir fizinę sveikatą, pvz., varginti akis ar sukelti priklausomybę kompiuteriniams žaidimams, socialinėms medijoms, prisidėti prie fizinio aktyvumo trūkumo ir galimų sveikatos problemų, susijusių su sėdimu gyvenimo būdu (Microsoft, 2018). Dar vienas aspektas yra tai, kad virtuali erdvė priklauso nuo skaitmeninių objektų, vietų ir žmonių vaizdų, kurie ne visada atitinka faktus, realybę. Dėl to gali kilti nesusipratimų arba būti klaidingai interpretuojama informacija (Olan et al., 2022). Svarbu paminėti ir tai, jog dažnai virtualioje erdvėje atliekami veiksmai reikalauja kur kas mažiau pastangų nei analogiški veiksmai realioje erdvėje. Pavyzdžiui, naujų santykių užmezgimas su nepažįstamu žmogumi yra kur kas lengvesnis naudojantis socialinėmis medijomis ar pažinčių svetainėmis negu realybėje.

Svarbu pabrėžti ir virtualios erdvės aktualumą bei augantį populiarumą visuomenėje. Vien tik pažvelgus į išmaniųjų telefonų (vieną iš prisijungimo prie virtualios erdvės būdų) naudojimo statistiką pasaulyje, matyti, kad 2023 m. daugiau nei 86% visų pasaulio gyventojų turi išmaniuosius telefonus, lyginant su 2016 m., kai išmaniuosius telefonus turėjo tik kiek daugiau nei 49% visų pasaulio gyventojų⁵. JAV atlikti tyrimai taip pat rodo, kad amžiaus grupėje tarp 18-29 metų, nuo 2015 iki 2021 metų išmaniuosius telefonus turinčių jaunų žmonių skaičius išaugo nuo 86% iki 95%⁶, o vyresnėse amžiaus grupėse augimas dar didesnis (nuo 30% iki 61% amžiaus grupėje nuo

---

⁵ Šaltinis: *Number of mobile phone & smartphone users* (2023). <https://www.bankmycell.com/blog/how-many-phones-are-in-the-world>

⁶ Šaltinis: Laricchia, F. (2023). *Smartphone ownership in the U.S. 2015-2021, by age group*. <https://www.statista.com/statistics/489255/percentage-of-us-smartphone-owners-by-age-group/>

65 metų ir virš)⁷, taigi prieigą prie virtualios erdvės turinčių žmonių skaičius ne tik apskritai didėja, bet auga ir visose amžiaus grupėse. Tai reiškia, jog anksčiau ar vėliau kiekvienas žmogus vienaip ar kitaip susidurs su virtualia erdve, todėl svarbu ir aktualu ją tirti, mokyti visuomenę tinkamai ir saugiai ja naudotis, išnaudojant jos teikiamas naudas ir sumažinant rizikas.

Apibendrinant galima teigti, kad virtuali erdvė gali keisti mūsų mokymosi, darbo ir tarpusavio bendravimo būdus, suteikdama galimybę sukurti naujų patirčių ir galimybių, kurių anksčiau nebuvo. Virtualios erdvės vis labiau integruojasi į mūsų kasdienį gyvenimą. Technologijoms toliau tobulėjant, tikėtina, kad virtualios erdvės potencialas ir toliau plėsis, siūlydamas naujus ir novatoriškus būdus žmonėms susisiekti, mokytis ir bendrauti su mus supančiu pasauliu.

1.5. Erdvių organizavimas mokykloje

Kaip aptarta ankstesniuose skyriuose, erdvė yra svarbi žmogaus gyvenime, gali formuoti jį kaip asmenybę. Mokykla apima įvairias erdves, kur augdamas ir brėsdamas žmogus praleidžia itin didelę dalį savo laiko, taigi svarbu, kaip erdvės švietimo įstaigose yra organizuojamos. Erdvės organizavimą mokykloje, kaip ir kitose institucijose, lemia sociokultūriniai veiksniai. Šiame skyriuje aptariamas erdvės organizavimas mokyklose ankstesniais modernybės laikais ir šiandien (postmodernybėje). Kadangi, visuomenei besivystant, tikėtina, kad mūsų erdvės poreikiai ir toliau keisis reaguojant į šiuos besikeičiančius socialinius ir kultūrinius kontekstus, aptariama ir tai, kaip mokyklos erdvės galimai bus projektuojamos ateityje.

1.5.1. Tradicinės mokyklos erdvės

XIX a. pradžioje, pramonės revoliucijos metu, didėjo išsilavinusių, raštingų, drausmingų darbuotojų poreikis. Atliepdama šiuos visuomenės poreikius, Vakarų kultūros šalyse formavosi mokykla, kurią būtų galima laikyti dabartinės prototipu (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012). Tokiai mokyklai būdingas faktinių žinių, visuomenę vienijančių simbolių sistemų, veiklos modelių, įgūdžių, vertybių ir moralinio bei socialinio elgesio standartų perdavimas (ibid.).

Mokykla anksčiau dažnai buvo suprantama kaip socialinės kontrolės institucija (greta kalėjimo, kariuomenės). Kaip teigia australų architektas Kim Dovey (1999), erdvė negali neišreikšti galios – ji ja yra persmelkta. Apie galios ir žinių santykį bei tuo, kaip šie konceptai yra įtraukti į socialines struktūras ir institucijas, domėjosi prancūzų filosofas ir socialinis teoretikas Michel'is

---

⁷ ibid.

Foucault. Viena iš jo dėmesio sričių buvo tai, kaip galia ir žinios naudojamos švietimo įstaigose, įskaitant mokyklas. Foucault (1998) manė, kad būtent erdvės organizavimas mokyklose yra esminis galios ir žinių panaudojimo aspektas. Jis teigė, kad tradicinis klasės išdėstymas, kai mokiniai sėdi eilėmis priešais mokytoją, atspindi drausmės režimą, kuriuo siekiama kontroliuoti ir reguliuoti mokinių elgesį. Mokytojas yra pozicionuojamas klasės priekyje kaip žinių ir autoriteto šaltinis, ir buvo tikimasi, kad mokiniai bus pasyvūs šių žinių gavėjai. Toks išdėstymas, anot Foucault (1998), sustiprina mokytojo ir mokinių jėgos dinamiką ir apriboja kritinio mąstymo bei kūrybiškumo potencialą. Jis teigė, kad šis ugdymo modelis buvo pagrįstas bausmių ir atlygio sistema, nes mokiniai, norėdami būti sėkmingi, turėjo paklusti institucijos normoms ir vertybėms. Toks ankstesnių laikų mokyklos erdvių planavimas ugdė ne mąstytojus, o vykdytojus, nes mokiniui, atėjusiam į tuometinę mokyklos erdvę, primenančią ir fabriko erdvės organizavimą, pačiam galvoti nereikia – jis tiesiog turi atlikti veiksmus, numatytus toje erdvėje (Dudek, 2009). Tokia mokykla ruošė pakankamai išsilavinusius (numatytoms funkcijoms atlikti), tačiau paklusnius, per daug nekvestionuojančius ir vykdančius paskirtą užduotį būsimus fabriko darbuotojus, kas atliepė tuometinį visuomenės poreikį (ibid.).

Kalbant apie galia persmelktą mokyklos erdvę Lietuvos kontekste, neabejotinai paminėtinas sovietmečio laikotarpis. Pasak lietuvių architektūros istorikės Marijos Drėmaitės ir kitų (2012), mokykla sovietmečiu atliko funkcinės architektūros⁸ vaidmenį ir pastatų hierarchijoje užėmė žemą poziciją. Individualūs projektai buvo rengiami tik svarbiausiems objektams, o visos mokyklos (aštuonmetės, vidurinės) mažai kuo skyrėsi viena nuo kitos, nes sovietmečiu jų statyba tipiškai buvo 2-4 aukštų ir vykdoma masiškai pagal Sovietų Sąjungos projektus. Pagal plotą sovietinės mokyklos Lietuvoje paprastai buvo gana didelės, kelių aukštų ir kelių tūkstančių kvadratinį metrų bendro ploto, talpindavo gana erdvas klases, kuriose tilpdavo patogiai 20 – 30 žmonių, taip pat buvo ir kitų patalpų, tokių kaip sporto salė, biblioteka, kavinė ir administraciniai biurai. Tipiškame sovietmečio mokyklos pastate Lietuvoje būta didelio centrinio koridoriaus, aplink kurį įrengtos klasės ir kitos patalpos, aiškiai išdėstytos stačiakampio forma, pagrindinį įėjimą „saugojo“ direktoriaus ir raštinės kabinetai (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012). Mokyklos uždaramą taip pat „pabrėžia vidinis kiemas, kuris ne tik užtikrina mokinių saugumą, bet ir teikia galimybę personalui nuolat matyti mokinius“ (ibid, p. 3). Tiek administracijos kabinetai šalia įėjimo į mokyklą, tiek vidinis uždaras kiemas savotiškai įgyvendina Foucault (1998) iškeltą panoptizmo idėją – socialinės kontrolės modelį, kai asmenys yra nuolat stebimi ir galiausiai dėl tokio nuolatinio matomumo turi įgyvendinti savidiscipliną, savidrausmę. Apskritai sovietmečio mokyklos Lietuvoje

---

⁸ *Funkcinei* architektūrai taip pat priklausė gyvenamieji namai, bendrabučiai, ligoninės, darželiai, parduotuvės, gamybiniai objektai, buitinių paslaugų pastatai ir kiti. Daugiau informacijos: <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/architektura/19441954-stalininis-laikotarpis-architekturoje/pastatu-hierarchija-sovietineje-lietuvoje/7658>.

pirmiausia buvo skirtos funkciniam ugdymo poreikiams tenkinti, kontroliuoti mokinius, o ne sukurti įkvepiančią ar vizualiai patrauklią, kūrybiškumą ugdančią aplinką.

Taigi tradicinės mokyklos erdvės, tokios, kokias mes jas suprantame dabar, pradėjo formuotis industrializmo laikotarpiu ir yra gyvybingos iki šiol. Didžioji dauguma dabartinių Lietuvos mokyklų vis dar išlieka pastatytos sovietmečiu (1971–1985 m.)⁹ ir yra persmelktos galios santykiais paremtos ideologijos. Tokios tradicinės mokyklos bruožai linkę atsikurti net ir po įvairių švietimo reformų (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012). Tą galima paaiškinti ne tik tuo, kad dauguma suaugusiųjų, kurie baigė tokias mokyklas, sunkiai įsivaizduoja kitokias, bet ir tuo, kad tradicinės mokyklos – tarsi gerai suderinti mechanizmai, pagrįsti lengvai perprantamais darbo būdais, efektyviai perduodantys visuomenės normas iš kartos į kartą (ibid.). Vis dėlto tokių mokyklų erdvės neretai nėra pritaikytos pagal amžių, fiziškai neįgaliems asmenims, trūksta patalpų specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, individualiam ar grupiniam darbui, mokytojų metodiniams kabinetams. Nors daugiau nei pusė mokyklų yra atnaujintos, vis dėlto dauguma jų – tik iš išorės. Nors pastatų rekonstrukcija ir/ar modernizavimas teikia estetinį pasitenkinimą, vis dėlto tai nėra pakankama sąlyga aukštesniems ugdymo(si) rezultatams siekti (Mokyklos erdvės palankioms ugdymo(si) sąlygoms, 2017). Šiuolaikinio ugdymo(si) samprata reikalauja kitokių erdvių.

1.5.2. Šiuolaikinio ugdymo(si) erdvės

Švietimas šiandien gerokai pasikeitęs nuo tradicinio, modernybės laikų, švietimo. Kaip aptarta ankstesniame skyriuje, anksčiau mokymas paprastai buvo vykdomas klasėje, kai mokytojas stovėjo jos priekyje, o mokiniai sėdėjo eilėse, klausėsi ir užsirašė. Dažnai dėmesys buvo skiriamas ne kritiniam mąstymui, problemų sprendimui ir praktinių įgūdžių ugdymui, o įsiminimui ir žinių įgijimui. Šiandien švietimas yra labiau orientuotas į besimokantįjį, daug įvairesnis ir lankstesnis, siūlantis įvairių mokymosi galimybių (Žibėnienė & Indrašienė, 2017). Užuo tiesiog įsiminę faktus, mokiniai skatinami analizuoti ir vertinti informaciją, daryti išvadas ir pritaikyti savo žinias realiose situacijose. Šiuo dėmesio pasikeitimu siekiama parengti studentus greitai besikeičiančiai darbo rinkai ir sudėtingo pasaulio iššūkiams. Nors tradicinis mokymasis klasėje vis dar vaidina svarbų vaidmenį, yra daug alternatyvių ugdymo formų. Neretai mokymasis persikelia už mokyklos sienų, didėja poreikis, kad mokykla nuolat keistųsi, randasi naujų šiuolaikinės mokyklos idėjų (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012).

Kalbant apie erdvės organizavimą šiuolaikinėje mokykloje, paminėtina „trečiojo mokytojo“ sąvoka. Ji švietime reiškia idėją, kad fizinė aplinka, kurioje vyksta mokymasis, kartu su tradiciniu

---

⁹ Šaltinis: Švietimo problemos analizė (2017, p. 8).

mokytoju ir mokymo programa gali veikti kaip galingas mokytojas. Šį terminą sugalvojo architektas ir dizaineris Lorisas Malaguzzi, Italijoje įkūręs Reggio Emilia pedagogiką (Edwards et al., 2011). „Pirmasis mokytojas“ yra pats vaikas, „antrasis mokytojas“ yra ugdytojas, o „trečiasis mokytojas“ apima visus fizinius mokymosi aplinkos elementus, įskaitant išdėstymą, dizainą ir erdvėje naudojamas medžiagas. Tai gali apimti tokius veiksnius kaip apšvietimas, spalva, baldai ir išplanavimas. „Trečiojo mokytojo“ požiūris pabrėžia lanksčios, įkvepiančios ir besimokančiųjų poreikius bei interesus atitinkančios mokymosi aplinkos kūrimo svarbą. Pripažįstama, kad fizinė aplinka gali turėti didelės įtakos mokymosi rezultatams ir kritinio mąstymo, kūrybiškumo bei problemų sprendimo įgūdžių ugdymui (ibid.).

Tokios modernios mokyklos erdvių idėjos Lietuvos kontekste įteisintos Geros mokyklos koncepcijoje (2015). Joje nurodomos gairės permainingoms mokykloje, atskleidžiama, kad šiuolaikinė ugdymo(si) aplinka turi būti atvira, funkcionali ir dinamiška. Mokymo(si) procesui gali būti naudojama ne tik tradicinė klasės erdvė, bet ir kitos mokyklos patalpos, tokios kaip koridorius, vestibulius, biblioteka, mokyklos kiemas ar kitos vidinės bei išorinės mokyklos erdvės. Visos jos turėtų būtų stimuliuojančios ugdymąsi, patogios, lengvai pertvarkomos. Prie erdvių kūrimo turėtų prisidėti ir patys besimokantieji: savo idėjomis, darbais, projektais, kurtais daiktais. Akcentuojama ne tik baigtų darbų, kurie vėliau tampa mokyklos puošybos elementais, svarba, bet ir pačios kūrybos, darbo procesų demonstravimas, pavyzdžiui, planų, užrašų, eskizų, įvairių modelių ir pan. Visgi svarbiausia – mokyklos aplinka turėtų būti tokia, kurioje jos bendruomenės nariams būti gera, įdomu ir smagu. Kaip galima matyti koncepcijoje, mokymosi erdvė šiais laikais nebėra suprantama vien kaip tradicinė klasė, nes skatinama pereiti prie „klasių be sienų“. Erdvė nebeturi būti vienos paskirties, pavyzdžiui, klasė – mokymui(si), mokyklos stadionas – sportui. Ta pati erdvė gali būti pritaikyta įvairioms veikloms ir skirtingiems mokymosi būdams. Vertinamos ir išskirtinės, neįprastos erdvės, baldai jose, gali atsirasti ir patogios netvarkos elementų. Kaip matyti, teoriškai reikalavimų mokyklų erdvėms gana daug ir įvairių. Vienu svarbiausių aspektų tampa erdvės daugiafunkciškumas.

Kalbant apie erdvės daugiafunkciškumą ir apskritai šiuolaikinės visuomenės poreikius atitinkančias erdves, verta prisiminti 1.3 skyriuje aptartą nomadinę erdvę. Tai reiškia erdvės tipą, kuris yra laikinas, lankstus ir pritaikomas įvairiems tikslams ir poreikiams. Tokio tipo erdvė dažnai siejama su klajokliškais kultūromis ar gyvenimo būdu, kai žmonės dažnai persikelia iš vienos vietos į kitą ir turi turėti galimybę greitai įsirengti ir išardyti savo gyvenamąsias patalpas (Bauman, 2007; Deleuze & Guattari, 2013; Duoblienė, 2018). Švietimo kontekste nomadinė erdvė gali reikšti klases ar mokymosi aplinkas, kurios sukurtos taip, kad būtų mobilios ir lanksčios, kad būtų galima lengvai judėti ir prisitaikyti prie skirtingų mokymo ir mokymosi būdų (Roy, 2003). Nomadinė erdvė

taip pat gali reikšti virtualias mokymosi aplinkas, leidžiančias mokiniams pasiekti švietimo išteklius ir susisiekti su mokytojais bei bendraamžiais iš bet kur ir bet kuriuo metu. Internetinės mokymosi platformos, mobiliosios programėlės ir kiti skaitmeniniai įrankiai gali suteikti besimokantiems lankstumo ir mobilumo, kurio jiems reikia norint mokytis pagal savo sąlygas, neatsižvelgiant į jų fizinę vietą (Martin et al., 2013). Apskritai, nomadinė erdvė yra skirta sukurti mokymosi aplinką, kuri būtų jautri, pritaikoma ir gali patenkinti kintančius mokinių ir mokytojų poreikius.

Bendrinant galima teigti, kad šiuolaikinė ugdymo(si) samprata vadovaujasi idėja, kad mokyklos ir/ar kitos mokymui(si) palankios erdvės turėtų pačios savaime įkvėpti mokytis, kurti, bendrauti ir bendradarbiauti. Aplinka šiais laikais suprantama kaip „trečias mokytojas“, vienas iš esminių ugdymo(si) elementų. Mokymo(si) erdvės turėtų būti dinamiškos, patogios, atviros. Svarbus ir pačių besimokančiųjų dalyvavimas erdves kuriant, keičiant, perkuriant. Apskritai šiuolaikinis ugdymas(is) gali vykti ne tik tradicinėse klasėse, bet ir judant per skirtingas – nomadines – erdves.

1.5.3. Dabartinės mokyklos erdvės valstybinėse ir nevalstybinėse mokyklose

Švietimo įstaigos Lietuvoje gali būti valstybinės arba nevalstybinės. Valstybines mokyklas, kaip ir rodo jų pavadinimas, galima apibrėžti kaip nacionalinės arba vietinės valdžios administruojamas įstaigas. Tuo tarpu „nevalstybinių mokyklų“ pavadinimas Lietuvoje yra unikalus, taikomas apibūdinti ne tik valstybei, bet ir savivaldybėms nepriklausančias mokyklas (Ar reikia bijoti nevalstybinio ugdymo?, 2010). Tokio tipo mokyklos kitose šalyse gali būti įvardijamos ir kitaip: „privačiosios“, „nevisuomeninės“ (angl. *non-public*), „nepriklausomosios“ (ibid.). Pagrindinis šių mokyklų bruožas Lietuvoje yra tas, jog savo veiklos formą pasirinkti gali patys jų savininkai (dalyvių susirinkimai) (Kučaidze & Miškinis, 2012).

Statistiniai duomenys rodo, kad pastaraisiais metais Lietuvoje veikia mažiau nei tūkstantis bendrojo ugdymo įstaigų¹⁰. Bendram šalies mokyklų (iš kurių didžioji dauguma – valstybinės) skaičiui kasmet mažėjant, nevalstybinių mokyklų populiarumas – priešingai – auga. Per kiek daugiau nei 10 metų Lietuvoje nevalstybinių bendrojo ugdymo įstaigų skaičius išaugo daugiau nei trigubai (2009 m. rugsėjį Lietuvoje buvo 28 nevalstybinės bendrojo ugdymo mokyklos, o 2022 – 2023 mokslo metais – 89)¹¹. Sparčiai didėjantis nevalstybinių mokyklų skaičius leidžia manyti, jog jos ne tik pasiteisina, bet ir turi tokių išskirtinių bruožų, kurių arba išvis nepavyksta įgyvendinti valstybinėse mokyklose, arba nevalstybinėse mokyklose pavyksta kur kas geriau. Pasiaiškinkime

¹⁰ Valstybės duomenų agentūros duomenys (<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=f00bb2f3-08b8-4e32-91bf-867a8d99794c#/>) ir Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenys (<https://www.svis.smm.lt>)

¹¹ Valstybės duomenų agentūros duomenys (<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=f00bb2f3-08b8-4e32-91bf-867a8d99794c#/>); Švietimo problemos analizės „Ar reikia bijoti nevalstybinio ugdymo?“, 2010, p. 12

plačiau.

Tiek valstybinės, tiek nevalstybinės Lietuvos mokyklos vadovaujasi ta pačia nacionaline ugdymo programa, stengiasi suteikti savo mokiniams kokybišką išsilavinimą, tačiau dėl nuosavybės ir finansavimo skirtumų gali skirtis moksleivių ištekliai, galimybės, o taip pat ir mokyklų erdvės bei jų naudojimas ugdymui. Nevalstybinės mokyklos, taip pat kaip ir valstybinės, iš valstybės gauna mokymo lėšas, kurios skaičiuojamos pagal mokinių skaičių ir yra skirtos pagrindinėms ugdymo reikmėms tenkinti. Vis dėlto, priešingai nei valstybinės, jos negauna finansavimo ūkio lėšoms (Kučaidze & Miškinis, 2012). Tai reiškia, kad šių tipų mokyklos savo vidinėmis ir išorinėmis lauko erdvėmis turi rūpintis pačios, savomis lėšomis, surinktomis iš mokinių tėvų ir/ar kitokių aukų (ibid.; Ar reikia bijoti nevalstybinio ugdymo?, 2010). Valstybinės mokyklos tuo tarpu gali gauti papildomo finansavimo mokyklų modernizacijai, patalpų atnaujinimui iš valstybės biudžeto. Tačiau tai nereiškia, kad valstybinės mokyklos yra šiuolaikiškesnės. Veikia priešingai – pokyčiai valstybės mastu į mokyklas ateina kur kas lėčiau nei nevalstybinėse mokyklose, kurios savo lėšas, reaguodamos į tam tikras situacijas ar atsižvelgdamos į bendruomenės narių poreikius, gali paskirstyti greičiau ir efektyviau¹². Neretai nevalstybinės mokyklos sukuria dar ir nemažą pelną, taigi turi kur kas daugiau lėšų nei valstybės ūkio lėšų gali skirti valstybinėms švietimo įstaigoms. Turėdamos nuosavas lėšas, nevalstybinės mokyklos taip pat gali turėti daugiau lankstumo savo mokymo programoje ir mokymo methoduose, tenkinti įvairius, unikalius mokinių poreikius, formuoti mažesnes klases, įsigyti geresnę mokymo įrangą ir priemones, pasiūlyti specializuotas programas ar kursus, kurių nėra valstybinėse mokyklose. Nevalstybinėms mokykloms Lietuvoje galima priskirti įvairias alternatyvias (dar vadinamas netradicinėmis, savitomis¹³) mokyklas, dirbančias pagal savitas pedagogines sistemas (pvz., Valdorfo, Montessori, Suzuki), taip pat jėzuitų pedagogika ar kitas katalikišku ugdymu grįstas mokyklas, be to, demokratinėmis ar kitomis vertybėmis išskirtinai besivadovaujančias mokyklas, dar tarptautines, į meninį ugdymą orientuotas ir kitas įvairias, privačias mokyklas¹⁴. Taigi matyti, kad nevalstybinės mokyklos yra įvairios, kurias dėl skirtingų priežasčių. Vienose jų akcentuojami akademiniai pasiekimai, kitoms svarbu, kad mokiniai gerai jaustųsi, būtų ugdomi pagal tam tikras vertybes (Ar reikia bijoti nevalstybinio ugdymo?, 2010).

Vienas iš pagrindinių skirtumų, kalbant apie valstybinių ir nevalstybinių mokyklų erdves, išlieka toks, kad valstybinėse mokyklose ugdymas vis dar dažniausiai vyksta uždaroje mokyklos pastato erdvėje, įprastose tradicinėse klasėse. Tuo tarpu nevalstybinių, privačių mokyklų erdvės neapsiriboja vien tik savo pagrindinio pastato sienomis. Neretai mokymosi erdve tampa visas

¹² Šaltinis: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1453026/privacios-mokyklos-pandemijos-metu-padidino-pajamas-ekspertai-ispeja-apie-galima-atskirti>

¹³ Švietimo problemos analizė „Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?“, 2012

¹⁴ Šaltinis: <https://smsm.lrv.lt/web/lt/smm-svietimas/netradicinis-ugdymas>

miestas: senamiestis, parkai, muziejai ir kt. Žinoma, svarbu prisiminti tai, jog tradicinės mokyklos dažnai būna sovietiniuose, dideliuose pastatuose, kuriuos vien dėl savo standartinio architektūrinio išplanavimo yra sudėtingiau atnaujinti ir pritaikyti šiuolaikinio mokinio standartams, kai alternatyvios mokyklos nuo pat pradžių jau kuriasi kitokios (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012). Bet vis dėlto ne visos nevalstybinės mokyklos kuriasi vien tik naujos statybos pastatuose. Nevalstybinė mokykla nereiškia, kad mokiniai mokysis būtinai naujuose, moderniuose pastatuose ir klasėse. Kai kurios jų turi nuomotis jau esamas patalpas¹⁵. Bet net ir tokiu atveju tokios alternatyvios mokyklos pasiteisina. Kitaip tariant, patalpos net nebūtinos siekiant ugdyti vaikus vienais ar kitais principais (pavyzdžiui, lauko pedagogika besiremiančios mokyklos – vien pavadinimas rodo, kad ugdymo procesas dažniausiai vyksta atviroje erdvėje, ne uždaroje, įprastose mokyklų patalpose, taigi ir patalpos ne tokios svarbios, kiek ugdymas pagal savo principus ir mokymo(si) erdvių ieškojimas bei pritaikymas ugdymui už pastato ribų).

Nors nevalstybinės mokyklos sulaukia vis daugiau visuomenės dėmesio, vis dėlto jos turi nemažai ribojančių faktorių: jų, palyginti su tradicinėmis, yra mažuma (sudaro iki 10 proc. visų Lietuvos mokyklų)¹⁶, o galimybė rinktis alternatyvią mokyklą priklauso nuo gyvenamosios vietos ir finansinių galimybių (įprastai tokia mokyklos alternatyva kainuoja nemažus pinigus). Tuo tarpu tradicinės valstybinės mokyklos yra prieinamos visiems. Kadangi jų yra kur kas daugiau nei alternatyvių mokyklų, neišvengiamai daugiau mokinių turi lankyti būtent jas. Net jei tradicinių mokyklų, tokių, kaip jas suprantame dabar, ateityje mažės arba jos bus griauamos ir bus daugiau statoma alternatyvių, naujų mokyklų, vis tiek į tradicines mokyklas didžioji dauguma mokinių eis dar pakankamai ilgai. Alternatyvių mokyklų kūrėjai laikomi eksperimentuotojais ir rizikuotojais, tačiau būtent tokios mokyklos padeda įgyvendinti „švietimą kiekvienam“ ir iš tiesų jį tobulina. Pasiteisinusios idėjos, kuriomis šios ugdymo įstaigos vadovaujasi, galėtų būti adaptuojamos ir įprastose, valstybinėse mokyklose (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012).

Siekdama padėti įgyvendinti Geros mokyklos koncepciją (2015) Lietuvos mokyklose, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija inicijuoja kas dvejus metus nacionaliniu lygmeniu vykstantį Mokyklų edukacinių erdvių konkursą¹⁷. Vertinama konkurse dalyvaujančių mokyklų patalpų naudojimo įvairovė, mokyklos teritorijų, ypač lauko erdvių, pritaikymas ugdymui(si). Didelis dėmesys skiriamas ir mokymo(si) tose erdvėse aspektui, ne tik jų kūrimui dėl grožio. Vis dėlto projekto vykdytojų pastebima, kad dalis mokyklų dalyvauja konkurse vien dėl „pliusiuko“

¹⁵ Šaltinis: <https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/kodel-alternatyvus-ugdymas-populiareja-897612>

¹⁶ Šaltinis: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=f00bb2f3-08b8-4e32-91bf-867a8d99794c#/>

¹⁷ Konkursą organizuoja Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras, prie erdvių vertinimo prisideda ir jų partneriai – Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba. Daugiau informacijos apie konkursą čia: https://www.lmnsc.lt/apziuros_konkursas/

užsidėjimo, tačiau nuolatinio edukacinių erdvių funkcionalumo išties trūksta¹⁸, net jei tai „nereikalauja didelių laiko ar finansinių sąnaudų“¹⁹. Taigi įvairių mokyklos erdvių kūrimas nereikalauja išleisti tūkstančių, prie jos kūrimo gali prisidėti kiekvienas bendruomenės narys. Dar viena iniciatyva – VGTU Architektūros fakulteto organizuotos akademinės kūrybinės dirbtuvės „Šiuolaikinės ugdymo erdvės“. Jose dalyvavę studentai analizavo bendrojo ugdymo mokyklas ir teikė joms pasiūlymus, kaip jų erdves galima būtų tobulinti. Kai kuriose mokyklose, pvz., „Versmės“ katalikiška mokykla, atsižvelgė į studentų pasiūlymus ir dalį jų įgyvendino²⁰.

Taigi dabartinių Lietuvos mokyklų erdvių organizavimas priklauso nuo jų steigėjų, valstybės ir/ar kitų lėšų. Nepaisant visų iniciatyvų, kylančių reaguojant į pakitusią šiuolaikinio ugdymo sampratą, mokymas(is) neretai vis dar vyksta sovietmečiu pastatytų mokyklų erdvėse. Nepriklausomybei atėjus, Lietuvos mokyklose, žinoma, imta vaduotis iš standartinių sistemų, kurti ir atnaujinti mokyklos erdves, rengti erdvių konkursus ir kitas iniciatyvas.

1.5.4. Mokyklos erdvių scenarijai ateityje

Svarbu kalbėti ne tik apie tai, kokios mokyklos erdvės yra dabar, reikalinga kalbėti ir apie tai, kokios jos bus/galėtų būti ateityje. 1.5.1. skyrelyje aptarta, kad vienas iš aspektų, kodėl tradicinės valstybinės mokyklos išlieka nepakitusios daugelį metų ir net po reformų yra linkusios atsinaujinti, yra tai, kad suaugusiesiems, jas baigusiesiems, sunku įsivaizduoti kitokias. Taigi mokytojams ir kitiems asmenims, „užaugusiesiems“ tokioje sistemoje, gali būti nelengva identifikuoti, ką aplinkoje galima keisti, kad tai atitiktų šiuolaikinio ugdymo(si) paradigmą. Kadangi ateityje mokyklų erdvių organizavimas greičiausiai prisitaikys prie naujų ugdymo metodų, technologijų pažangos ir besikeičiančių pedagoginių poreikių, svarbu pažiūrėti į galimus jų scenarijus dabar, kad ateityje būtų lengviau priimti galimus iššūkius, iš anksto apmąstyti problemų sprendimo galimybes.

Pirmiausiai paminėtini Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) (angl. *OECD*) (2020) sukurti 4 švietimo ateities scenarijai 2040, kuriuose kalbama ir apie tai, kaip kiekvienu atveju atrodytų ateities mokyklų erdvės:

- 1) **Formalus ugdymas plečiasi** (angl. *Schooling extended*). Švietimas ir toliau vyksta įprasta tvarka, pagal formaliojo ugdymo programas. Tarptautinis viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas palaiko skaitmenines mokymosi aplinkas. Mokytojo

¹⁸ Informacija imta iš Švietimo naujienų tinklapio. <https://www.svietimonaujienos.lt/isrinktos-geriausiai-edukacines-erdves-kuriantios-mokyklos/>

¹⁹ Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė Irena Barbšienė. <https://www.emokykla.lt/titulinis/pradzia/isrinktos-geriausiai-edukacines-erdves-kuriantios-mokyklos/41954>

²⁰ Daugiau informacijos: <https://www.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/edukacine-aplinka-ar-jau-subrendome-pokyciams-mokyklose-790229>

santykis su mokiniu ir ugdymo struktūra išlieka beveik nepakitę, nors ir yra vietos tobulėti.

- 2) **Alternatyvus mokymas** (angl. *Education outsourced*). Daugėja „perduoto“ (angl. *outsourced*) mokymo, todėl mažėja tradicinis biurokratinis valdymas ir valdžios už visą švietimo sistemos atsakomybė. Atsiranda daugiau galimybių pasirinkti mokymosi programas (pagal trukmę, turinį, kainą ir t.t.), todėl mokiniai turi didesnę lankstumą ir galimybę mokytis jiems patiems asmeniškai tinkančiu tempu. Kadangi didžiąją dalį švietimo sprendimų priima pati viuosemenė, natūraliai daugėja švietimo įstaigų bendradarbiavimo, virtualių mokymosi platformų.
- 3) **Mokyklos kaip mokymosi centrai** (angl. *Schools as learning hubs*). „Mokyklos sienos“ yra atveriamos, įsitraukiama į kaimyninių bendruomenių ir kitų išorinių įstaigų, tokių kaip muziejus, biblioteka, dienos centrai, veiklas. Eksperimentavimas ir įvairovė tampa naująja norma. Asmeniniai tikslai yra siekiami per darbą su komanda. Visos veiklos planuojamos atsižvelgiant į didesnę ekosistemą, atkreipiamas dėmesys į galimybes, kurios atsiranda dėka visų mokyklų bendradarbiavimo ir visiems prieinamų erdvių.
- 4) **Laisvasis mokymasis** (angl. *Learn-as-you-go*). Tradicinio švietimo nebelieka, nes mokymasis tampa prieinamas visiškai bet kam, akimirksniu ir nemokamai. Nebėra tikslo turėti švietimo programą ar oficialią švietimo sistemą. Švietimas statomas pilnai ant skaitmeninių technologijų, kurios naudojamos kartu su dirbtiniu intelektu, siekiant kiek įmanoma geriau panaudoti kolektyvinį intelektą sprendžiant realias problemas. Išnyksta riba tarp išsilavinimo, darbo ir poilsio.

Jei įvyks pirmasis scenarijus, mokymosi erdvės iš esmės nesikeis, galbūt natūraliai padaugės virtualios erdvės ir skaitmeninių technologijų naudojimo. Antruoju atveju dėl didėjančių galimybių ir didesnės pasirinkimo laisvės, mokiniai rinksis arba virtualią erdvę (dėl patogumo), arba kažkuo išsiskiriančią, sužavinčią fizinę erdvę. Trečiasis scenarijus – fizinės mokymosi erdvės įgauna didesnę prasmę, tačiau neprisirišama prie vienos vietos, o virtuali erdvė atlieka bendradarbiavimo su kitomis mokyklomis/įstaigomis funkciją. Na o ketvirtasis žada visą mokymosi procesą pilnai perkelti į virtualią erdvę, tad fizinių mokyklinių erdvių tikriausiai neliks, nebent mokyklos būtų perdarytos į pritaikytas darbo / mokymosi patalpas kiekvienam.

Apskritai tikėtina, kad ateities mokykloje XXI a. bus derinamos dvi gana skirtingos tendencijos (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012, p. 11):

1. **Išmanusis mokymas**. Toliau tobulėjant technologijoms, joms sparčiai integruojantis į ugdymo(si) procesus, tikėtina, kad vis daugiau ir daugiau dalykų bus galima išmokti pasitelkiant technologijas, būnant vienoje vietoje, nepaliekant mokyklos erdvių.

Mokymasis vyks bendraujant ir bendradarbiaujant, kartu tyrinėjant ir kuriant su bendramoksliais iš bet kurios pasaulio vietos.

2. **Mokykla be sienų.** Dar labiau aktualus taps pasaulio pažinimas, tad kaip tik bus keliamasi už mokyklos sienų – mokymasis vyks įvairiuose aplinkos tyrinėjimuose, socialiniuose projektuose, partnerystėse.

Kaip dar nurodoma aukščiau paminėtame šaltinyje, mokymasis taps individualizuojamas, mokytojai neteks dalies autoriteto, grindžiamo žinojimu, nors greičiausiai išliks mokymo(si) organizatoriai, padėjėjai. Ateities mokyklose bus skirtingos paskirties erdvės, pritaikytų ir asmeniniam darbui, ir grupiniam mokymuisi, įvairiems projektams, pristatymams, poilsiui ir pan. Lanksčiai bus naudojamos įvairios erdvės ir įranga, patalpas bus galima jungti.

Didėjant susirūpinimui dėl klimato kaitos, tikėtina, kad mokyklų erdvių pertvarka bus tęsiama ne tik toliau palaikant individualizuotą mokymąsi ir mokymąsi bendradarbiaujant, bet taip pat akcentuojant ir tvarumo temą. Klimato poveikiui mažinti ypač aktualūs Europos žaliojo kurso²¹ principai, kurie turi būti įgyvendinami ir švietimo srityje. Ateities mokyklų projektuose greičiausiai daugiau dėmesio bus skiriama žaliųjų, ekologiškų erdvių kūrimui, energiją taupančioms technologijoms ir kitoms aplinkai nekenksmingoms savybėms. Galbūt tai apims saulės baterijų, lietaus vandens surinkimo sistemų ir kitų funkcijų, kurios sumažina energijos suvartojimą ir skatina tvarumą, naudojimą. Taip pat yra manoma, kad galbūt mokyklų ateitis siesis su mažomis lauko mokyklomis, nes jos neretai yra laikomos glaudesnio besimokančiųjų ryšio su gamta pavyzdžiais²². Apskritai alternatyvios ar netradicinės mokyklos šiuo metu gali būti laikomos mokyklomis, kurių kūrėjai anksčiau nei kiti suvokia kaitos būtinybę ir „sukuria tai, kas ateityje turės būti įgyvendinta daugumoje mokyklų ir taps įprastu dalyku“ (Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?, 2012, p. 10). Taigi ateities mokyklos XXI a. greičiausiai integruos jau dabar kai kurių nevalstybinių mokyklų taikomas idėjas, geruosius pavyzdžius ir tai ateityje virs norma visose švietimo įstaigose.

Galimų scenarijų, kaip mokyklos erdvės galėtų vystytis ateityje, yra ne vienas. Apžvelgti 4 galimi ateities scenarijai ir kaip erdvės būtų organizuojamos kiekvienu galimu atveju. Organizuojant ateities mokyklas, tikėtina, kad jos bus kuriamos tokios, kurios leis dirbti tiek individualiai, tiek bendradarbiaujant tarpusavyje ir/ar su bet kuriame pasaulyje esančiais partneriais. Didesnis dėmesys taip pat bus skiriamas tvarumui: glaudesniai besimokančiųjų ryšiui su gamta, įvairių aspektų, kurie padėtų sumažinti klimato poveikį, integraciją į mokyklos vidaus ir

---

²¹ Europos žaliasis kursas. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lt

²² Šaltinis: „Mažos lauko mokyklos – ateities vaikams“. <https://svietimotinklas.lt/svietimo-reforma-ar-isliks-mazos-privaciu-mokyklu-klases/>

ypač lauko erdves.

1.6. Mokyklos erdvės komponentai

Šiuolaikinis ugdymas į mokymo(si) erdvę žiūri kompleksiskai. Mokyklos erdvę apima ne tik *fizinė* (architektūra, įranga, dizainas), bet ir *socialinė erdvė* (mokyklos kultūra, bendruomenės narių sąveika ir santykiai) bei *virtuali erdvė* (mokymas(is) internetu). Nors visi šie mokyklos erdvės komponentai tarpusavyje persipynę (pavyzdžiui, socialiniai santykiai vyksta fizinės mokyklos erdvėse arba virtualioje erdvėje, o virtuali erdvė neatsiejama nuo tam tikros vietos, iš kurios virtualioje erdvėje dalyvaujama), visgi kiekviena turi savo unikalių savybių ir funkcijų. Apie jas plačiau kalbama šiame skyriuje.

1.6.1. Mokykla kaip fizinė erdvė

Fizinė mokyklos erdvė yra svarbus ugdymo patirties aspektas. Ji atlieka pagrindinį vaidmenį formuojant mokymosi aplinką, palengvinant mokinių ir mokytojų sąveiką ir suteikiant bendruomenės jausmą mokykloje. Mokykla kaip fizinė erdvė paprastai apima įvairius pastatus, klases, lauko zonas ir kitas patalpas, skirtas mokinių poreikiams tenkinti. Fizinė mokyklos erdvė gali skirtis priklausomai nuo mokyklos ugdymo filosofijos, vietos ir mokinių amžiaus.

Mokyklą kaip fizinę erdvę įprastai apima tokios dalys:

- **Klasės.** Klasės yra pagrindinės erdvės, kuriose mokytojai ir mokiniai bendrauja, ir jos turėtų būti suprojektuotos taip, kad palaikytų įvairius mokymo ir mokymosi stilius. Klasėse turi būti pakankamai natūralios šviesos, tinkama ventiliacija ir akustika, kad mokiniai galėtų susikaupti ir įsitraukti į pamoką (Barett, 2015; Brown, 2020; Jensen, 1999). Baldai turėtų būti išdėstyti taip, kad būtų lengva juos perstumdyti, pavyzdžiui, stalai, kuriuos būtų galima lengvai pertvarkyti į grupes ar ratą (Universalaus dizaino mokymuisi gairės, 2023). Siekiant pagerinti mokymą ir mokymąsi, taip pat turėtų būti įtrauktos technologijos, tokios kaip projektoriai, interaktyvios lentos ir garso sistemos (Universalaus dizaino mokymuisi gairės, 2023).
- **Bendros erdvės.** Bendros erdvės, tokios kaip koridoriai, bibliotekos, turėtų būti sukurtos taip, kad skatintų socialinę sąveiką, bendradarbiavimą ir kūrybiškumą. Patogios sėdynės, malonus apšvietimas ir vizualiai patrauklūs ekranai gali sukurti tokią atmosferą, kuri padėtų mokiniams atsipalaiduoti ar skatintų įkvėpimą. Šios zonos taip pat gali būti naudojamos grupiniam darbui arba kaip alternatyvios

mokymosi erdvės mokiniams, kurie nori dirbti savarankiškai, taip pat susirinkti, bendrauti ir užsiimti popamokine veikla (Mokymo(si) aplinka XXI amžiuje, 2012). Bendra erdve taip pat būtų galima laikyti mokytojų kambarius, kuriuose susitinkama, bendraujama, ruošiamasi pamokoms.

- **Lauko erdvės.** Lauko erdvės, tokios kaip žaidimų ir sporto aikštelės, stadionai, sodai, gali suteikti galimybių fizinei veiklai, tyrinėjimams ir mokymuisi už klasės ribų. Šios erdvės turėtų būti suprojektuotos taip, kad būtų skatinama aktyvi veikla, žaidimai, su įranga ir įrenginiais, atitinkančiais saugos standartus ir mokinių amžių bei gebėjimus. Lauko erdvės taip pat gali būti naudojamos aplinkosauginiam švietimui ir moksliniams eksperimentams, gali būti gamtamokslių pratęsimas (Makarskaitė-Petkevičienė, 2018).
- **Specializuotos erdvės.** Mokyklose taip pat gali būti specialių erdvių konkreitiems dalykams ar veiklai, pavyzdžiui, informatikai, mokslo laboratorijoms, meno ar muzikos studijoms. Šiose erdvėse turėtų būti atitinkama įranga, kuri padėtų pasiekti konkrečius dalyko ar veiklos mokymosi tikslus. Šios erdvės taip pat turėtų būti sukurtos taip, kad palengvintų bendradarbiavimą, kūrybiškumą ir eksperimentavimą.
- **Pagalbai ir/ar konsultavimui skirtos erdvės.** Mokyklose įprastai taip pat yra sveikatos priežiūros specialisto kabinetas, psichologo kabinetas, socialinio ir/ar kitų darbuotojų kabinetai, profesinio ir/ar kitokio konsultavimo centrai. Čia, kaip ir specializuotose erdvėse, gali būti atitinkama įranga, skirta palaikyti studentų socialinę ir emocinę gerovę, sveikatą ir akademinius ar kitus poreikius.
- **Administracinės patalpos.** Šios patalpos mokykloje apima direktoriaus, direktoriaus pavaduotojų ugdymui, buhalterijos ir kitas administracijos darbuotojų patalpas.
- **Kitos patalpos.** Mokyklose yra ir kitos pagalbinės patalpos, pvz., tualetai, valgyklos, sandėliavimo patalpos. Šios erdvės taip pat yra reikalingos, kad mokykla veiktų sklandžiai ir patenkintų mokinių ir mokytojų poreikius.

Kad aukščiau išvardytos fizinės mokyklos erdvės dalys atitiktų šiuolaikinio ugdymo(si) paradigmą, jos turėtų remtis universalios dizaino principais (Universalios dizaino mokymuisi gairės, 2023, p. 160):

1. Suteikti vienodas galimybes visiems naudotis aplinka, įranga bei priemonėmis.
2. Taikyti universalios projektavimo sprendimus (pavyzdžiui, darbo erdvės turėtų būti

apšviestos taip, kad tiktų ir dešiniarankiams (-ėms), ir kairiarankiams (-ėms); baldai būtų tinkami įvairaus amžiaus žmonėms ir pan.).

3. Užtikrinti minimalias fizines pastangas naudojantis aplinkomis bei įranga (pvz., lengva atidaryti, eiti, lipti).
4. Naudoti įrangą, patogią visiems.
5. Vadovautis gražiais, logiškais, lengvai (intuityviai) suprantamais projektavimo sprendimais.
6. Užtikrinti traumų bei rizikos prevenciją.
7. Užtikrinti objektų, erdvių bei funkcijų pasiekiamumą.

Pagal šiuos principus kuriamos erdvės „skatina visų amžiaus grupių ir lyčių visuomenės narių savarankiškumą, mažina stresą. Tokio dizaino principai padeda užkirsti kelią nelaimingiems atsitikimams, rodo pagarbą žmogui ir demonstruoja supratimą apie žmogaus poreikių įvairovę“ (Universalaus dizaino mokymuisi gairės, 2023, p. 161).

Neretai sakoma, kad mokykla – antrieji namai, taigi svarbu, kad jos erdvės būtų jaukios, primintų namų aplinką. Vis dėlto mokyklose ejos kuriamos kitaip nei namų ar kitose kasdieniškose aplinkose. Tyrėja Madeline F. Brown (2020) stebisi, kad kasdienėje aplinkoje, pavyzdžiui, lankantis pas draugus, kavinėje ir pan., vyrauja kitoks apšvietimas nei mokykloje: „visuomenė tarsi supranta, kad švelnus apšvietimas ir patogi atmosfera skatina kūrybiškumą, tačiau būtent ta vieta, kurioje siekiama tai ugdyti, dažnai atmeta šį itin svarbų klasės komponentą“ (ibid., p. 6). Remdamasi kitais moksliniais tyrimais, Brown (2020) teigia, kad šiuo metu standartiškai klasėse (daugiau nei 80 %) naudojamos fluorescencinės lempos, kurių apšvietimas dažnai yra per ryškus ir gali sukelti vaikams galvos skausmą, diskomfortą ir hiperaktyvumą. Be to, besimokantieji gali patirti fizinę ir psichologinę įtampą, net nesuprasdami šaltinio. Architektė Rokhshid Ghaziani (2008), lygindama daugybės projektų rezultatus, taip pat pastebėjo, kad, nepriklausomai nuo geografinės vietos ir klimato, mokiniai palankius mokymuisi erdvių aspektus įvardija tuos pačius. Tokie bruožai, kaip natūralus apšvietimas ir ventiliacija, švelnios tekstūros, drąsios ir džiaugsmingos spalvos, švelni muzika, minkštos kėdės, poilsio ir meditacijos vietos, lauko mokymosi erdvės su medžiais, darželiais, vandens telkiniais ir gyvūnais – buvo bendri visuose projektuose mokinių išskirti aspektai. Universalaus dizaino mokymuisi gairės (2023) taip pat pabrėžia ir barjerų fizinėse mokyklos erdvėse panaikinimo svarbą. Barjeriais identifikuojamos tokios vietos, kurios trukdo laisvai judėti, pavyzdžiui, slenksčiai, laiptai, durys ir pan. Nors su tokiais judėjimo sunkumais dažniausiai susiduria specialiųjų ugdymo poreikių turintys asmenys, barjeriais kitiems gali tapti ir vietos, kurios skirtos tik specialiųjų poreikių turintiems mokiniams. Bebarjerės mokyklos turėtų

tokias erdves, kurių visos fizinės erdvės pritaikytos naudojimui visiems vienodomis sąlygomis. Taigi, šiuos ir kitus ugdymui svarbius fizinės erdvės aspektus būtų galima apjungti į komfortą (apšvietimas, temperatūra, sėdimų vietų išdėstymas, triukšmas) ir prieinamumą (judėjimo takai, galimybė besimokantiesiems matyti, girdėti ir t.t.) (ibid., 2023, p. 158).

Universalaus dizaino mokymuisi gairėse (2023) taip pat nurodoma, kad naujas pastatas, nauja įranga ar baldai nėra būtini, norint realizuoti universalaus dizaino principus mokyklose – keisti erdves galima perplanuojant jau esamas, skirstant jas į zonas pagal funkcijas. Svarbu nepamiršti, kad „fizinė aplinka turi atitikti ugdymo turiniui keliamus reikalavimus, pamokos tikslus, uždavinius ir, žinoma, mokinių poreikius. Gerai suprojektuota ir suplanuota aplinka yra mokymosi priemonė, tarnaujanti mokymosi procesui, o ne atvirkščiai“ (ibid., p. 168). Taigi, tinkamai suplanuota fizinė erdvė tampa veiksmingu trečiuoju mokytoju. Vienas iš būdų, kaip galima perkonstruoti klasės erdvę be didesnių investicijų – keisti suolų išdėstymą iš tradicinio (kai suolai išdėstyti eilėmis, mokiniai sėdi po du ar po vieną atsisukę į mokytoją) į kitokius (pvz., pasagos ar L raidės formos išdėstymą, kai mokiniai gali vienas kitą matyti, lengviau komunikuoti). Kitas būdas – suteikti galimybę ir paskatinti mokinius patiems įsitraukti į erdvės kūrimą, pavyzdžiui, surengiant piešinių konkursą ir eksponuojant atliktus darbus, jų procesą, ar pasidarant rankų darbo kalendorių su visų mokinių gimtadienių datomis. Mokiniai, įsitraukdami ir galėdami patys priimti sprendimus, prisideda ne tik prie fizinės erdvės kūrimo, bet ir prie sėkmingos klasės valdymo strategijos (Dillon, 2018, p. 40).

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklą kaip fizinę erdvę sudaro klasės, įvairios bendros vidaus ir lauko erdvės, specializuotos, pagalbai, konsultavimui skirtos erdvės, administracinės ir kitos patalpos. Visos jos, atitinkamos šiuolaikinę ugdymo(si) paradigmą, turėtų vadovautis universalaus dizaino principais, skatinti socialinę sąveiką ir kūrybiškumą, suteikti galimybes mokytis įvairiais stiliais. Šiuolaikinės erdvės turėtų būti komfortiškos, lengvai prieinamos, daugiafunkcės, vadovautis universalaus dizaino principais, tačiau vieno atsakymo, kokios konkrečiai jos turėtų būti, „nėra ir tikriausiai negali būti, nes dabartinė ugdymosi aplinka nebeišitenka tarp mokyklos sienų, ji keliasi į socialinę ir virtualiąją erdvę“ (Mokyklos erdvės palankioms ugdymo(si) sąlygoms, 2017).

1.6.2. Mokykla kaip socialinė erdvė

Mokykla atlieka ne tik praktines, bet ir svarbias socialines bei kultūrinės funkcijas. Tai svarbi socializacijos vieta, padedanti formuoti asmenų įsitikinimus, vertybes ir tapatybę bei prisideda prie socialinės tvarkos ir solidarumo palaikymo. Taigi mokykla – ne tik fizinė, bet ir socialinė erdvė. Ją apima mokinių, mokytojų ir personalo sąveika ir santykiai. Socialinė erdvė yra

būtina kuriant bendruomenės jausmą mokykloje ir skatinant teigiamą mokyklos kultūrą.

Anot Lefebvre'o, socialinė erdvė nėra neutrali ar objektyvi, o formuojama ją valdančių socialinių ir kultūrinių normų, taigi „socialinė erdvė visada buvo ir yra socialinis produktas“ (Lefebvre, 2009, p. 187). Lefebvre'as (2009) teigė, jog visų socialinių institucijų (taigi, ir mokyklos) fizinės erdvės dizainas gali sustiprinti esamas galios struktūras, kaip kad kalbėjo ir Foucault (1998), arba galėtų mesti joms iššūkį ir sukurti egalitarinę mokymosi aplinką. Lefebvre'as (1991) taip pat teigė, kad tam tikroje erdvėje būnantys individai (taigi, mokykloje – mokiniai ir mokytojai) turi aktyviai dalyvauti ir bendradarbiauti kurdami aplinką, t.y. mokyklos fizinė erdvė turi būti lanksti ir prisitaikanti prie besikeičiančių švietimo bendruomenės poreikių, o ne sukurta autoritetinių asmenų „iš aukščiau“. Toks kolaboratyvus erdvių kūrimo procesas pats iš savęs moko kompromisų ieškojimo ir demokratiškumo, leidžia mažinti nusistovėjusius galios santykius. Taigi, kuriant erdvę pabrėžiama svarba atsižvelgti į socialinius ir kultūrinius aspektus.

Mokyklos instituciją ne vien tik kaip akademinę vietą matė John Dewey, įtakingas filosofas ir švietimo reformatorius, pragmatizmo idėjų plėtotojas. Dewey įsitikinęs, kad „mokykla pirmiausia yra socialinė institucija. Kadangi ugdymas yra socialinis procesas, mokykla yra ta bendruomenės gyvenimo forma, kuri atveria paveldėtą žmonijos patirtį ir išmoko savo galias naudoti visuomenės tikslams“ (Dewey, 1996, p. 198). Dewey pabrėžė patyriminio mokymosi arba mokymosi veikiant svarbą ir manė, kad mokyklos turėtų suteikti mokiniams galimybę užsiimti praktine veikla, kuri yra svarbi jų gyvenimui: „ugdymas yra gyvenimas, o ne pasirengimas būsimam gyvenimui“ (ibid., p. 198). Jis tikėjo, kad tokio tipo mokymasis yra veiksmingesnis už įsiminimą ir gali padėti mokiniams ugdyti atsakomybės jausmą, bendradarbiavimą ir pilietiškumą, reikalingą ugdyti demokratinėje visuomenėje. Filosofas teigė, kad mokyklos turėtų būti sukurtos taip, kad būtų skatinama socialinė sąveika, o ne galios santykiai. Mokytojai turėtų veikti kaip pagalbininkai ir vadovai, o ne tik dėstytojai, ir turėtų stengtis sukurti palankią mokymosi aplinką, skatinančią mokinių dalyvavimą. Kaip teigia Dewey, „jei pedagogo pastangos nėra susijusios su kokia nors savarankiška, paties vaiko iniciatyva atliekama veikla, ugdymas virsta išoriniu spaudimu“ (ibid., p. 197). Remiantis Foucault (1998), toks išorinis spaudimas reiškia reguliuojamą ir kontroliuojamą mokinių elgesį, o mokyklą, kurioje mokiniai tik paklūsta mokytojui, galima laikyti socialinės kontrolės institucija. Dewey (1996) manymu, mokykla turėtų būti priešinga šiai industrializmo laikų filosofijai vieta – tai turi būti ta vieta, kurioje svarbi bendruomenė, kurioje mokiniai ir mokytojai kartu sprendžia problemas ir užsiima prasminga veikla. Tokios Dewey idėjos apie patirtinį ugdymą ir bendravimo svarbą jame atitinka šiuolaikinio ugdymo sampratą, kurios centre – besimokantysis, o aplinka, iš kurios jis semiasi patirties, suprantama kaip „trečiasis mokytojas“.

Praeitame skyriuje kalbėta apie tai, kad fizinė erdvė lemia mokinio savijautą, darbštumą,

įsitraukimą ir prisideda prie aukštesnių mokinio pasiekimų. Nors mokiniams svarbu fizinės erdvės, jų estetika, bet kalbant apie tai, kaip patys mokiniai priima mokyklos erdves, Lenkijos tyrėjos Martos Galewskos–Kutros (2016) atliktas empirinis tyrimas rodo, kad, mokinių požiūriu, svarbiausias su tam tikra erdve susijęs elementas visgi yra mokytojas. Kalbėdami apie kūrybiškumą skatinančias erdves, mokiniai pamini draugiškus, padedančius mokytojus. Mokytojo vaidmuo yra dar svarbesnis, kai kalbama apie erdves, kurios kenkia kūrybiškumui. Kai kurios vietos iškart pačių mokinių atmetamos, jei jos susijusios su tam tikrais mokinių nemėgstamais ar priešiška nusiteikusiai mokytojais. Taigi, nors mokiniai pamini ir kitus fizinės erdvės elementus, tokius kaip baldai, apšvietimas ir t.t., visgi svarbiausias elementas, vertinant erdves, yra žmogiškasis faktorius (ibid.). Taigi tarpusavio santykio vystymui labai svarbus mokytojo indėlis – jis yra atsakingas už mokyklos aplinką: klases, jų estetiką, emocinę mokinių savijautą.

Kaip teigia Duoblienė (2017), empiriniai tyrimai daugelyje šalių rodo, jog dažnai sėkmingas mokytojo darbas nepriklauso nuo oficialių programų, dokumentų, detalių instrukcijų, o visgi labiausiai priklauso nuo to, kaip jis pats „susikuria darbinę erdvę ir veikia alternatyviai“ (Duoblienė, 2017, p. 12). Vadinasi, nesvarbu, kokia būtų mokykla, mokytojo darbo sėkmė priklauso nuo jo paties iniciatyvos alternatyviems sprendimams ir veikimui. Vienas iš būdų mokytojui veikti alternatyviai – suteikti galimybę ir skatinti patiems mokiniams įsitraukti į mokymosi erdvių kūrimą. Mokinių įsitraukimas į mokyklos erdvių kūrimą gali turėti teigiamą poveikį ne tik savijautai, socialiniams ir bendradarbiavimo įgūdžiams, bet ir akademiniam pasiekimams. Tyrėjai patvirtina, kad mokiniai, kurie prisideda prie mokyklos kūrimo, didina savo atsakomybę, savigarbos ir didžiavimosi savo mokykla jausmus, o tai gali padėti pagerinti jų mokymosi rezultatus (Woodcock & Newman, 2010). Vis dėlto, dažnai sprendimus dėl mokyklos erdvių priima valstybės tarnautojai, statybininkai ar architektai, o mokiniai neturi galimybės dalyvauti tokiuose sprendimų priėmimo procesuose (Ghaziani, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad mokykla yra reikšminga socialinė erdvė, kurioje mokiniai ugdo socialinius įgūdžius ir kuria prasmingus santykius. Socialinė erdvė mokykloje gali būti paremta galios santykiais, būdingais ankstesniems moderniems laikams, arba šiuolaikiniam ugdymui(si) palankiais bendravimo ir bendradarbiavimo ryšiais. Būtent šie ryšiai ir santykis su mokytoju lemia pozityvią mokinių patirtį ir fizinėse mokyklų erdvėse. Įsitraukdami į fizinių erdvių kūrimą mokykloje, mokiniai tuo pačiu kuria ir savo socialinę erdvę, kurioje būti gera ir kuri turi įtakos geresniems akademiniam rezultatams.

1.6.3. Mokykla kaip virtuali erdvė

Mokyklos kuria savo virtualią erdvę naudodamos įvairius internetinius įrankius ir

platformas, kad pateiktų mokiniams mokomąjį turinį. Tai gali būti vaizdo konferencijų programinė įranga, skirta tiesioginėms paskaitoms ir diskusijoms, mokymosi valdymo sistemos, skirtos kursų medžiagai ir užduotims platinti, ir skaitmeniniai vadovėliai bei savarankiško mokymosi ištekliai. Nors apie virtualią erdvę tyrimų yra daug ir įvairių, šiame skyriuje daugiausia pasitelkiama Taivano informatikos profesorės Meng–Jung Tsai (2009), sustruktūravusios virtualios erdvės, naudojamos ugdyme, strateginį modelį. Šis modelis taip pat papildomas ir kita mokslinė literatūra bei pavyzdžiais.

Visų pirma, Tsai (2009) išskiria keturias virtualios mokymosi aplinkos charakteristikas:

- 1) **Lankstus laikas ir erdvė** (angl. *Flexible Time and Space*) suteikia tiek mokiniams, tiek mokytojams galimybę mokytis iš bet kurios pasaulio vietos, kur tik yra prieiga prie interneto, ir tam tikrais atvejais tai daryti asinchroniniu būdu, t.y. bendraujant ne tuo pačiu metu, o, pavyzdžiui, el. laiškais, žinutėmis ar video įrašais.
- 2) **Netiesioginė socialinė sąveika** (angl. *Indirect Social Interactions*) – galimybė bendradarbiauti esant skirtingose erdvėje ne tik su vienos klasės ar mokyklos moksleiviais, bet ir nacionaliniu ar net tarptautiniu lygmeniu.
- 3) **Gausūs informacijos šaltiniai** (angl. *Abundant Information Resources*) užtikrina mokinių ir mokytojų prieigą prie įvairių resursų, kurių būtų neįmanoma gauti fizinėje erdvėje dėl finansų, laiko ar kitų apribojimų. Pavyzdžiui, norėdami suprasti, kokio dydžio yra banginis lyginant su žmogumi, mokiniai gali nesunkiai ir ganėtinai greitai susimuliuoti norimą situaciją kompiuterinio žaidimo ar modeliavimo programos pagalba.
- 4) **Dinaminės mokymosi sąsajos** (angl. *Dynamic Learning Interfaces*) suteikia galimybę tiek mokytojams, tiek mokiniams gilinti žinias ir bendrauti tarpusavyje įtraukiančiu būdu. Pavyzdžiui, virtualaus avataro/profilio (savo virtualaus „aš“) susikūrimas leidžia mokiniams ir mokytojams pasijausti lygiais, atsiskleisti, geriau pažinti vienas kitą, sumažinti komunikacijos barjerą, kuris egzistuoja fizinėje erdvėje – naikinti galios santykius (Bredl, 2018; Sköld, 2012). Savaime suprantama, jog svarbus virtualios erdvės panaudojimo švietime aspektas ir tai, jog virtuali erdvė yra įdomi, neišsenkanti, nuolat atsinaujinanti, taigi pati iš savęs patraukianti besimokančiųjų dėmesį.

Vis dėlto naudojantis virtualiomis mokyklos erdvėmis susiduriama ir su unikaliais iššūkiais. Kai kuriems mokiniams gali būti sunku įsitraukti į virtualią mokymosi aplinką, o net ir įsitraukę jie gali praleisti svarbias socialines, bendradarbiavimą skatinančias patirtis, kurios natūraliai vyksta fizinėse mokyklos erdvėse, realiai ir gyvai bendraujant su bendraamžiais. Taip pat svarbu paminėti, jog ne visi mokiniai turi prieigą prie technologijų ir išteklių, reikalingų sėkmingam virtualiam mokymuisi. Taigi Tsai (2009) taip pat identifikuoja ir tris virtualaus mokymosi sritis, į kurias reikia

atkreipti dėmesį, norint užtikrinti, jog virtualios erdvės suteikia daugiau naudos nei žalos:

- 1) **Igūdis** (angl. *Perceived-Skill*) – gali būti suprantamas kaip kompiuterinis raštingumas, t.y. gebėjimas naudotis kompiuteriu taip, kad pavyktų atlikti visas mokymosi procesui reikalingas funkcijas (nuo kompiuterio įsijungimo iki informacinių šaltinių ieškojimo, gebėjimo atsirinkti teisingą informaciją, pristatymų parengimo ir t.t.).
- 2) **Prisirišimas** (angl. *Affection*) pabrėžia, jog dėl virtualios erdvės teikiamų privalumų gali būti sunku rasti motyvacijos sugrįžti į realųjį, fizinį pasaulį. Pavyzdžiui, pradėti pokalbį su nepažįstamu žmogumi yra žymiai paprasčiau internete nei realiame pasaulyje. Be to, virtualioje erdvėje pateikiama informacija ne visada atspindi realybę, pavyzdžiui, kompiuteriniame žaidime obuolys gali būti mėlynos spalvos, arba važiuojant dideliu greičiu ir atsitrenkus į medį nenutinka nieko blogo, nėra blogų pasėkmių – visa tai didina atotrūkį nuo fizinio pasaulio ir didina prisirišimą prie virtualios erdvės.
- 3) **Savireguliacija** (angl. *Self-Regulation*) yra itin svarbi norint palaikyti sveiką gyvenimo ritmą ir kokybę. Naudojant įrenginius prieš miegą pastebima, jog pablogėja miego kokybė (kas sukelia dar didesnių problemų, tokių kaip sutrikusi mityba, irzlumas, nuovargis), todėl ypač svarbu riboti mokinių laiką praleidžiamą prie skaitmeninių įrenginių, skatinti savireguliaciją (Microsoft, 2018; Tsai, 2009). Norint sumažinti su virtualiomis erdvėmis susijusias sveikatos rizikas, ypač svarbu, jog mokiniams būtų suteikiama ne tik tinkama įranga prisijungimui prie virtualios erdvės (kompiuteris ar planšetė), bet ir ergonomiška, tinkamą laikyseną skatinanti darbo aplinka – pagal ūgį pritaikyti stalas ir kėdė, sureguliuotas apšvietimas, susikaupti leidžianti aplinka (Microsoft, 2018). Ne ką mažiau svarbu skatinimas daryti pertraukas, kurių metu būtų pasitraukiama nuo virtualios darbo erdvės, prasimankštinama – tiek dėl taisyklingos laikysenos palaikymo, tiek dėl poilsio akims (Microsoft, 2018).

Papildant Tsai (2009) ir kitus anksčiau minėtus tyrėjus, taip pat paminėtinas Girdzijauskienės ir kitų mokslininkų (2022) tyrimas, kuris parodė, kad įvairios technologijos pagerina mokinių įsitraukimą, tačiau moksleivių susidomėjimas gali būti ir paviršutiniškas, t.y. mokytojai dažnai turi klaidingą viltį, jog technologijos pačios pagerins kokybišką moksleivių įsitraukimą, nors taip nėra – jos tėra tik papildomas įrankis. Taigi, pedagogams turint realistiškus lūkesčius bei tinkamai priimant ir tobulinant virtualios erdvės domenus, ugdymo procese galima taisyklingai panaudoti virtualios erdvės charakteristikas.

Taigi virtualios mokyklų erdvės yra vertingos daugeliu atžvilgiu mokinių mokymuisi, įskaitant lankstumą, išplėstas galimybes bendrauti, šaltinių gausą ir mokymosi dinamiškumą,

naujoves. Visgi svarbu virtualią erdvę taip pat reikia atidžiai apsvarstyti ir planuoti, kad ji, pasitelkta ugdymui, būtų veiksminga ir visapusiškai saugi.

2. EMPIRINIS MOKYKLOS ERDVIŲ TRANSFORMACIJŲ TYRIMAS

2.1. Tyrimo organizavimas ir metodologija

Tirti mokyklų erdvių transformacijas mokytojų požiūriu šio darbo autorę paskatino tokio tyrimo Lietuvoje trūkumas. Šiuo tyrimu siekiama ištirti mokytojų požiūrį į mokyklų erdvių kaitą, nulemtą sociokultūrinių kontekstų, taip pat ir kaip mokyklų erdvės įgalina (arba įkalina) mokytojus veikti bei naudotis jomis ugdyme dabar ir laiko perspektyvoje. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis pusiau struktūruotas interviu metodas. Šio darbo autorės nuspręsta, kad toks duomenų rinkimo metodas geriausiai leis pažvelgti į individualią ir galimą bendrą mokytojų patirtį. Pusiau struktūruotas interviu remiasi iš anksto sudarytu planu, tačiau tyrėjui taip pat paliekama laisvė dalyviams užduoti ir plane neįrašytus klausimus, jei jaučiama, kad atsakymai praturtintų atliekamą tyrimą (Cohen & Crabtree, 2006).

Tyrimui atlikti naudota mišrinė tikslinė atranka – tokia, kai informantai renkami priklausomai nuo tyrimo tikslo ir pasiekiamumo. Siekiant ištirti unikalią, skirtingą mokytojų patirtį, kreiptasi į mokytojus, dirbančius valstybinėse ir nevalstybinėse Lietuvos mokyklose. Surinktų duomenų analizei pasitelkiama kokybinių duomenų analizės programa MAXQDA. Gauti duomenys analizuojami kokybinės turinio analizės metodu. Pabrėžtina tai, kad gauti duomenys kitų tyrėjų galėtų būti interpretuojami ir kitaip, gali būti išskiriamos kitokios nei šiame darbe pateiktos kategorijos ir subkategorijos, išryškėjusios duomenis išanalizavus. Taip pat svarbu pabrėžti ir tai, kad šių konkrečių mokytojų patirties negalima prilyginti visiems mokytojams Lietuvoje – surinkta informacija yra informantų asmeninė patirtis, o išvados formuojamos tyrimo dalyvių patirties rėmuose.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo dvylika mokytojų (šešios moterys ir šeši vyrai) iš dvylika skirtingų Lietuvos valstybinių ir nevalstybinių mokyklų. Pasirinkta tirti mokytojus, dirbančius Vilniuje ir Kaune – dviejuose didžiausiuose Lietuvos miestuose, kuriuose esama ir didžiausia tiek valstybinių, tiek nevalstybinių mokyklų įvairovė. Tyrimo dalyviai dirba labai įvairiose bendrojo ugdymo mokyklose: šeši iš jų dirba valstybinėse įstaigose, šeši iš jų – nevalstybinėse. Esama mokyklų, kurios itin orientuotos į akademinis rezultatus, STEAM taikymą, emocines psichologines kompetencijas ir pan., humanitarinį ugdymą, pora mokyklų vadovaujasi krikščioniškais ugdymo principais, viena – inovatyvaus ugdymo. Taigi kviečiant mokytojus dalyvauti tyrimo, buvo atsižvelgta tiek į mokyklų, tiek į tyrimo dalyvių amžiaus, tiek į jų dėstomo dalyko įvairovę. Tiriamųjų charakteristiką galima matyti 1 lentelėje. Užtikrinant konfidencialumą, joje ir toliau

visame darbe tyrimo dalyvių vardai pakeisti.

1 lentelė. Tiriamųjų charakteristika.

Vardas (pakeistas)	Amžius (metai)	Darbo stažas	Mokomasis dalykas	Mokyklos tipas	Miestas
<i>Samanta</i>	30	2	pradinės klasės	valstybinė	Vilnius
<i>Jolanta</i>	50	27	lietuvių kalba ir literatūra	valstybinė	Kaunas
<i>Artūras</i>	58	34	istorija	valstybinė	Vilnius
<i>Gertrūda</i>	31	4	anglų kalba	valstybinė	Kaunas
<i>Martynas</i>	35	5	istorija, geografija	valstybinė	Kaunas
<i>Sandra</i>	40	14	anglų kalba	valstybinė	Vilnius
<i>Lukas</i>	23	3	gamtos mokslai (biologija ir chemija)	nevalstybinė	Kaunas
<i>Saulė</i>	25	3	vokiečių kalba	nevalstybinė	Vilnius
<i>Nojus</i>	29	2	fizika	nevalstybinė	Vilnius
<i>Agnė</i>	45	15	lietuvių kalba ir literatūra	nevalstybinė	Vilnius
<i>Jonas</i>	54	28	tikyba	nevalstybinė	Kaunas
<i>Matas</i>	25	3	matematika, lytiškumo ugdymas, chorinis dainavimas	nevalstybinė	Kaunas

Kaip matyti 1 lentelėje, tyrimo dalyvių amžius varijuoja nuo 23–ejų metų, darbo stažas – nuo 2–jų iki 34–erių metų. Tyrime dalyvavo tikslųjų, humanitarinių mokslų atstovai, tikybos, menų ir lytiškumo ugdymo, pradinių klasių mokytojai.

2.3. Tyrimo eiga

Visi 12 interviu vyko pagal iš anksto sudarytą planą. Jį sudarė 3 blokai:

- I.** Mokytojo darbas fizinėse mokyklos (ir kitose) erdvėse;
- II.** Mokyklos kaip socialinės erdvės pasireiškimas;
- III.** Mokyklų erdvių kaita: virtualumas ir ateitis.

Pirmojo bloko klausimai buvo užduoti siekiant išsiaiškinti ryškiausius fizinių erdvių, kuriose dirba mokytojai, aspektus, asmeninį mokytojų pasitenkinimą mokyklų erdvėmis, taip pat kur

mokytojai dažniausiai veda pamokas ir praleidžia laiką laisvu nuo pamokų metu. Antrojo bloko klausimai susiję klasės dizaino bei išdėstymu, jų įtaka mokymui(si) ir tarpusavio santykiams; bendruomenės į(si)traukimu į mokyklos erdvių kūrimą bei kaitą, taip pat siekta išsiaiškinti, ko, mokytojų nuomone, trūksta mokyklų erdvėse ir kaip jie jas kurtų turėdami neribotus išteklius ir galimybes. Trečiojo bloko klausimais siekta išsiaiškinti mokytojų požiūrį į virtualiąją erdvę, jos teikiamus privalumus ir keliamus iššūkius; klausama, ar virtuali erdvė galėtų pakeisti fizinę erdvę; kaip mokykloje integruojamos technologijos ir kokį jų poveikį mokinių ugdymui(si) mokytojai mato; taip pat kaip mato mokyklos erdvių ateitį bei kokių lūkesčių joms turėtų patys. Išsamus interviu planas pateiktas 1 priede.

11 interviu atlikti susitikus gyvai, vienas, nebuvus galimybės gyvam susitikimui – nuotoliniu būdu, naudojantis *Google Meet* platforma. Visi pokalbiai buvo įrašomi mobiliąja įrašymo programa. Dar prieš sutikdami dalyvauti tyrime, jo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, informuoti apie užtikrinimą anonimiškumą ir konfidencialumą. Pokalbių įrašai pradėti tik jų dalyviams davus sutikimą. Pokalbių laikas svyravo nuo 34 iki 76 min., vidutinė vieno interviu trukmė – apie 50 min. Bendra garsinė medžiaga sudaro 596 min., bendra transkribuotos medžiagos apimtis – 167 psl. Transkribuoto interviu pavyzdį galima matyti 2 priede.

Analizuojant ir interpretuojant gautus duomenis kokybinės turinio analizės metodu, tiesioginė tiriamųjų kalba pateikiama originali, neredaguota, rašoma kursyvu, šalia skliaustuose nurodant tiriamojo ar tiriamosios vardą (pakeistą), pavyzdžiui, (Artūras). Trumpesni tiesioginės informantų kalbos pavyzdžiai įkomponuojami į bendrą analizuojamą tekstą, ilgesni – išskiriami atskirose pastraipose. Dvigubuose skliaustuose pateikta neverbalinė kalba, pvz., ((juokiasi)), ((nustebęs)). Praleistos teksto vietos žymimos <...>, o laužtiniuose skliaustuose – šio darbo autorės tekstas, siekiant papildyti tiriamojo(-osios) kalbą, paaiškinti jo(-s) turėtą mintį ar pakeičiant vieną kitą žodį, nekeičiant prasmės, tik siekiant užtikrinti dalyvaujantį(-osios) tyrime anonimiškumą.

Atliekant kokybinę analizę tiriamųjų atsakymuose ieškota pasikartojančių teiginių, pagal kuriuos sudarytos analizės kategorijos ir subkategorijos (pavyzdį žr. 3 priede). Atkreipiamas dėmesys į tai, kad nors duomenys ir analizuojami atskirai išskiriant 4 pagrindines kategorijas, visos jos tarpusavyje neišvengiamai persipina.

Paminėtina tai, kad kai kur tekste esama nuorodų į 4 priede esančius paveikslus. Tai – tyrimo dalyvių savanoriškai nufotografuotos jiems patinkančios mokyklų erdvės arba tos, kurios jiems asocijuojasi su mokyklų erdvių kaita. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad vizualumas šiame darbe netiriamas, dalyvių nuotraukos tik papildo tekstinę analizę, tiriamųjų pasakojimus apie tam tikras mokyklų erdves ar daiktus jose.

2.4. Tyrimo rezultatai

2.4.1. Asmeninis mokytojų santykis su mokyklų erdvėmis

Susitapatinimas su mokyklos erdvėmis

Visų pirma, mokyklos aplinka gali būti viena iš svarbių priežasčių, kodėl mokytojai įsidarbina tam tikroje mokykloje. Svarbi mokyklos vieta (pvz, miesto centras, tinkama, patogi miesto lokacija arba kaip tik kur kas toliau nuo miesto centro, tačiau gamtos apsuptyje), švarus oras, gražūs vaizdai, unikali pastato istorija. Mokytojai, ilgai dirbantys vienoje mokykloje, netgi susitapatina su mokyklų erdvėmis. Skliautuotus koridorius senovinėje, gubernijos laikus menančioje mokykloje mokytoja Jolanta įvardija kaip gražiai paslaptinę aplinką. Ši mokykla – pirmoji ir vienintelė jos darbovietė, kurios keisti nė už ką nenorėtų – čia jaučiasi „įleidusi šaknis“:

Ir dabar nenorėčiau niekur niekur išeit, žinok. Jeigu tik galima būtų, tai niekur neičiau. Gal šiais laikais tai nebėra privalumas, kai ta pati darbovietė. <...> Bet aš nežinau. Man atrodo, kad tu įleidęs šaknis kažkuo tampi šitoj savo bendruomenėje ir tada tau nebereikia iš naujo kažkur nuėjus vėl kažkaip ten save kurt ((nusijuokia)), nežinau. Tiesiog taip. (Jolanta)

Mokytoja taip pat pateikia pavyzdį ir apie mokinių, naujai įstojusių į gimnaziją, palyginimą: *jie sako, bet čia pas jus kaip vienuolynas koks ((nusijuokia)). Tai aš tą priimu kaip komplimentą, kaip kažkokia rimta įstaiga – susidaro toks įspūdis ((nusijuokia)) (Jolanta)*. Mokytoja, šioje mokykloje dirbanti 27 metus, galima teigti, mokyklą mato kaip savo tapatybės dalį. Mokinių tam tikrus pasakymus priima kaip komplimentą – tarsi apie savo dalį. Per tiek metų ji yra tapusi mokyklos dalimi, taigi ir tapatina save su šita mokykla, iš kurios nenorėtų išeiti dirbti kitur. Jolanta pasakoja, kad mokyklos renovacijos metu keliems mėnesiams mokykla turėjo persikelti į kitos mokyklos erdves. Kadangi toje kitoje mokykloje niekas nesimokė trejus metus, ji buvo apleista, apdulkėjusi ir rugpjūčio pabaigoje patiems mokytojams teko imtis iniciatyvos pa(si)ruošti erdvę ugdymui, naujiems mokslo metams. Mokytoja dalijasi prisiminimais:

Ir aš atsimenu pirmus įspūdžius ((susiima už galvos)). O Dieve – kaip tvartas ((su siaubu)), o kaip čia mes dabar būsim... Ir vaikų toks buvo įspūdis. Jie po tos gimnazijos, va vis tiek kažkaip ta mūsų erdvė, jinau yra tapusi mūsų, ir mes jau jos dalimi. Ir mes kai ten nuvažiavom, ((aikteli)), galvojau, kaip taip, ten tas koridorius koks, grindys buvo kažkokios mėėėlynos, tokiom guminėm plytelėm. Bet, kita vertus, mes vaikam vat, aš bent jau taip sakydavau: bet žiūrėkit, mokytojai tie patys, jūs tie patys, nelyja virš galvos, sniegas, šildo. Nu jie taip linksi, supranta. Bet aš mačiau, tai buvo, žinok, kaip tarsi ne tie žmonės. Ir va, ir aš tada įsitikinau, kas yra erdvė žmogui <...> ir va tada aš supratau, kad mes

susitapatinam su savo erdve. Ir kai mes grįžome čia, mes kažkaip, mes pasijutom, kad čia meees! ((su šypsena, džiaugsmu, nusijuokia)) (Jolanta).

Mokytoja prisimena anos mokyklos erdves kaip svetimas, nemielas: *tokie svetimi jautėmės visaip kaip. Ir erdvės padėjo mums jaustis svetimiems, žinok, tikrai (Jolanta).* Taigi erdvės pakeitimas leido suprasti, ką iš tiesų reiškia *sava erdvė* – ji daug gražesnė, mielesnė.

Savos erdvės poreikis

Tyrimo dalyviai atskleidė, kad *sava erdvė* svarbi ir mokytojams, ir mokiniams. Mokytojams *sava erdvė* dažniausiai reiškia savo nuosavą kabinetą, kuriame galima patogiai laikyti daiktus, inventorių, ir su jais nereikia blaškytis po visą mokyklą, vedant pamokas vis kituose kabinetuose. Vis dėlto kabinetus turi ne visi mokytojai, todėl tenka juo dalintis su kitais. Toks dalijimasis *sava erdve* su kitais mokytojais kelia iššūkių. Pavyzdžiui, *savoje erdvėje*, savo kabinete, mokytojas klasę gali įsirengti, kaip nori, sustumdyti suolus, kaip jam patogiu. Tie, kurie savo kabineto neturi, pamokas veda nuolat migruodami, turi laikytis kabineto šeimininkų taisyklių: *vat yra taip sustatyta, ane, ir yra mano pamoka, aš galiu perdėliot, kaip noriu. Bet tada aš turiu grąžinti atgal. Nes vietinis mokytojas, kuris už tą atsakingas kabinetą yra, jis nori, kad būtų taip, kaip buvo palikta (Nojus).* Tuo tarpu savo kabinete, mokytojų vadinamoje *savoje erdvėje*: *Dieve, tu čia kaip susikuri, taip turi ((su džiaugsmu)). Ir nieko nešiot nereikia, tai tas labai svarbu – turėti savo erdvę (Jolanta).* Tačiau ne visi mokytojai jaučia atsakomybę susitvarkyti po savo pamokų: *Ir tikrai nefaina būna, kai, pavyzdžiui, daliniesi kabinetu ir, tarkim, penktadienį aš nedirbu, grįžtu pirmadienį ir žiūriu ((nusijuokia)) – perstumdyti suolai (Martynas).* Nemažiau, kai viename kabinete vyksta du labai skirtingi mokymosi dalykai, pavyzdžiui, fizika ir technologijos: *Tai pačiai fizikai irgi nelabai faina mokinius kviesti į pamoką kartais, nes patys suolai būna klįjais aptaškėti, ten prirašyti, būna vinių įkalta ((nusijuokia)) – netgi buvo, tokį reikėjo rauti viņį ((juokiasi)), nes suplėšė sąsiuvinį. Nu žodžiu, tokie atvejai, jo (Nojus).* (Mokytojo Nojaus kabinetą, kuriuo jam tenka dalintis su technologijų mokytoja, galima matyti 4 priedo 1 pav.) Kadangi mokykloje esama daug triukšmo, *sava erdvė* svarbi ir kaip ramybės, poilsio kampelis. Dažnai mokytojų kambarys – socializacijos, šurmulio vieta, todėl pasigendama prieš mokyklos renovaciją buvusių pasiruošimo kambarių kaip *savos erdvės*:

Vat ilgiuosi, kad nėra tuose kabinetuose, anksčiau būdavo paruošiamieji kambariai. Dabar va, kada atsirado pas mus tas mokytojų kambarys, tai labai daug išnyko tų paruošiamųjų kambarių. Kur mes vat, pavyzdžiui, su kolega galėdavom pasidėti visokius žemėlapius, taip toliau, viską, o dabar... <...> Ir, aišku, mes dabar turime eiti ten gerti kavos, arbatos, reikia, ar tenai bendrauti, mokyti į mokytojų kambarį. (Artūras)

Mokiniam *sava erdve*, mokytojų požiūriu, gali būti mokyklos spintelės. Nors jos nėra labai patrauklios, bet jose galima patogiai laikyti savo daiktus: *Vaikas ten, stebiu: ir knygų ateina pasikeisti, ir lauko rūbus palieka, ir kūno kultūros aprangą pasiima. Ir tas spintelės turėjimas kažkaip nu kiekvienam yra nu kažkoks saugumo garantas, nežinau, jis turi savo erdvę mokykloje* (Jolanta). Taigi sava erdvė svarbi ir mokytojams, ir mokiniams, kaip teigia istorijos mokytojas Artūras – *tu turi susisukti sau lizdelį kažkokį tai, ar ne?*

Pasitenkinimas mokyklos erdvėmis ir pasiūlymai pokyčiams

Apskritai mokytojai jaučiasi patenkinti savo mokyklų erdvėmis, kartais netgi žavisi jomis, jų įrengimu, pritaikymu, išskirtinumu, daugiavfunkciškumu:

Hmm, man tai jos tikrai tinka. Kažkaip aš gal netgi visai žaviuosi mūsų mokyklos erdvėmis, nes tikrai visko yra, ta prasme: bendra salė, kur mokiniai gali žaisti, valgyti ir panašiai, yra užtvirtos visiškai, ta prasme, klasės <...> Kažkaip ir atvira, ir uždara, kai reikia, yra kur asmeninių pokalbių turėt, yra kur bendras veiklas vykdyt. (Lukas)

Vis dėlto mokytojai, neretai atsižvelgdami į kitų mokyklų gerąsias praktikas, taip pat identifikuoja silpnuosius mokyklos erdvių aspektus, erdvių trūkumą ir „suspaustumą“, bei pateikia įvairius pasiūlymus, idėjas situacijai pagerinti.

Visų pirma, mokytojai norėtų turėti daugiau galimybių klases įsirengti pagal savo mokomąjį dalyką. Pavyzdžiui, fizikos kabinete turi kabėti *galbūt mėnuliai, žvaigždės, galbūt kažkokia tai plakatas su lazeriu, Einšteinas, mokslininkai. Aa, chemijos, tai, aišku, elementų lentelė turi būti. Biologijos labai daug turi būti augalų ir skeletų ((nusijuokia))* (Nojus). Lietuvių kabinete trūksta senoviškų, lietuvių tradicijas reprezentuojamų daiktų, paveldo objektų, o kartais tiesiog paprastų plakatų, susijusių su lietuvių kalba ar literatūra: *Aš labai norėčiau kažko lietuviško, nes ten tas kabinetas, nu, lietuvių kalbos, literatūros. Norėčiau gal ir kokio literatūrinio žemėlapiu, kad vat kai einam autorius, kad vaikai pakeltų akis ir...* (Jolanta). Tiriamiesiems taip pat trūksta funkcionalios ir įvairioms sąlygoms pritaikytos klasės. Minima, kad dienos metu, ypač šviečiant saulei sunku rodyti medžiagą per projektorius, taigi svarbu yra, *kad būtų nuleidžiamos užuolaidos. Ne visos klasės turi. Kodėl – nes reikia projektoriaus, aaa, kad matytųsi geriau, būna ryški šviesa, labai užstoja projektorių* (Nojus); *kai saulė šviečia, tikrai vat, tai vat tą užtemdymo dalykai netgi tokie atrodytų, kad būtų galima tuos langus, kaip sako, paspaudi mygtuką, ar ne, šviesu, paspaudi mygtuką – ir užtemdai ((nusijuokia))* (Artūras). Valstybinėje mokykloje dirbanti Samanta taip pat pasigenda įvairesnės įrangos, galinčios palengvinti mokymą(si): *aišku, ten, tikėtina, yra kitų dalykų, kitų kažkokių niuansų, bet norėtųsi, kad valstybinėse mokyklose irgi būtų tas inventorių, tiesiog suolai,*

išmaniosios lentos ir panašiai, kurios tikrai tinkamai naudojant gali labai palengvinti tą procesą ugdymo (Samanta).

Tiriamieji, kalbėdami tiek apie išorines, tiek apie vidaus erdves akcentuoja socializacijos aspektą kaip itin svarbų tose erdvėse. Kalbant apie lauko erdves, vokiečių kalbos mokytoja Saulė įrengtų dar daugiau lauko erdvių, kur galėtų mokytis vaikai, Martyno svajonių mokykloje būtų daug žalios erdvės prieigų: *nežinau, kažkas panašaus į botanikos sodą – kažkas tokio. Ir kad tos erdvės, na, kad skatintų, na, visus bendrauti. Kad visi sueitų maždaug į kažkokią vieną bendrą didelę erdvę.* Kalbant apie vidaus erdves – dauguma tiriamųjų akcentuoja poilsio erdvės trūkumą. Mokytojai norėtų daugiau sėdmaišių, jaukių erdvių mokyklos viduje. Apskritai pabrėžiama jaukių socializacijos ir poilsio erdvių svarba: *dar daugiau bendrų erdvių, kur vaikai dar labiau vat užsiimtų per pertraukas, per pamokas. Tada galima daryti projektinius labai didelius darbus (Agnė); Nu aš labai norėčiau jaukių erdvių, vat irgi ten, kur vaikai galėtų jaustis laisvai ir kūrybai, kad būtų irgi va toks nusiramino kampeliai, kur vaikai galėtų praleisti ramiai, išeiti, pabūti, grįžti (Sandra).* Taigi matomas poreikis erdvių, kur vaikai galėtų socializuotis, ramiai paruošti pamokas, pasėdėti, pabendrauti, ir tai būtų atskiros nuo klasių erdvės – viešai prieinamos erdvės ir neatrodytų kaip dar viena klasė: *atrodytų kaip toks visuma, socializacijos visuma, kur jie galėtų pasėdėti, pabendrauti, nereikėtų ieškoti kažkokių vietų koridoriuose (Sandra).* Jei finansai leistų, lietuvių kalbos mokytoja Agnė norėtų lygiuotis į geras užsienio mokyklas, turinčias seną patirtį arba kaip tik – labai inovatyvias. Jei būtų galimybė, įsigytų daugiau išskirtinių daiktų, pavyzdžiui, fortepijoną, teleskopą, kitus daiktus, susijusius su *dar labiau interaktyviu pažinimu, ugdymu, integracija (Agnė).* Keli mokytojai taip pat paminėjo dabartines mokyklų valgyklas, kaip tas, kuriose itin trūksta jaukumo, taigi norėtų, *Kad valgykla būtų labai tokia jauki, neprimintų valgyklą, o daugiau kavinę (Sandra).*

Jei finansai būtų beribiai, mokytojai kurtų kitokios architektūros, nestandartinių formų erdves. Istorikas Artūras yra matęs Vokietijoje mokyklą, kurių kabinetai yra ne keturkampio formos, o kitokių, pavyzdžiui, apskritimo, pusiau apskritimo ar aštuonkampio formų. Tokiu atveju erdvė naikina galios santykį, kai mokytojas pozicionuojamas klasės priekyje, priartina jį prie besimokančiųjų: *ir tu gali, reikia, tada būti, galbūt mokytojas gali būti ne kažkur tai šone, bet viduryje (Artūras).* Istorijos ir geografijos mokytojas Martynas taip pat dalijasi savo svajonių mokykla: *tai būtų kažkas panašaus į apskritimą ((nusijuokia)).* Matematikos, chorinio dainavimo ir lytiškumo ugdymo mokytojas Matas taip pat rinktųsi netradicinės architektūros pastatą: *Galbūt, jeigu aš galėčiau rinktis, aš rinkčiausi pastatą ((pabrėžia)) kitoki, kuris nebūtų toks kamuotas, kuris nebūtų toks geometriškai tikslus.* Kalbėdamas apie dabartines mokyklų erdves, Matas visas jas įvardija kaip labai tiksliai ir vienodai išplanuotas, stačiakampio gretasienio formos erdves.

Turėdamas neribotus finansus, rinktųsi įvairesnes formas: *Nežinau, kiek tai įtakos turi mokymuisi – nežinau – bet galbūt tiesiog būtų įdomiau, sužadintų kažkokią gal vaizduotę, gal kūrybiškumą negu tos įprastos formas* (Matas).

Kaip pagrindinius trikdžius norimoms mokyklos erdvėms įrengti, mokytojai įvardijo ne tik finansus, bet ir nustatė laiko trūkumą (*Nu nieko, kažkaip prisijaukinsiu, bus laiko – prisidėsiu visokių piešinių, plakatų, ir panašiai. Ir turėtų būt miela* (Martynas)), iniciatyvumo stoką (*Aš įsivaizduoju, kartais net gal tiesiog iniciatyvos trūksta. Bet labai svarbu, kad ir mokytojas būtų labai suinteresuotas šitu, žinai* (Saulė)), mokyklos architektūros, erdvės nepakankamumą (*Aš spėju, bet būtų čia per daug grandioziška, tiesiog padidint erdvę ploto, mokyklos dydį padidinti* (Nojus)), mokytojų įgalinimo trūkumą:

Kad ir patogios vaikui, bet galbūt, kad ir mokytojo kūrybai būtų šiek tiek vietos, kad iniciatyvos tavo būtų labiau gal matomos. Kad tu galėtum ir pats kai ką pasidaryti. Jeigu turi minty savo kabinetą. Bet turbūt vis tiek, kadangi tai nėra mano namai, aš vis tiek turėčiau derinti su administracija visą laiką, ko gero. Bet labai norėčiau, kad, nu vat, kad šovė [mintis] ir leidžia. O dažnai ne ((juokiasi)). (Jolanta, Pos. 61-62)

2.4.2. Ugdymo organizavimas mokyklos ir kitose erdvėse

Ugdymo(si) erdvių įvairovė

Ugdymas(is) vyksta įvairiausiose erdvėse: nuo skliautuotos, senoviškos caro laikų gubernijos gimnaziją menančios mokyklos iki vis dar besikuriančios modernios, gamtos apsuptyje įsipykusios mokyklos. Kai kur mokyklų pastatai vis dar statomi, atsižvelgiant į bendruomenės poreikius, kai kur erdvės renovuojamos, atnaujinamos, modernizuojamos.

Daugelis mokyklų (tiek valstybinių, tiek nevalstybinių) yra įsikūrusios sovietmečiu pastatytuose pastatuose, *bet ir tos sovietmečio mokyklos pasikeitė dabar* (Artūras). Mokytojas pasakoja, kai atėjo dirbti į mokyklą, ji buvo nepritaikyta šiuolaikiniam ugdymui. Nors dabar toks ugdymas, ko gero, neįsivaizduojamas, istorijos Artūras anskčiau mokė kabinete, įrengtame buvusiose automobilių dirbtuvėse: *Tiesiog ateini, mašina, reiškia, kažkokia išrinkta. Pusė sunkvežimio stovi, reiškia. Ir ten pilna plakatų, ten mokė turbūt automobilių, šituos vairuotojus mokino ar meistrus mokino* (Artūras). Kitas, matematikos, chorinio dainavimo ir lytiškumo ugdymo mokytojas Matas pasakoja, kad mokyklą bendruomenės dėka teko įkurti buvusioje apleistoje mokykloje:

<...> pastatas, kuriame esame įsikūrę, prieš 4 metus buvo visiškai apleistas. Jisai buvo įsigytas su išdaužytais langais, žodžiu, baisiai jisai atrodė. Buvo čia kita apleista mokykla,

kuri buvo visiškai nuniokota. Ir iš pradžių įsigijus tą pastatą buvo pamažu tvarkoma. <...> prie to tvarkymo prisidėjo labai ((pabrėžia)) didele dalimi tėvai, taip pat ir vyresni mokiniai prisidėjo – tai buvo bendras toksai, iššūkis visai bendruomenei. <...> Ir taip pat liko ir labai daug erdvių, kurios nebuvo atnaujintos, bet kurių kol kas ir neprireikė. Pamažu ir jos buvo tvarkomos, dabar kai kurios yra nuomojamos įvairiems renginiams, įvairiom įvairiom, būreliams įvairiems. Žodžiu, dar nėra pabaiga (Matas).

Taigi mokyklų erdvės yra nuolat kuriamos. Tikybos mokytojas Jonas dirba labai įvairia architektūra pasireiškiančioje mokykloje: mokyklą sudaro pastatas, *keli šimtai metų. Ir jis yra toks, nuu, sakykim, niūrokas pastatas. Šalia visiškai yra priestatas, kuris pastatytas prieš 8–10 metų, jis yra modernus, daug, daug stiklų, daug šviesos, daug šilumos* (Jonas). Gamtos mokslų mokytojas Lukas dirba mokykloje, kuri nuomojasi buvusio ofiso patalpas: *Čia taip ir buvo, kad išsikraustė ofisas ir mes gavome jo patalpas. Tai ten, man regis, apie 400 kvadratinių metrų. Tiesiog, tokia vat – daug tokių kabinetėlių šonuose* (Lukas). Mokytojas pasakoja, kad pradžioje patalpos buvo visiškai tuščios ir reikėjo įdėti savo pastangų erdvę įsijaukinti. Kai kur mokykla vis dar statoma, trūksta erdvių: *Nu ten ta mokykla realiai vis dar statosi, statybų procese* (Saulė), nors kuriasi gamtos apsuptyje. Ten stovi pailgas pastatas, kuriame įsikūrusios 5 klasės ir kiekviena iš jų turi savo atskirą įėjimą: *Nu va taip atidarai duris, įeini ir ten yra toks nedidelis koridorius, kuriame ten vaikai pasikabina drabužius, ir tada ėjimas į klasę* (Saulė). Į šios gamtos apsuptyje besikuriančios mokyklos architektūrinį planavimą įsitraukia mokyklos bendruomenė, o pati architektūra yra harmoninga, darniai susiliejusi su gamta, derinama prie gamtos peizažo: *tos medžiagos, jos yra natūralios, nu, ten yra mediniai, realiai, karkasiniai tokie pastatai* (Saulė); *man gal kažkaip gal siejasi, kad nu, gamtoj gamtinės medžiagos ir toks, nu, jo* (Saulė). Mokytoja pasakoja, kad dalis mokyklos mokinių buvo pagal mainų programą apsilankę kitoje altenatyvioje mokykloje, tačiau ten mokiniai pasigedo besitęsiančios architektūrinės minties, aplinką vadino chaosu, o mokykloje, kurioje mokosi:

pas mus tie pastatai yra, nu, jie darnūs, jie susisieja, jie turi kažkokį tai nu va bendrą įspūdį, nu kuris nesipjauna arba nu kažkaip, jis tiesiog atrodo labai toks stabilus ir darnus, žinai. Tai kažkaip vis tiek estetika man atrodo. galų gale tikrai yra svarbu. Tas toksai kažkaip, kad, nu jo, kad kažkaip žiūri ir negalvoji: „oo, kaip jis čia ne vietoj, ten tas pastatas“. Manau, kad turi tokį estetinį pajautimą, nu vat tokį grožio gal duoda. Tai visai svarbu. (Saulė).

Saulė taip pat pastebi, jog mokytojams svarbu estetiškumas: *malonu įeiti į gražų pastatą. Nu vis tiek yra toks kitoks jausmas. Nu kažkoks toks nu ne šiaip sau ten kažkoks garažas ((juokiasi)) ar ten dar kažkas, žinai. Nu ir tada kelia tokią vertę tarsi mokyklos tas estetiškas vaizdas. Kažkaip galvoju, kad jo, svarbu yra tai (Saulė).*

Kalbant apie mokyklų atnaujinimą, mokyklos pirmiausia dėmesį skiria mokyklos išorei atnaujinti ir tik tada vidaus erdvėms. Nors erdvės ir *nejaunos* (Martynas), bet yra renovuojamos, atnaujinamos, pritaikomos šiuolaikiniam ugdymui. Istoriniame pastate įsikūrusioje Kauno mokykloje neseniai atlikta renovacija. Tačiau čia, priešingai nei kitose mokyklose didelis dėmesys skirtas autentiškai:

Dabar, po paskutinio remonto, net spalvos yra derintos pagal autentišką, kad būtų išlaikyta taip, kaip buvo, pavyzdžiui, gubernijos gimnazijos laikais. Va trys kabinetai pirmo aukšto (galėsim paskui į juos nueit) spalvas sienų išlaikė, jos gana niūrios, bet jos atspindi va to meto dvasią <...> Tai atiduota duoklė tam istoriniam paveldui (Jolanta).

Tvarkant šios mokyklos sienas taip pat atidengti vokiški užrašai, nes kadaise, karo laikais, čia buvo įsikūrusi komendantūra. Šalia kabinetų, virtusių auditorijomis, atsirado stendai, skirti toje mokykloje besimokiusiems žymiesiems asmenims atminti. Renovuojant išorines mokyklos sienas taip pat kilusi dilema, ar palikti rusišką užrašą kaip paveldą, tačiau, atsižvelgus į š visgi nuspręsta jį uždažyti, nes mokykla nebėra rusiška mokykla. *Šiaip, viena vertus, kaip ir reikia palikti, nes tai yra paveldas, nes tai yra caro statytas pastatas, bet, kita vertus, tai nebėra jau ta rusiška gimnazija ir jas uždažė – tas raides (Jolanta).* Modernizacija gali turėti ir neigiamų pasekmių:

Labai svarbu ir išdėstymas, ir konstrukcija. Nes yra mokyklų, pavyzdžiui, labai modernių, bet kur neišspręstos kažkokios tai problemos, tarkim, įsivaizduokit, tie pastatai dabar modernūs yra kaip šiltnamiai, daug stiklo. Ir jeigu, pavyzdžiui, nepakankamai ventiliacija dirba, tai tiesiog trūksta deguonies, būna per šilta. Kondencionieriai, nu, neatlieka, gerai, nu, neapskaičiuota būna. Tai tikrai daug atvejų žinau. (Jonas)

Dėl to mokytojui net labiau patinka būti senajame pastate, nes užtenka atidaryti atidaryti langą, kad gryo oro srautas patektų į vidų. Naujam priestate tuo tarpu būna šilta, tvanku, mažiau deguonies, nes prasčiau ventiliuojamos patalpos.

Atnaujinamos ne tik vidinės, bet išorinės lauko erdvės. Pavyzdžiui, Martyno mokykloje *dabar artimiausiu metu, kiek man žinoma, tai bandoma bus – ir pagaliau ((nusijuokia)) – bandoma sutvarkyti tuos vidinius kiemus, kurie iki šiol yra nenaudojami ((pabrėžia)) (Martynas).* Kadangi mokykla bendradarbiauja su Japonija, tai vidinis kiemas bus kuriamas pagal japoniškus parkelius. Visgi, nors erdvės ir atnaujinamos, tačiau tradicinis mokyklos išplanavimas formuoja uždara kiemą, kuris atlieka panoptikono funkciją: *Tai labai laukiu, nes negali ((pabrėžia)) būt tokios erdvės nenaudojamos. Juolab, kad viskas dabar geru oru susitelkia į stadioną. Tai daug veiksmo, ką iš tiesų sunku sužiūrėti. Tai būtų tiesiog patiemis mokytojams sužiūrėti mokinius paprasčiau. Tai va. (Martynas).* Mokytoja Samanta pasakoja apie jos mokyklos direktorės įkurtą netradicinę mokymosi erdvę – lauko klasę: *šiaip apskritai yra šaunus dalykas, kad į tai investuoja, tik gal truputėlį*

sumažėjo tas poreikis ir dabar nelabai kas lankosi toje lauko klasėje, nors iš esmės ji šiaip labai patogi ir tėvų susirinkimams, pavyzdžiui, organizuoti ar kažkokioms tai edukacijoms ir panašiai (Samanta).

Kabineto šeimininkai – mokytojai ar mokiniai? Judėjimas per erdves

Mokyklose įprasta viena iš dviejų *kabinetinių* sistemų: mokytojų atžvilgiu, kai *mokytojai turi savo kabinetą ir mokiniai pas juos ateina* (Artūras), arba mokinių atžvilgiu, kai *mokiniai turi savo klasę ir mokytojai pas juos ateina* (Matas).

Pandemija daugelį mokytojų privertė dažnai keisti erdvę mokykloje. Mokytojai vedė pamokas ne savo kabinetuose, o turėjo vaikščioti po klases ir vesti pamokas vis skirtinguose kabinetuose. Mokytojų, kurie įpratę prie pastovios savo klasės erdvės, atsiliepimai neigiami, nes keliaujant per skirtingas klases reikėdavo su savimi nešti visas mokymo priemones: *<...> tikrai nepatogu <...> tenai vadovėliai, dar kažkas tai atsinešti, kartais ir kompiuterį atsinešti reikia <...>* (Artūras), o ne retai susitrukdydavo ir pačios pamokos, kartais dėl žmogiškojo faktoriaus: *Ir vedu vedu pamoką ir ((aikteli)) oi, taigi mano šita knyga dar spintoj. Ir tada vidury pamokos tu leki pasiimt tos knygos ((nusijuokia)) arba kokių vaikų darbų iš spintos. Labai... kai tu neturi savos erdvės.* (Jolanta), o kartais dėl techninių nesklaidumų: *Tai, sakau, man patinka vienoj vietoj dirbti, kur galiu pasidaryti, kaip noriu. Kai žinau, kai tikrai viskas veikia, kaip aš noriu, o ne ateini, tarkim, į kitą kabinetą ir, tarkim, kažkas neveikia ir tada tikrai neretai būna ir pamoka sugriūna. Tai vat, džiaugiuosi turėdamas savo kabinetą* (Martynas) arba dėl pasiruošimo, susigaudymo naujoje erdvėje: *dalį pamokos visą laik ten, tarkim, pirmas 5 minutes tai vos ne pavogiu iš pamokos, nes kol susijungiu projektorius, susirandu pultelį – būna labai didelė problema pultelį rast. Tai va, tai ir kokybė krenta* (Nojus).

Vis dėlto, lietuvių kalbos mokytoja Agnė stebisi, *kodėl buvo sukurta ta koncepcija, kad juda mokiniai, o ne mokytojai* (Agnė). Suprantama, jog mokytojui yra patogiau: *nes tu susidedi savo knygas, tu turi savo plakatus ir tu turi savo klases* (Agnė), bet dėl mokytojo patogumo mokiniai praranda galimybę tobulėti, kurti ryšį tiek su erdve, tiek su joje esančiais kitais mokiniais ir mokytojais: *Bet tada tu nuo vaikų nuimi asmeninę atsakomybę už savo erdvę ir tu neleidi jos įjaukinti taip, kaip tau norisi* (Agnė). Mokytoja Saulė pabrėžia, jog mokinių atėjimas į mokytojo erdvę taip pat suteikia mokytojui galios: *O kai ateina vaikai pas tave, nu, tai tu tarsi, žinai, tu turi tokios kontrolės daugiau. Nu ir tai taip pasąmoniškai gal jaučiasi, žinai, kad tu atėjai į svečius, kad tu turi kažkaip elgtis gal, taip pasitempęs labiau būni ir tada ta koncentracija gal visai kitokia būna* (Saulė), kam pritaria ir Matas, sakydamas: *Jeigu turėčiau savo spintą, savo stalčius, galėčiau mokykloj laikyti kažkokių tai dokumentus, galėčiau įsirengti tą klasę, kaip noriu, sustumdyti tuos suolus. Mokiniai galėtų... jie turėtų prisitaikyti.* (Matas). Kaip argumentuoja Agnė, mokinius

verčiant keliautį mokytojo erdvę ir atimant galimybę turėti ir kurti savo erdvę, iš mokinių atimamas ir saugumo jausmas: *Tai mums svarbu tas saugumas. Ir tada tikriausiai ir buvo priimtas toks sprendimas, ir mes jo tikrai nekeisime – judės mokytojai, ne vaikai* (Agnė). Visgi Matas pažymi, jog saugumo jausmas suteikia mokiniams ir teisę priešintis mokytojui:

<...> yra tekę vat susilaukti neigiamų komentarų, kad aš atėjau 10 minučių prieš pamoką, aš norėjau pasiruošti, ten kažką dar padaryti. Tai vienas mokyns supyko, kodėl aš per pertrauką, aš keliu įtampą ((pabrėžia)) ateidamas į jų erdvę, nes jiems yra pertrauka, jie nori pailsėti. Tai taip. Jie toj savo erdvėje elgiasi, kaip jie nori. Ir jaučiasi saugūs. Ir dažnai priešinasi mokytojui (Matas)

Suolų išdėstymo įtaka bendravimui ir bendradarbiavimui

Nors tirti mokytojai stengiasi ugdyti panaudoti įvairias erdves, vis dėlto dažniausiai ugdymas yra organizuojamas mokyklos viduje, klasėje. Mokytojai renkasi mokymą klasėje, nes tai mokiniams pažįstamas formatas. *Jie žino, kur jie atsisėda, turi savo suolus, dažniausiai jau realiai pasiskirstę* (Lukas). Taigi, vienas iš dažniausiai naudojamų būdų keisti klasės erdvę yra suolų išdėstymo keitimas.

Tinkamą suolų išdėstymą pasirinkti nėra paprasta. Kaip pastebi Martynas, mokiniams dirbant grupėse, *pati klasė būna triukšmingesnė* (Martynas), bet priklausomai nuo mokiniams paskirtos užduoties pobūdžio, sėdėjimas grupėse gali būti žymiai naudingesnis nei sėdėjimas individualiai: *būna triukšmingiau, bet tai nėra blogai* (Martynas). Panašiai teigia ir mokytoja Sandra, kuri mokslo metų pradžioje, *kol mokslas toks daugiau rimtas* (Sandra), mokinius sodina individualiai arba poromis ir skiria užduotis, kurių metu labiau reikia susitelkti, o paskutiniiais mokslo metų mėnesiais, pavasarį, mokiniai sėdi grupelėmis po keturis, atlieka grupines užduotis: *tai tada irgi, aišku, jie ir dirba kitaip. Jie leidžia sau pabendrauti, daugiau šurmuliuoja, bet, nu, tai darbui grupėje turi gerą įtaką, nes jie tarpusavyje vis tiek apsitaria, jiems nereikia ten ieškot draugo* (Sandra). Artūras užsimena, jog suolų išdėstymas daro įtaką ne tik mokinių bendravimui tarpusavyje, bet ir paties mokytojo ryšio su mokiniais kūrimui: *pas mane, pavyzdžiui, kabinete, aš jaučiuosi lygus su mokiniais, betarpiškas bendravimas yra, kadangi nėra pakylas, faktiškai tas mano, mano stalas yra prie pat mokinių yra, reikia, nėra atskyrimo* (Artūras). Atstumo tarp mokinio ir mokytojo, vienodos galimybės mokiniams sąveikauti su mokytoju svarbą pabrėžia ir Matas: *Bet jeigu mokytojas, jisai dalį pamokos tada, kai jisai nerašo kažko ant lentos, jeigu jisai būtų kažkur labiau centre, jisai tada, tas atstumas būtų jau vien kitas. Mokytojas būtų arčiau mokinių ir tada tas bendravimas būtų įtaigesnis turbūt, mokiniai jaustųsi labiau įsitraukę* (Matas). Šį pastebėjimą patvirtina ir Nojus: *nes yra, kuriems neįdomu fizika, jie mėgsta toli atsisėsti ir su jais per atstumą sunku bendrauti ir dažniausiai jie apsimeta, kad negirdi* (Nojus), taip pat ir Luko

mintys apie švaraus matymo lauko svarbą, kliūčių panaikinimą: *pas mane klasėje yra toks kampas, per kurį nesimato projektoriaus vaizdo. Ir būna, mokiniai, kurie per daug tingi persėst, kad matytų, jie dažniausiai atsisijoją nuo pamokos ir tuomet, nu, būna tokie atsainūs, nutolę iš esmės. <...> Galvoja, kad čia jie apleisti ir panašiai <...>* (Lukas). Mokytoja Jolanta teigia, jog *matyt draugo akis visai kas kita negu matyt nugarą* (Jolanta), todėl svarbu, jog *stalai būtų išdėstyti kažkaip ratu aplink mokytoją, tai būtų, būtų rezultatai geresni* (Jonas), tokiu būdu ir *mokiniai nesislėptų vienas už kito* (Jonas).

Nors matoma teigiama netradicinio suolų išdėstymo nauda, visgi mokytojai perstumdyti suolų nemėgsta dėl kelių priežasčių. Pirmoji – taip sugaištama ir taip daug brangaus mokytojo laiko. Ypač, jei tenka mokyti skirtinguose kabinetuose:

Aš ateinu, tarkim, jeigu migruoju per kabinetus, tai duok Dieve, kad yra visiems kur gal atsisėst arba arba, duok Dieve, aš spėjau pasiruošti laiku pamokai. Apie suolų stumdymus net neina kalba, man tiesiog jau kaip yra – taip yra, jau nebėra to, kiek čia, kol vaikai susistumdys, ne visi gi klauso, ne visi gi nori stumdyt tuos suolus (Nojus).

Taigi, pastebima ir antra priežastis – patys mokiniai kartais prieštarauja kitokiam suolų išdėstymui. Matas lytiškumo ugdymo pamokose mokinius įtikina perstumdyti suolus, nes pamokos vyksta gana retai, tačiau, jei prašytų mokinių perstumdyti suolus per reguliarias matematikos pamokas, kurios vyksta kas antrą dieną, mokiniai tam priešintųsi: *reikia labai ilgai įtikinėti mokinius ir savo jėgas naudoti ir gaišti laiką, o mokiniai tada užsispiria, būna nepatenkinti ir tada specialiai trukdo pamoką. Tai gaunasi ta pamoka tada nepavykusi, nes nes mokiniai su mokytoju jaučia įtampą* (Matas).

Trečia priežastis – per mažas klasės dydis. Mokytojas Jonas, nors ir įžvelgia kitokio suolų išdėstymo naudą, tuo neužsiima: *Gal dėl to, kad netilptų. Jeigu ratu išdėstyti, mokiniai netilptų. Čia pagrindinė priežastis* (Jonas). Suolai yra vienas šalia kito (žr. 4 priedo, 2 pav.), juos išstumdyti kitaip apskritai sunku, reikalauja daug pastangų, laiko, būtų nepatogu. Taigi mokytojai kaitą, judėjimą geba užtikrinti ir neperstumdant suolų. Pavyzdžiui, mokytoją Gertrūda suolų išdėstymo keitimas *labai vargina ir, ta prasme, jeigu tu ten užsižaisi su jais vien tiktai. Tas dėliojimas, tada perstumdytas* (Gertrūda), todėl mokytoja kas kažkiek laiko duoda mokiniams išsitraukti lapelius, kas su kuo sėdės, tokiu būdu mokiniai bendrauja ne vien tik su savo draugais, užmezga artimesnį ryšį su visais klasės bendraamžiais, nelieka užmarštyje. Kaip teigia Samanta, atsižvelgdama ir taikydama universalaus dizaino metodiką, svarbiausia yra trukdžių mokiniams išsprendimas: *kad panaikinti trukdžius, kurie jiems trukdo mokytis. Labai nelogiškas, negražiai, stilistiškai skambantis sakiny (juokiasi)), bet tai vat vienas iš tų trukdžių kai kuriems mokiniams ir gali būti, kad jiems yra per sunku sėdėti tame tradiciniame suole* (Samanta)

Nomadiškumas

Atlikus tyrimą matyti, kad tiek valstybinėse, tiek nevalstybinėse mokyklose dirbantys mokytojai suvokia patirtinio ugdymo, apie kurį kalbėjo John Dewey (1996), svarbą ir stengiasi naudoti kuo įvairesnes erdves ugdymui(si), neprisirišti vien tik prie mokyklos erdvių.

Pamokų vykdymas ne tradicinėje klasėje, o kitose erdvėse, visų pirma, *kelia vaikų motyvaciją, nes pasikeitimas tų erdvių tai iš tikrųjų duoda tokį, nu, gal kitokį požiūrį į mokymąsi* (Sandra). Netradicinės pamokos, ekskursijos suartina klasės draugus, bendraamžius: *automatiškai visi išgyvena tuos pačius iššūkius, tokią sinchronizaciją patiria, ta prasme, ne tai, kad tik pamoką pabūna kartu ir išeina. Bet šiek tiek daugiau kartu užsiima kažkokia tais veikla ir daugiau, ir intensyviau kažkaip tais* (Lukas). Erdvių kaita besimokant taip pat leidžia pamatyti savo mokinius kitaip, juos geriau pažinti: *Bet va irgi nauja erdvė ir vaikai kitaip atrodo tarsi* (Jolanta); *tu gali pamatyti mokinius kitoj erdvėj ir pasižiūrėti, kaip jie elgiasi* (Martynas).

Tiriamieji atskleidė, kad ugdymo tikslais išeinama į įvairias miesto erdves, galerijas, loftus, į gamtą, rengiami žygiai, orientaciniai, lankomi muziejai, važiuojama į įvairias ekskursijas, netgi į užsienį – patirti kitą kultūrą, mokytis kitoje aplinkoje. Vokiečių kalbos mokytoja Saulė savo auklėtinius vežėsi į Vokietiją, kad galėtų pakeisti „namų“ aplinką ir realiai patirti vokišką kultūrą, bendravimą. Vykstama į įvairius muziejus, gamyklas, kad mokiniai suvoktų plastiko perdirbo mastus, susipažintų su technologijomis, kurios ten veikia, darbo specifika. Išvykimas į užsienį apskritai gali virsti ilgalaikiu projektu, trunkančiu visus mokslo metus. Saulė taip pat dalijasi kitos mokyklos patirtimi, kai mokiniai patys rinkosi kelionę, planavo, domėjosi tam tikrose šalyse esančiais muziejais, transportu, be to, patys užsidirbo pinigų, kad galėtų išvykti. Taigi erdvės pakeitimas, prasidedantis nuo planavimo, padeda kitaip pamatyti ugdymo(si) procesą: *tiesiog tai buvo pakeista erdvė, bet jie vis tiek mokėsi, man atrodo, kad, nu, čia yra toks fainas ir įdomus konceptas* (Saulė). Matas lytiškumo ugdymo pamokas yra vykdamas klasės išvykų metu, prie laužo: *nereikia bijoti, kad jie pabėgs ir neklausys, ir jie dar daugiau dalyvavo tose pamokose, negu kad būdavo formalios tos pamokos klasėje. Jie tikrai visi susėdę buvo, tikrai nevelavo. Pamokos vyksta ir gamtoje, žygiai per pelkes, upelius: buvo, kad ėjom ieškoti gyvūnų pėdsakų. Šitą, tenais radom šerną negyvą – visiems ten buvo atrakcija* (Lukas). Mokykla, aiškiai orientuota į STEAM'ą, daugelį pamokų veda lauke: *jie tenai stebi kerpes, tyrinėja oro užterštumą ir taip toliau* (Agnė). Martynas džiaugiasi, jog būdamas istorijos ir geografijos mokytoju, pamokas gali pravesti ir lauke: *Nes kaip tu kitaip geografijos išmoksi, tarkim, nepatyrinėjęs aplinkos. Tai būtų nesąmonė būti uždarytam visą laiką toje klasėj* (Martynas). Mokytoja Agnė apie birželį vykiančią projektinę savaitę: *vieną dieną mes jau suplanavę – labai tuo džiaugėmės – kad mūsų visi gimnazistai eina į Loftą. Jie gauna visą aparatūrą ir jų tikslas yra sujungti visą garsą, sujungti visas šviesas, sujungti viską tam, kad*

pasidarytų savo koncertą (Agnė). Kai atšyla orai, mokytoja Jolanta vaikus vedasi į lauką: sutūpdau į žolę ((juokiasi)) rašyti rašinio – taip esam padarę kartais ((juokiasi)). Ir labai smagu irgi <...> manau, kad erdvės pakeitimas turi teigiamą prasmę (Jolanta).

Tiriamųjų pripažįstama, kad, nors matomas teigiamas įvairių erdvių naudojimo ugdymui poveikis, tą norėtusi daryti dažniau, tačiau tam trukdo keli dalykai. Pirmasis – mokytojo patirties trūkumas: *Tą daro kiti mokytojai, kurie jau patyrę. Aš dar neturiu tiek patirties ir improvizuoti tokiam lygy dar neturiu, dar neturiu drąsos, netgi gal sakyčiau. Nes, aaa, reikėtų suderinti reikalus (Nojus).* Išorinių erdvių įveiklinimui trukdo ir bendrosios programos, sudarytos taip, kad *visi mokytojai jaučia begalinį spaudimą, kad neišeina programų. Ir dabar dar labiau išplėtė bendrąsias programas. Ir čia yra paradoksas, tu labai norėtum eiti, bet kiek tai koreliuoja su tavo bendrosiom programom, nes turinį tu turi išeiti (Agnė).* Mokymo(si) erdvės keitimui įtakos turi ir didelis mokytojų krūvis, laiko stoka: *bet tai, žinai, reikalauja tokio pasiruošimo papildomo ir jėgų, kai turi tą didelį krūvį, tai... (Gertrūda).* Saulė pastebi, jog renkantis tinkamą erdvę, reikėtų atsižvelgti į amžių: *Realiai aš išgyvenu, kad ten trečiokams žiauriai faina lauke būt ir viską daryt. Dešimtokam norisi viduj erdvės tokios mažutės ir ten joje būt. Tai gal toksai, žinai, kad amžiaus skirtumas reikalauja skirtingų dalykų (Saulė),* Sandra taip pat pažymi, jog su vienais mokiniais, pavyzdžiui, galima tiesiog išeiti į lauką, o su kitais reikia papildomo pasiruošimo: *Tikrai pilnai galima naudoti lauką ir visokius ten ir „treasure hunt“ daryt, ir ką tik nori (Sandra).* Lukas pasidalina, jog nėra būtina visos pilnos pamokos vesti lauke – galima dalį pamokos skirti užduotims paaiškinti, o vėliau eiti į lauką ir suteikti mokiniams laisvę savarankiškai veikti, rinkti, ieškoti:

Kažkada darėm „ekosistemos stiklainiuose“. <...> iš pradžių buvo, aišku, įvadas klaseje, ta prasme, kas čia bus, kaip čia bus, ir tuomet, kai jau yra, nu, užtikrintas tas visas toks vat nu jau metodinis išsiaiškinimas, kas čia įvyko, tada aš jiems galiu duot tą užduotį ir jie eina į lauką, ta prasme. Ir tada aš jau būnu toks lyg tarp kitko, ten nebūna mano pagrindinė vedimo erdvė. Ta prasme, aš jų neišsivedu į lauką, nesusodinu į ratą ir nekalbu aš jiems. Kažkaip šitaip dar nesu daręs. Nors nematyčiau labai didelės problemos, kažkaip irgi <...> aišku, jau 20 minučių kalbėt tada jau būtų ne kažką, reikėtų trumpiau vest, kokias 5 minutes max turbūt (Lukas)

Kitaip tariant, į pasiruošimą pamokoms, kurios vyksta neįprastose erdvėse, neturėtų būti žvelgiama kaip į papildomą darbą, atsakomybę mokytojui – pamokos tikslai turėtų išlikti tokie patys, o į pasikeitusias erdves galima žvelgti kaip į kitokį mokymo metodą, kuris kaip tik padeda mokytojui ir pagerina mokinių žinių įsisavinimą. Nors iš pirmo žvilgsnio tai atrodo neįprasta, tačiau tai nesunkiai galėtų tapti įprasta mokymo(si) praktika:

Aš net sakyčiau, kad kartais būtų tai teigiama – priversti mokytojus vykdyti pamokas neįprastoje vietoje. Galbūt, aš atsimenu, buvo, kai aš pats buvau koks gal septintokas, vokiečių pamoka vyko valgykloje, nes kažkodėl nebuvo klasių. Tai mokytoja iš tikrųjų tos pamokos kaip ir nevedė. Tai tai nežinau aš, ar valgykla yra teisinga vieta išbandyti naujus metodus, bet jeigu aš būčiau tos mokytojos vietoje, aš turbūt būčiau įvedęs dialogą. Turbūt aš būčiau tiesiog kalbinęs mokinius apie tai, kur mes esame, ką veikiame, galbūt nueiti užsisakyti maisto vokiškai. Turbūt, jeigu mokyklos administracija tokią išsakytų poziciją, kad skatina mokytojus išbandyti naujas erdves, kurios nėra pritaikytos mokymuisi, ir sukurti būdus, kaip jose galima išmokti savo dalyko, tai turbūt būtų labai teisingi, teigiami pokyčiai (Matas)

Atviros erdvės – išlaisvina ar įkalina?

Atsinaujinant mokykloms arba statant naujas mokyklas, įrengiama vis daugiau atvirų erdvių, siekama, kad mokiniai *būtų įsiveiklinę visas erdves – nėra erdvės, kur vaikas negali ateiti (Agnė).*

Kalbant apie mokinius, atvirumas *truputėlį nuima tą tokį spaudimą <...> vaikas, manau, kad mažas būdamas jis jaučiasi laisvas daryti daug dalykų ir toks pasaulis jam atrodo platus (Gertrūda).* Lukas, kurio klasės erdvės iš vienos pusės atskirtos stiklu, *džiaugiasi: šiaip fainas tas jausmas toksai biškį stiklo turėti, kažkaip daugiau matosi, kad vyksta kažkas iš tikrųjų, o ne visi užsidarę kažkaip tais kažkur tais (Lukas).* Vienoje tarp gamtos įsikūrusioje mokykloje kiekviena klasė turi savo atskirą jėjimą, rūbinę, tačiau bendrų erdvių, koridorių – nėra: *Ir realiai tam pastate koridorių visai nėra. Nu tas toksai, rūbinėlė realiai (Saulė).* Saulė pastebi, kad jaunesniems moksleiviams *realiai pastatuose koridorių ir nereikia. Jiems lauke buvimas ten yra, nu, viskas ((pabrėžia)), ten jie ir bazes stato, ir eina pažaisiti futbolą, ir pas žirgus nueina, ten, žodžiu, ir jiems ten lauke tieeek visko daug, taitiip jiems gerai (Saulė), tuo tarpu vyresniems moksleiviams poreikiai yra priešingi, jiems trūksta uždarų erdvių: realiai paauglystė kai prasideda, jaučiasi, kad ir jų aprangoj, kad ten oi kapišonas ir taip tarsi nori pasislėpt tokiam kiautuke, savo pasaulį. Ir tada, jie ir erdvėj, jaučiasi, kad jiems reikia tokios vietos, kur jie galėtų nu va taip pasislėpti (Saulė).* Vis dėlto, pati Saulė abejoja, ar privačių erdvių poreikio išpildymas būtų naudingas, nes tai galimai pagilintų ir taip vyraujančią elektroninių cigarečių rūkymo problemą.

Jau anksčiau minėta mokyklos renovacija, modernizacija lėmė tai, kad atsirado daugiau atvirų erdvių ir vis mažiau lieka erdvės pabūti ramiai, atskirai nuo kitų – ne tik mokiniams, bet ir mokytojams: *Natūralu, suprantame mes čia, kad yra, kad to intymumo galbūt trūksta, bet, natūralu, supranti, kad esi darbe, visada visada esi matomas, nuo mokinių dabar mažiau pasislėpt gali, reiškia ((juokiasi)) (Artūras).* Artūras, kalbėdamas apie mokytojų kambarį, pastebi, jog po renovacijos *čia yra darbo kambarys, nu tokia vieša erdvė. O ten galbūt mes turėjom, paruošiamąj,*

gal 2-3 mokytojai būdavo paruošiamajam, reiškia, ten (Artūras). Sandra taip pat pabrėžia, jog atvirose erdvėse yra žymiai sunkiau dirbti, nes reikia *sutelkti vaikų dėmesį tam tikriems dalykams, kad jie nesiblaškytų. Čia irgi labai svarbu – turėti tam tikrą planą, ką tu darysi. Tai tokiose erdvėse dirbti, aišku, daug sunkiau negu patalpoj ir klasėje, kur jie pripratę ir žino taisykles* (Sandra)

Taigi, priklausomai nuo aptartų aplinkybių, atviros erdvės ir mokinių, ir mokytoją gali tiek įkalinti, tiek įgalinti.

2.4.3. Socialinės erdvės kūrimas

Mokykla – antri namai

Mokyklą kai kurie tiriamieji supranta kaip antrus namus. Namų erdvė – jauki, asmeniška, saugi. Todėl ir mokykla turi atitikti šiuos aspektus: *mokykla turi būti patogi erdvė vaikam, patogi erdvė mokytojam, jinais turi būti tam tikri namai, nes, nu tikrai – pusę dienos visi praleidžia čia. Ir turi būti pasirūpinta vaikais ir mokytojais* (Agnė). Ne tik mokytojams, bet ir vaikams mokyklos turi būti saugios, priminti namus:

Tai aš manau, kad svarbu, kad vaikui būtų čia kaip nu kažkokia namų atmosfera: daiktų pasidėjimas, bendravimas klasėj. Nes, pavyzdžiui, dabar dar ką pastebėjau, per pertraukas ne visi eina į valgyklą valgyti, kai kas valgo savo kabinetuose. Irgi, reiškia, vėlgi namų, aš valgau čia. Atsineša iš namų, kartais užsiverda kokį arbatinuką. Ir būna toj erdvėj. Tai vat, turbūt visos tos erdvės, kurios vaikui teikia saugumo jausmą (Jolanta)

Mokytoja Sandra, iš savo dalyvavimo projekte su kita mokykla, prisimena, jog namų jausmą mokykloje kūrė visur išdėstyti kilimai, vaikščiojimas be batų, tik su kojinešėmis, skaitymo ir rašymo kampeliai, fortepijonas, kuriuo kiekvienas gali pagroti, netgi *ten karstymosi toks gabaliukas kitam aukšte* (Sandra). Mokytoja Agnė, kalbėdama apie būsimą biblioteką, įvardina jaukumą kaip itin svarbų aspektą, kurį tinkamai sukūrus, mokiniams patiems norėsis po pamokų į biblioteką ateiti, skaityti, būti ir ruošti pamokas. Mokytoja Samanta, gavusi neišvaizdžią klasę, suprato, kad *kažkaip reikės prisijaukinti, <...> apklijuoti piešiniais, apklijuoti taisyklėmis, susitarimais ir kad iš esmės tai yra tik sienos, bet mes jas su vaikais sukursim tą erdvę, kad ji būtų mūsų* (Samanta), kad apsilankę svečiai, matydami mokinių eksponuojamus darbus, suprastų, jog tai yra *mokinių mokykla* (Samanta). Mokytojas Matas pabrėžia, jog labai svarbu suteikti galimybę patiems mokiniams daryti įtaką savo mokymosi erdvei, kad jie jaustų, jog mokykla yra jų dalis: *<...> o ne kad aš ateinu kaip paslaugą įsigijęs, pasinaudoju ir išeinu* (Matas).

Bendruomenė

Mokytojas Matas savo darbovietę pasirinko būtent dėl žmogiškųjų išteklių – jos bendruomenės narių nuoširdumo, bendro tikslo siekimo, rūpesčio ir atsakomybės jausmo dėl savo darbo: *jiems mokykla yra labai svarbi jų gyvenimo dalis ir tai nėra kaip darbas – atėjau, atidirbau ir išeinu, ir kad nelabai rūpėtų* (Matas). Mokytoja Saulė taip pat pabrėžia, jog jos mokykla yra grynai bendruomeninė mokykla, kurią kuria žmonės: tėvai, mokytojai, vaikai. Nu ir kur tiesiog be šitų žmonių jos nebūtų (Saulė).

Stipri bendruomenė, saugumo jausmo užtikrinimas, dėmesys psichologiniams aspektams mokyklose nėra tik mokytojus žavinčios charakteristikos – jos užtikrina ir aplinką be patyčių. Mokykloje, kurioje didelis dėmesys skiriamas ne tik akademiškumui, bet ir socialinėms – emocinėms kompetencijoms ugdyti, patyčių praktiškai nėra: *pavyzdžiui, kai mūsų klausia, kaip mes kovojam su patyčiom – pas mus nėra patyčių, bet iš tikrųjų jų nėra. Nes jeigu tai yra tikrai pati pradžia, mes užčiuopiam ir mes labai darom aiškias intervencijas* (Agnė). Mokytoja Agnė pasakoja, kad kiekviena klasė turi paskirtą psichologą, kuris jaučia klasės „temperatūrą“, padeda spręsti iškilusias problemas ir palaikyti bendruomeniškumo jausmą. Kad nėra patyčių, džiaugiamasi ir kitose, valstybinėse mokyklose: *bendruomenė stipri labai. Labai nustebino tai, kad vaikai yra visi skirtingi, o patyčių beveik nėra kaip kitose mokyklose. Visi viens kitą labai iš tikrųjų priima. Ir kitą kultūrą priima* (Sandra); *Ir vat atėję devintokai dažnai sako: „bet čia nėra patyčių“.* Tai čia turbūt kaip komplimentas mokyklai, kad saugiai jie jaučiasi (Jolanta).

Modernizavimo įtaka bendruomenei

Atnaujintose mokyklose dirbantys mokytojai džiaugiasi šviesesnėmis spalvomis, įrengtais kondicionieriais, integruotomis technologijomis, įgalinančiomis pamokas vesti sklandžiau ir inovatyviau: *<...> tikrai puikiai susitvarkė mokyklą, va tas informacinis–komunikacinis centras, kur fotografavau – nuostabios erdvės, ten mes dabar turim į dvi dalis padalytą erdvę – biblioteka ir įvairiems renginiams, konferencijoms, mokytojų pasitarimai, maironiečių ten mūsų vakaronė, nakvynė, ten filmus žiūri, sėdmaišių pripirkta – viskas puiku.* (Jolanta). Mokytojos Jolantos aptariamą erdvę galima matyti 4 priedo 3 pav. ir 4 pav.

Atnaujinimo planai, susitikimai su architektais, poreikiai erdvėms kartais derinami *ir su mokytojais* (Artūras), taigi turėtų atitikti visos bendruomenės poreikius. Vis dėlto atnaujintas erdves administracija labai saugo, dėl ko erdvės tampa nejaukios, jose trūksta spalvų ir gyvybės: *nu tos sienos iš tikrųjų, nu dar naujas pastatas, žinote, atrodo kaip naujas, vat baltas, nėra tenai beveik paveikslų nėra. Pora paveikslų yra, bet nu <...> delsia administracija gal kabinti tuos paveikslus* (Artūras). Norima palaikyti vienodumą, bendrą mokyklos įvaizdį, vientisumą, tačiau taip atimama mokytojo galia erdvę įsikurti pagal save, įsijaukinti: *pas dabar ir vaikai kartais sako, sako, baltos sienos kaip ligoninė. Ir taip norėtusi tos gyvybės. Tai aš knygomis bandau ((nusijuokia)).* Mano

gyvybė kabineto yra knygos ((juokiasi)) (Jolanta). Ant sienų kabinti nieko negalima, tenka pasitenkinti tik daiktų, knygų pasidėjimu į lentynas: <...> ant sienų kolkas vat nieko nekabinu, o ir kolkas nekabinom nei aš, nei mano kolega tiesiog reiškia, nu... Nes yra toksai administracijos pageidavimas yra. Tai va. Tai tos galios šiek tiek yra ir suvaržytos, aišku (Artūras). Artūras pasakoja, kad po renovacijos net ir mokiniai pasigedo savos erdvės – spintelių. Mokyklos administracija delsia įnešti gyvybės į erdves, tačiau naujose erdvėse ir patys mokytojai nedrįsta imtis iniciatyvos: Tiesiog nu aš net bijau dabar kartais kažką daryti va taip laisvai, nes kad nesugriautum to kažkokio visuotinio (Jolanta). Vis dėlto mokytojai randa išeičių, kaip, negadinant mokyklos sienų, nieko negręžiant, erdves įjaukinti: dailės mokytoja apšildė erdvę – jinai padarė iš piešinių tokius, koliažą. Ir nepragręžta, o tiesiog pakabinta ant tų, ir va kaip gražu. Ir man atrodo, kad tokie būdai turbūt ir ir patys geriausi, ir jau čia ne pirmą kartą buvo tokia paroda (Jolanta). Taigi mokyklos erdves galima keisti, puošti, prisidėti prie jaukumo, tačiau neliečiant sienų (žr. 4 priedo 5 pav.).

Visgi, mokytoja Agnė primena: <...> mokykla yra ne apie sienas, mokykla yra apie mokytojus ir man labai gaila, kad kartais tos mokyklos, kurios įsirengia labai labai gražias erdves, nepasirūpina mokytojais. Ir tada niekam nėra gerai, ir iš tokių mokyklų mokytojai bėga. Ir tada nesupranta, kodėl, nes lyg ir pozicionuojamės rinkoje labai gražiai, bet turinys, kurį užpildo žmonės... (Agnė). Mokytojai, dirbantys dar neatnaujintose erdvėse, turi daugiau laisvės keisti erdves, jei pokytis neprieštarauja kažkokiai bendrai tiesiog ugdymo etikai, tai tikrai leidžiama labai labai daug dalykų (Samanta), leidžiama išsiklijuoti erdves mokinių darbais, imtis iniciatyvos, įgyvendinti idėjas. Mokytojus imtis iniciatyvos skatina mokyklos administracija ar net pati direktorė: sakykit, ko reikia, reikia ten to magnetuko ar kiek – sakykit, yra ten tų lėšų ir taip toliau (Martynas). O mokytojas Matas siūlo pagalvoti, pats pastatas – ką dar su juo galima nuveikti? Su tuo tradiciniu. Man atrodo, kad ne tiek keisti erdves, kiek jas išnaudoti reikia (Matas).

Bendrų erdvių poreikis ir erdvių daugiafunkciškumas

Mokykla – ne vien tik mokymosi vieta, todėl labai svarbu bendros erdvės, kur galėtų vystytis bendravimas, būtų ugdomi socializacijos poreikiai: Kuo daugiau bendrų erdvių, tuo daugiau bendrystės jausmo (Agnė). Taigi bendros erdvės gali skatinti bendruomeniškumo jausmą. Labai svarbu, kad bendromis erdvėmis būtų tinkamai pasirūpinta. Samanta pasakoja, kad dėl valytojų darbo kokybės anksčiau mokykla neatrodė graži ir tvarkinga, apsilankius kitose mokyklose netgi kildavo pavydas: būdavo toks truputį, kad kitur ten viskas švaru, tvarkinga, o pas mus ten kažkaip neišvalyta ar panašiai ((su šypsena)). Pasikeitus mokyklos pavaduotojai, atsiradus naujiems darbuotojams, situacija pasikeitė.

Net ir tvarkingumu nesiskundžiančioje mokykloje pastebimas trūkumas erdvių dedikuotų

būtent poilsiui, laiko praleidimui pertraukų metu. Dėl to mokiniai renkasi koridorių erdves, kurios nėra patogiai įrengtos, nepritaikytos poilsiui, o daugiau yra tiesiog tranzitinės erdvės:

<...> man atrodo, labai svarbu, kad būtų tokių erdvių su sėdmaišiais, kažkokių tai suoliukų prisėsti ir panašiai, ko pas mus, sakyčiau, mokykloje yra, bet nepakankamai tiek, kiek galėtų būti atsižvelgiant į tai, kokio dydžio yra mūsų mokykla. Ir, tarkime, kad ir einant per koridorių, tai ant žemės mokiniai susėda, na, jie randa savo erdvių, randa tą kampą, bet gal ne tiek patogiai atrodo. (Samanta)

Vis dėlto, galima poilsio erdvę įsikurti ir savo kabinete. Tokiu būdu viena erdvė, viena klasė turi daug skirtingai funkcionuojančių „kampelių“ – tampa daugiafunkce (žr. 4 priedo 6 pav.):

<...> Tai ten stovi tokia sofutė gale klasės. Mes nuėmėm vieną spintą, atnešėm sofutę, vaikai atnešė kilimėlį – tokį visai mažą, bet labai fainą. Ir turim labai daug pagalvių ir tos pagalvės guli ant sofutės ir ant palangės, ir gali vaikai sėdėti. Tik, aišku, palangė ((nusijuokia)), biškį, ne visada galima naudot, [ūkvedys], taip sakant, nelabai bus patenkintas. Bet realybėje tai leidžiu net ir ten kartais. Vat. Ir dažniausiai mes naudojame, nu, tarkim, su pradinukais, aš leidžiu ten atsisėsti, knygas paskaityt, arba mes dirbam toj vietoj. Nu, tarkim, ratu, kad galėtų atsisėsti ant grindų, pasiima pagalves. Tai vat paskirtis tokia, bet, aišku, ir klasės auklėtiniai ateina atsipalaiduoti ten į tą kampelį. (Sandra)

Mokytoja Samanta, sutinkanti, jog klasė yra ta erdvė, kur labai svarbu išnaudoti tuos visus kampelius (Samanta), savo klasėje turi ramybės namelį (žr. 4 priedo 7 pav.), į kurį mokiniai gali ateiti, kai jiems nėra nuotaikos, kai, nežinau, susipyko su draugu, ten kas nors atsitiko ar pamokos metu, ar pertraukos metu – jie gali ateiti, pabūti ir nusiraminti (Samanta). Ramybės namelis skirtas visiems ir bet kas gali ateiti (Samanta), bet su mokiniais konkrečiai susitarta, jog pamokos metu galima namelyje pabūti 10 minučių, o pertraukų metu – tiek, kiek norisi, kol nusiramins. Kalbant apie daugiafunkčę erdvę, Lukas įvardina grėsmę tam tikrą mokymui (Lukas), jog net ir mokykloje, turinčioje kilimines dangas, kur vaikai žaidžia žaidimus ir panašiai (Lukas) (žr. 4 priedo 8 pav.), sėdmaišiais besinaudojantys mokiniai pamokų metu gali pernelyg patogiai jaustis, atsisijoti, net užsnūsti. Su analogiška grėsme susidūrusi Saulė, klasės erdvėje turinti sofą, kaip ir mokytoja Samanta, pabrėžia aiškų poilsio ir mokymosi erdvės atskyrimą, taisyklių susitarimo ir laikymosi svarbą: *ant sofos tik per pertrauką, ne pamokos metu (Saulė).*

Net ir žvelgiant į kitas bendras (ne poilsiui skirtas) erdves, jos neretai yra per mažos (pavyzdžiui, mokyklos aktų salėje per šimtadienį netelpa visa bendruomenė, todėl turi nuomotis kitas patalpas), arba tenka dalintis su kitais mokytojais: *ta sporto salė turi labai nedidelę tokią mažyytę salę, nes didžioji salė užimta vyresniokais, tai vėlgi, ir tada susidarinėjam ten tą tvarkaaaraštį labai konkretų. Kai kas netelpa, tai viena pamoka lauke turi vykti arba tada aktų salę*

išnaudoti. Taip vat šiek tiek, tenka iš tiesų prisiderinti. Irrr, tada irgi, na, taip, tai tiesiog – kas greitesnis pasiima. Ten derinimas yra daugiau iš esmės (Samanta). Praktiškai visi mokytojai akcentuoja būtent tinkamų sporto erdvių trūkumą – nedaugelis mokyklų gali didžiuotis, kad turi stadioną ar kitas sportui pritaikytas erdves, kurios yra svarbios ne tik dėl atliekamos fizinio lavinimo funkcijos, bet ir sukuriamos tarpės mokinių socializacijai. Mokykloje, kurioje dirba Jolanta, sporto salė kadais buvo įrengta sujungus du kabinetus į vieną, o vėliau išvis perkelta į rūšį, kur sąlygos baisios (Jolanta), žemos lubos ir yra ten tiktai tokia menė ta vadinama su treniruokliais, ten teniso, sakykim, stalai gal du (Jolanta). Įvardijamas ir mokyklos bendruomenės nusivylimas neištesėtais pažadais dėl sporto erdvių: Ir jau kaip anekdotas pas mus – vis dar stato sporto salę. Iš tikrųjų šiems metams skirtas milijonas, ar kiek, įsivinti. Turi atvažiuoti tuoj ekskavatoriai, tveria tas tvoreles, jau turi pradėt burgzti, bet darbas nevyksta ir sporto salės kaip nėra, taip nėra. (Jolanta)

Mokytojų kambarį patys mokytojai įvardina kaip *truputį šurmulinga vieta* (Jonas) arba net *erzelynu* (Jolanta), kur mokytojai ateina atsispausdinti kopijų, dalinasi įspūdžiais ir socializuojasi tarpusavyje, taigi tai nėra nei poilsio, nei tyli darbo vieta, *kur mokytojai galėtų taisyti darbus ir kolegos netrukdytų* (Agnė). Tie, kurie nori daugiau ramybės, *retai ateina į mokytojų kambarį* (Jonas), o savo laisvą nuo pamokų laiką praleidžia savo klasėje, arba mokyklos koplytėlėje, *kur yra erdvės vienam pabūti* (Lukas), arba bibliotekoje, *kur bibliotekininkė ten savo knygas deda, o tu ten savo* (Jolanta), kur galima ramiai taisyti rašinius. Svarbu pabrėžti, jog tai, kas vienoje mokykloje apibrėžiama kaip rami vieta, kitoje gali būti priešingai. Pavyzdžiui, Martynas primena, jog *progimnazija – tai yra tas laikas, kai dar vaikai maži ir daug ko nesupranta. Ir nesupranta, pavyzdžiui, tai, kad, nu, biblioteka turėtų būt rami vieta. Tai biblioteka nėra ta vieta ((juokiasi)), kur galėčiau būti ramiai* (Martynas).

Mokinių įgalinimas erdvėse

Tam, kad mokykla taptų antraisiais namais, kad tai būtų teigiama mokymo(si) aplinka, svarbiausia *įgalinti vaikus, kad jie jaustųsi mokykloje šeiminingai* (Agnė). Kai kurie tyrimo dalyviai atskleidžia, kad mokyklose mokinius labai stengiamasi įtraukti į fizinių erdvių kūrimą, skatinama teikti pasiūlymus mokyklos administracijai ar tarybai ir į jų norus tikrai atsižvelgiama. Pavyzdžiui, Artūras pasakoja, kad anksčiau mokiniai buvo „išsireikalavę“ karšto vandens aparato, kuriuo patys rūpinosi, o šiais metais mokiniai mokyklos tarybai siūlo įrengti spinteles, kurios po renovacijos buvo panaikintos. Kitur poreikio tiek daug kažką keisti nėra, tačiau, jei jis atsirastų – į mokinių norus tikrai būtų sureaguota. Lietuvių kalbos mokytoja Agnė į bibliotekos planavimą įtraukia mokinius: *Nes biblioteka skirta vaikams, o ne tai, kad mes padarom, architektas padaro, kažkokią tai erdvę, kur paskui jinai bus tuščia. <...> Mes nenuleidinėjam ir erdvių mes nesakom, kad čia ne*

jūsų erdvės. Viskas yra jūsų erdvės, bet tada prisiimkit ir atsakomybę už jas. Tai čia vaiko įgalinimas. Ir kai įgalini – jis tampa šeimininku (Agnė). Šios mokyklos mokiniai taip pat kiekvienais metais gauna tam tikrą biudžetą, kurį gali išleisti kaip patys panorėję, būtent erdvės įsijaukinimui: Ir tada jie žino, kad tai yra jų erdvė (Agnė). Tuo tarpu mokytojo Mato mokiniai ne tik teikia pasiūlymus ar gauna dedikuotas lėšas, bet dalį darbų atlieka patys, <...>, savo klasių sienas tapo. Taip pat jie restauruoja kai kurias klases (Matas). Mokytojas Lukas taip pat pritaria, jog turi būti: <...> kuo mažiau ribojami tie vat vaikų poreikiai. Kad jie turėtų visas galimybes kažką atlikti, ką norėtų, su kuo mažiau rizikos susižeisti, ten kažką sudaužyti, sulaužyti ir panašiai. Tai man atrodo, kad tas svarbiausia – jiems duot galimybes ir santykį palaikyt (Lukas). Gertrūda pažymi, jog mokinius, dalyvaujančius geriausios Helovyno klasės konkurse, reikia truputį pastumt, pakuruot, ką jie ten veikia, bet puošia jie, daro ten, nu jie aišku, pasileidžia ten muzikos ant viso garso, jie ten, žinai, linksinasi (Gertrūda). Taigi mokiniai, galėdami prisidėti ir prisidėdami prie mokyklos erdvių kūrimo, ne tik mėgaujasi darbo rezultatu (atnaujintomis erdvėmis), bet ir mėgaujasi procesu, socializuojasi ir kuria ryšį su erdve. Samanta pabrėžia: <...> vienas svarbiausias dalykas, kad visgi mokykla turi būti apie mokinius ir mokiniams, ir kad mokiniai turi kurti tą mokyklą ir mokyklos erdves arba bent jau nebūtinai visos mokyklos erdves, bet kad turėtų įtakos savo klasės tiesiog kūrimui (Samanta).

2.4.4. Virtualumo problema: technologijos vs. mokytojas

Technologijų integravimas į mokyklos erdves

Virtuali erdvė yra neatsiejama nuo įvairių technologijų. Nors po pandemijos *to kažkokio virtualaus mokymo šiaip nebėra* (Samanta), bet visi kasdien naudoja įvairias informacines technologijas, skaitmenines priemones. Kai kurios mokyklos technologijas suteikia, o į kai kurias mokyklas patys mokiniai atsineša savo kompiuterius.

Samanta įvardina, jog jos mokykloje technologijų naudojimas yra rekomenduojamas, *bet vėlgi čia palieka labai daug laisvės, kaip tu pats organizuojiesi savo ugdymo procesą, ar tu nori įtraukti* (Samanta), pati Samanta laikosi nuomonės, *kad technologijas reikia labai atsargiai naudoti ir miksuoti tuos metodus, kad nelikti vien tik prie technologijų, bet nelikti ir vien tik prie to tradicinio ugdymo* (Samanta). Agnės mokykloje laikomasi griežtos taisyklės: *čia yra mūsų mokyklos ypatybė – mūsų vaikai nesinaudoja telefonais be mokytojo leidimo arba be kito suaugusiojo leidimo* (Agnė), tačiau leidžiama naudotis, jei to reikalauja mokymosi procesas. Šioje mokykloje mokytojai patys nusprendžia, koks dėmesys skiriamas technologijų integravimui į pamokas: *Mes tikrai neturime kažkokių aiškių gairių, ko griežtai negalima. Bet kiekvienas mokytojas žino, kad tas gyvas kontaktas...* (Agnė). Panaši praktika ir pas Saulę mokykloje, kur *tu*

kažkokių technologijų yra nedaug ir realiai gal netgi vengiama jų (Saulė), telefonai vos atėjus į mokyklą yra surenkami ir užrakinami, tik vienintelių informacinių technologijų metu mokiniai turi kompiuterius. Mokytoja Jolanta supranta, jog *technologijų tiem vaikam labai reikia* (Jolanta), tačiau trokšta, jog mokiniai nenukryptų vien tik į technologijas, nes jau ir taip matosi pasėkmės: *neraštingumas tai tik didėja, kalba skurdėja* (Jolanta). Matas džiaugiasi, jog jo mokykloje nėra *kažkokių tai virtualiųjų realybių ar dar kažko tai* (Matas), nes tiki, jog žemę patirti virtualiu būdu yra neteisinga: *kad mokymas turi būti gyvas, turi skatinti mokinio sąveiką su aplinka, su pasauliu, kad mokydamasis mokinys pasijustų pasaulio dalimi, kad būtent ši žemė yra jo namai* (Matas). Sandra pastebi, jog iš mokinių net ir surinkus telefonus: *priklausomybė toms technologijoms yraaaa. Yra* (Sandra).

Vis dėlto, Sandra atskleidžia, jog mokyklos suteiktų planšečių naudojimas padeda mokiniams susikaupti: *Aš turiu galimybę surinkt telefonus ir duoti tik planšetes, tada vaikai susitelkia tam tikrai užduočiai, nes netrukdo jokie socialiniai tinklai* (Sandra). Martynas taip pat pastebi, jog technologijos taip pat labai padeda norint paaiškinti sudėtingesnes temas: *pavyzdžiui, šeštokam suprasti apie spindulių kritimo kampą ir, tarkim, metų laikų kaitą. Tai labai padeda. Šiaip mokytojui padeda, sakykim, analizuoti duomenis* (Martynas). Jonas pažymi, jog technologijos leidžia į mokymosi procesą realiu laiku įtraukti svečių, kurie *kalba apie kažkokius aktualius mokiniams dalykus. Tai vat jau yra, iš tikrųjų, modernu. Visai neseniai tokių galimybių nebuvo* (Jonas)

Virtualios erdvės patogumai ir keliami iššūkiai

Ugdymo proceso perėjimą į virtualią erdvę lėmė staiga užklupusi pasaulinė pandemija. Jolanta pabrėžia, jog *dalis išėjo senjorų, kurie dar galbūt svarstė, kad gal dirbtų kokius metelius, kitus. Kai atsirado nuotolinis mokymas, tai paspartino jų išėjimą. Tiesiog, sako, ne, aš nebeprisitaikysiu, man tai iššūkis, aš nemoku. Ir tiesiog išsigandę tų technologų išėjo* (Jolanta). Kiti, kurie nepaliko švietimo srities, neišvengiamai išmoko tinkamai naudotis virtualia erdve: *Nuotolinis daug ko pamokė, va tas labai gerai* (Jolanta).

Dauguma mokytojų apie pilnai nuotolinį mokymą atsiliepia neigiamai dėl įvairių priežasčių. Samanta pabrėžia, jog tik prasidėjus pandemijai, klasėje buvo mokinių, kurie *tiesiog neturėjo fizinių galimybių, tarkim, neturi namuose interneto* (Samanta), taigi niekaip negalėjo prisijungti prie virtualioje erdvėje vykusių pamokų. Nojus pastebi, jog mokinius buvo sunku sudominti, paskatinti būti aktyviais: *<...> mokiniams tikrai, ypač su fizika, tikrai neįdomu. Aš pastebiu, kad jie neprisijungia, ignoruoja* (Nojus). Martynas įvardino skaitęs straipsnį, kuriame paminėta, jog *mokytojas kalbėdamas vat per kompiuterį jautėsi tarsi kalbėdamas su šaldytuvu* (Martynas). Jolanta taip pat skundžiasi nuotoliniu mokymu: *<...> vat kas baisiausia, kad nėra vaikų akių. Ir retas*

įsijungdavo kamerą (Jolanta). Saulės nuomone, virtuali erdvė yra neįpareigojanti: Nu tokia, kur, ai, nu tai, žinai, čia gal manęs neklausia, aš galiu neatsakyti (Saulė). Artūras drąsiai teigia, jog nuotolinis mokymas yra parodija mokymosi, aš tai vertinu labai neigiamai, ir tai yra mokinius sužlugdo (Artūras). Matas konstatuoja, jog mokymasis virtualioje erdvėje neveikia (Matas), net jei studentams ar mokiniams patinka mokytis virtualioje erdvėje ir jie tuo nesiskundžia. Dauguma mokytojų, kaip didžiausią virtualios erdvės minusą, išryškina kliūtį sąveikauti su mokiniams tiesiogiai, negalėjimą užmegzti emocinio ryšio: kai aš esu gyvai klasėje prieš juos, gyvoje erdvėje, aš matau kiekvieno iš jų akis, galiu pajauti tas emocijas ir panašiai (Samanta); <...> tu negali pajauti, kada vaikas nesupranta. Nes tu tiesiog nesugebi visko pamatyti (Agnė); <...> jis neturi, negali sąveikauti su mokiniu tiesiogiai, jis negali daryti įtakos. Tas toksai bendravimo aspektas nutrūksta ir mokinys, jis pasijaučia vienas. Jisai arba priima, arba atmeta tą, ką gauna. Jeigu jis kažko nesuprato, tai tikėtina, kad jisai, jisai nebeišsiaiškina, neįmanoma pataisyti, atsukti atgal to, kas... (Matas). Jolanta taip pat su liūdesiu prisimena pandemijos laikotarpį: aš eidavau į kokią parką arba Kleboniškių mišką ir kokias 3 valandas aš vaikščiodavau tiesiog. Nes taip blogai galvai, nu tiesiog psichologiškai labai blogai (Jolanta).

Vis dėlto, mokymo(si) procesas virtualioje erdvėje turi ir gerų aspektų. Visų pirma, virtualia erdve naudotis patogiu ir jį sutaupo laiko: *Šiaip patogiu, aš sutinku. Va seminaro, pavyzdžiui, dabar, mes labai dažnai klausom virtualių seminarų, tai tas virtualumas dar mano gyvenime išlikęs (Jolanta); Buvo šiaip labai įdomi patirtis, iš tikrųjų buvo ir smalsu, ir buvo šiek tiek paprasčiau negu gyvai mokykloje (Samanta); Privalumai – nereikia važiuoti į darbą, gali būti su chalu, gali improvizuoti šiek tiek pamoką labiau (Nojus); Tai sutaupo pamokos laiko, nes mokiniai įkelia namų darbus virtualiu būdu (Matas). Virtuali erdvė įgalina naudoti įvairesnes naujas platformas, įvairesnes technologijas (Samanta), kurių nebūtų galima panaudoti klasėje. Klasės valdymas taip pat tampa paprastesnis: <...> ypač kai jie yra pirmokai ir labai prisimenu, vienas berniukas po to manęs klausė mokytoja, o kodėl man išjungėt kamerą (Samanta). Gertrūda išvelgia, jog skirtumo, ar mokytis fiziniame, ar virtualioje erdvėje – beveik nėra: kas nori mokytis, tas mokysis, kas nenori, tai nežinau, tikriausiai nepriversi niekur ten (Gertrūda). Nors karantino laikotarpis ir seniai pasibaigęs, Nojaus mokykloje išliko nuotolinio mokymosi praktika: per vieną mėnesį vieną dieną nuotolinis, nu, kad nepamirštume tos technologijos, kaip tai prisijungt, kaip tai daryt (Nojus).*

Ar išliks fizinė erdvė?

Dėl savo pranašumų, virtuali erdvė gali kelti grėsmę fizinių erdvių – mokyklų pastatų – išnykimui. Tyrimo dalyvis Nojus įsitikinęs, jog virtuali erdvė galėtų pakeisti fizinę mokyklą, *jeigu mokytojų ne mokytojas, o dirbtinis intelektas (Nojus), nes gyvas mokytojas turi limituotus resursus, pavyzdžiui, kai reikia sukurti ir pateikti užduotis tiek specialiujų poreikių turintiems mokiniams,*

tiesk einamą programą atitinkančias užduotis, tiesk sudėtingesnes užduotis gabesniems mokiniams, tai reikalauja daug laiko, o dirbtinis intelektas tai galėtų padaryti akimirksniu ir beveik neribotam mokinių skaičiui. Lygiai taip pat dirbtinis intelektas yra pranašesnis vertinant atliktas mokinių užduotis ir suteikiant grįžtamąjį ryšį. Dirbtinis intelektas taip pat yra pranašesnis už žmogų virtualioje erdvėje, nes sugebėtų stebėti ir valdyti visus virtualios klasės mokinius vienu metu, užtikrinti absoliučią kontrolę: *Ir jis galėtų kad ir šimtą vienu metu tikrinti. Ir kaip jie daro, ką jie daro. Jeigu, tarkim, vienas pradeda simuliuoti – iš karto, automatiškai laiškas tėvams: nedaro, tėvai sužino, tėvai paskambina vaikui ir taip toliau* (Nojus), *taigi vaikai liks namuose. Jie atsidarys kompiuterį, dirbtinis intelektas juos mokys* (Nojus), o tada: *kai visi mokysis nuotoliniu būdu – tas pats kaip nėra mokinių mokykloj. Tai ką mokyklai daryt? Tapti kažkuo kitu, ane. Virsta bibliotekom, virsta mokymų centrais, galbūt sporto centru. Kažkokia transformacija įvyks, aš manau. Nes kas svarbiausia yra – efektyvumas, aš manau. Ir efektyvumas visada laimi* (Nojus)

Mokytojo (ne)pakeičiamumas

Ar dirbtinis intelektas gali pakeisti mokytoją? Lukas mano, jog *kol mokytojas yra tam, kad perduotų informaciją, tai tada tikrai pakeis* (Lukas), tačiau iškart papildė, jog klasėje jis, kaip mokytojas, stengiasi kurti santykį su mokiniais: *kažkaip prajuokinti, pradžiuginti, paklausti, kame jie yra, ta prasme, ir panašiai. Tai tą sunku pakeisti, kažkaip atrodo* (Lukas). Santykio svarbą pabrėžia ir Saulė:

Man atrodo, kad nu, jooo, nu galėtų pakeisti, bet tada tai perduoda tik žinias, o čia yra santykis. Žmogiškas santykis, per kurį tu ne tik perduodi žinias tokias mokslines, bet ir apie gyvenimą, ir apie bendravimą. Nu, ta prasme, man kažkaip atrodo, kad žmogus nu vis tiek yra bendruomeniškas toksai. Nu ir kažkaip jam būtų toksiška gyventi vienam ir kuo daugiau jis turi santykio su kitais žmonėm, man atrodo, tuo jam yra geriau. Tai, kažkaip... Gal ir pakeis... Bet nu tada neteks labai daug vaikai, žmonės. Vien to santykio ir buvimo (Saulė)

Agnė taip pat papildė, jog *mokykla juk ne tiktai apie mokymąsi, mokykla yra apie socialinius ryšius* (Agnė). Gyvo kontakto svarbą atpažįsta ir Samanta: *Bet nežinau, man tai atrodo, kad visgi gyvo santykio ir gyvo kontakto su kitu žmogumi negali pakeisti joks dirbtinis intelektas, kad ir kaip jis puikiai dirbtų ir kad ir kaip jis būtų labai puikiai pritaikytas technologiškai.* (Samanta). Gertrūda pabrėžia, jog žmogus nėra robotas, žmogus turi jausmus, ir abejoja, jog žmogus gali sukurti tai, *ką Dievas sukūrė* (Gertrūda). Martynas identifikuoja, jog būdami su kitais, mokiniai mokosi dalykų, tokių kaip *bendravimas su žmonėm, supratimas, empatija* (Martynas), kurių prireiks gyvenime. Martynas tiki, jog mokytojų, kurie patys kasdien stengiasi ir mokosi, niekas nepakeis:

Bet aš manau, kad tikro, atsidavusio mokytojo, kuris pats nuolatos mokosi – jo niekada nepakeis, nežinau, joks dirbtinis intelektas. Jis labai pagelbės, bet... Tam tikra dalis mokytojų tikrai praras darbą. Bet aš manau tų tikrai, kurie nuolatos patys mokosi, tai aš nemanau, kad jie praras darbą ((nusijuokia)) (Martynas)

Jonas mano, jog mokytojas visgi bus pakeistas dirbtinio intelekto: *Kai kuriais atvejais galėtų, aišku, ir aš manau, kad ir pakeis. Nes ir mokytojų vis daugiau trūksta* (Jonas). Šiai minčiai pritaria ir Nojus: *Aš manau, laikui bėgant tobulins iki tokio tobulybės, kad jau nebus priekaištų, tada tik taikys realiame gyvenime su mokiniais. Aš manau, jo. Ir realiai mokymosi aplinka bus namai* (Nojus). Jolanta juokauja, jog net ir jos mokiniai, paklausti apie nepakeičiamas profesijas, neįvardina mokytojo: *Bet ir aš vaikų klausiu, kokių profesijų negalima pakeisti. Nu tai ten mediko, sakė, negalima pakeisti. O dėl mokytojo taip, žinok, nesakė labai, kad negalima pakeisti. Vadinasi va ((juokiasi))* (Jolanta). Sandra mano, jog jei mokytoją ir pakeis dirbtinis intelektas, tada turės atsirasti atsakingas žmogus, kuris padės aptarnauti tuos visus technologijas – gal tas koordinatorius kažkoks (Sandra), tokiai minčiai pritaria ir Nojus: *<...> mokytojai taps ne ne mokytojais, o jie taps tie, kurie tobulins tą dirbtinį intelektą, kad jis dar geriau mokytų* (Nojus). Samanta suvokia, jog dirbtinis intelektas gali pakeisti žmogų, tačiau tokios ateities nenori: *tikėtina, kad galėtų, bet ar norėčiau, kad pakeistų – turbūt, turbūt ne* (Samanta).

DISKUSIJA

Svarbu tirti mokyklos erdvių transformacijas pagrindinių šių erdvių dalyvių – mokytojų ir mokinių – požiūriu. Šis tyrimas fokusuojasi į mokytojo požiūrį, siekiant nustatyti, kokią svarbą mokytojai teikia erdvėms ugdyme; kaip jaučiasi, erdvėms besikeičiant; kiek yra įgalinti (įkalinti) jose veikti; kokia kryptimi, jų nuomone, mokyklų erdvės judės toliau – *quo vadis?*

Teoriniame šio magistrinio darbo skyriuje aptartas žmogaus ir erdvės tarpusavio santykis, identifikuota erdvės poreikio kaita bei globalizacijos įtaka, aptartas virtualios erdvės „judėjimo nejudant“ aspektas, pabrėžta mokyklos erdvių organizavimo svarba tradicinėse, šiuolaikinio ugdymo, valstybinėse ir nevalstybinėse mokyklose, atsižvelgta į mokyklos erdvių scenarijus ateityje bei išskirta, jog mokyklos erdvė susideda iš trijų komponentų – fizinės, socialinės bei virtualios erdvės. Analizuojant duomenis išryškėjo 4 tarpusavyje susijusios kategorijos: asmeninis mokytojų santykis su mokyklų erdvėmis, ugdymo organizavimas mokyklos ir kitose erdvėse, socialinės erdvės kūrimas ir virtualumo problema.

Empiriniame tyrime labiausiai išryškėjo socialinės erdvės elementas, santykio tarp mokytojų ir mokinių svarba. Atsižvelgiant į pragmatistinio konstruktyvisto Dewey (1996; 2001) idėjas, akcentuojančias patirtinio ugdymo svarbą, nustatyta, jog tyrimo dalyviai skatina socialinę sąveiką, o ryškių galios santykių, apie kuriuos kalbėjo Foucault (1998), De Certeau (1988) nenustatyta. Mokytojai pabrėžia kokybiško, lygiavertiško ugdymo(si), įvairių santykių skatinančių erdvių poreikį, netradicinio suolų išdėstymo, leidžiančio mokytojui būti kuo arčiau mokinių ir matyti visų akis, svarbą. Vadinasi, siekiama bebarjerio ugdymo(si), ką galima sieti su Universalaus dizaino ugdymuisi gairėmis (2023). Didžiausia kliūtis santykiui megzti, mokytojų požiūriu, yra virtuali erdvė, su kuria visiems teko susidurti pasaulinės pandemijos metu ir kurios kartoti nei dabar, nei ateityje nenorėtų.

Atlikus empirinį tyrimą taip pat paaiškėjo, jog mokytojai žino šiuolaikinio ugdymo sampratą, suvokia, jog jos centre yra besimokantysis. Kai kurie mokytojai taip pat žino Universalaus dizaino mokymuisi gaires (2023), netgi bando į jas atsižvelgti kurdami mokyklos erdves. Vadinasi, mokytojai ne tik domisi švietimo naujienomis, bet į jas ir stengiasi pritaikyti ugdydami mokinius.

Tyrimo dalyvavo ne tik valstybinių mokyklų, kurių Lietuvoje yra didžioji dauguma, bet ir nevalstybinių mokyklų mokytojai. Siekta užčiuopti, kuo skiriasi tradicinės ir alternatyvios mokyklos erdvės, kaip skiriasi mokytojų, dirbančių jose, požiūris į mokyklos erdvių kaitą. Tyrimas parodė, kad vien darbovietė tikrai neužtikrina moderniausių erdvių ir didelio joms finansavimo, o

tuo labiau įvairių jų erdvių pasitelkimo ugdymui. Laisvą, kūrybišką, savarankišką asmenybę sėkmingai galima ugdyti ir ne tik naujai besikuriančiose nevalstybinėse mokyklose, bet ir sovietmetį ar net dar senesnius laikus menančių mokyklų erdvėse.

Tyrimas išryškino didėjančią lanksčių ir pritaikomų mokymosi erdvių svarbą. Mokytojai išreiškė poreikį erdvėms, kuriose būtų galima pritaikyti įvairias mokymo metodikas ir mokymosi stilius. Ši išvada rezonuoja su Deleuze ir Guattari (2013) iškeltu nomadinės erdvės konceptu, metančių iššūkį tradicinėms fiksuoto, stabilaus ir hierarchinio erdvinio organizavimo idėjoms. Pastebėtina, kad nors mokytojai iš esmės mato poreikį ir prasmę ugdymą organizuoti įvairiose mokyklos ir kitose erdvėse, tą dažniau daryti trukdo laiko ir/ar patirties stoka, dideli bendrųjų ugdymo programų reikalavimai.

Tyrimo rezultatuose atskleidžiama, kad mokytojai su mokyklų erdvėmis kuria asmeninį santykį. Siekiama turėti *savą* erdvę, susikurti „savo lizdelį“ ne tik dėl patogumo, bet ir dėl galimybės įsikurti taip, kaip patinka. Mokytojams nemalonu, kai į jų erdvę įsibraunama ir joje pakeičiama tvarka, pavyzdžiui, perstumdomi baldai, paliekama nesutvarkyti stalai po ankstesnių pamokų. Praradus *savą* erdvę, suprantama, kokia ji svarbi ir netgi su ja susitapatinama, norima ją susigražinti. Šias mokytojų patirtis galima sieti su Tuan'o (1977/2001) ir Creswell'o (2004) idėja, kad į tam tikrą erdvę pridėjus „savęs“, savo daiktų, ji pasisavinama, tampa vieta, įprasminta erdvė.

Atsižvelgus į šio tyrimo ribotumus (sąlyginai mažą tiriamųjų skaičių valstybinėse ir nevalstybinėse Vilniaus ir Kauno mokyklose), galima atlikti platesnių tyrimų. Vis dėlto, vien šio tyrimo teorinės ir praktinės dalys gali paskatinti tolimesnę diskusiją apie šiuolaikiniam ugdymui (si) palankių erdvių kūrimą. Šio tyrimo rezultatai suteikia galimybę pedagogams, edukologams, švietimo politikos atstovams ir kitiems, su švietimu susijusiems ir sprendimų įtaką turintiems asmenims, tobulinti tiek jau esamas, tiek būsimas mokyklų erdves, mažinti ribotumus, kurie trukdo mokytojams pasitelkti įvairias erdves ugdymui ir taip užtikrinti šiuolaikinį ugdymą.

IŠVADOS

Šio magistrinio darbo tikslas buvo ištirti mokytojų požiūrį į mokyklų erdvių kaitą, nulemtą sociokultūrinių kontekstų, siekiant nustatyti, kiek ir kaip mokyklų erdvės įgalina (arba apriboja) mokytojus veikti ir naudotis jomis ugdyme dabar ir ateities perspektyvoje. Atlikus tyrimą, galima daryti tokias išvadas:

1. Erdvė bendrąja prasme reiškia apibrėžtą arba neapibrėžtą aplink žmogų esančią terpę, kurią, pasitelkiant naujas sąvokas, galima kontekstualizuoti ir skirstyti į tam tikras dalis ar sritis, pavyzdžiui, vieta, teritorija, aplinka. Erdvė ir joje veikiančių subjektų santykiai yra vienas nuo kito priklausomi: erdvė lemia daugelį gyvenimo aspektų, pavyzdžiui, formuoja žmogų, jo pasaulėvoką, tačiau žmogus pagal savo poreikius erdvę taip pat gali keisti, pritaikyti ją sau. Postmoderniame globaliame pasaulyje šiuolaikinis žmogus vis rečiau susitapatina su erdvėmis, tampa nuolat jas keičiančiu keliautoju – nomadu. Virtuali erdvė naikina atstumą, leidžia keliauti, bendrauti ir patirti pasaulį net ir fiziškai esant vienoje vietoje.
2. Erdvių organizavimą mokyklose, kaip ir kitose institucijose, lemia sociokultūriniai veiksniai. Ankstesniais modernybės laikais mokykla buvo suprantama kaip socialinės kontrolės institucija, taigi ir erdvės joje buvo organizuojamos taip, kad tenkintų egzistuojančius galios santykius. Lietuvoje didžioji dauguma mokyklų veiklą vykdo sovietmečiu pastatytose mokyklų erdvėse, jas stengiamasi atnaujinti, taip pat daugėja ir alternatyviai besikuriančių mokyklų. Šiuolaikinis ugdymas(is) erdvę traktuoja kaip trečiąjį mokytoją – vieną iš esminių ugdymo(si) elementų. Mokyklos erdvė apima ne tik fizinę, bet ir socialinę bei virtualią erdvę. Ateities mokyklų erdvėse, tikėtina, dar didesnis dėmesys bus skiriamas bendravimui ir bendradarbiavimui, tvarumui.
3. Mokytojai supranta erdvę kaip svarbų ugdymo(si) elementą, bet dažnai apie tai nereflektuoja. Tyrimas padėjo kai kuriems tyrimo dalyviams pirmą kartą plačiau pamąstyti apie mokymo(si) erdves, nes kasdienybėje apie erdvę dažnai nesusimąsto. Gražios, estetiškos, patogios, modernios erdvės kuria teigiamą atmosferą, prisideda prie „namų“ jausmo mokykloje, tačiau svarbiausią vaidmenį vis dėlto vaidina santykis su mokiniais. Kasdien mokantis tose pačiose erdvėse sunku įvertinti jų įtaką ugdymui(si), tačiau ugdymą organizuojant už mokyklos ribų tą padaryti lengviau.
4. Mokyklos erdvių kaita, nulemta sociokultūrinių kontekstų, mokytojus ir džiugina, nes naujinant erdves vis labiau prisitaikoma prie įvairių ugdymo(si) poreikių, ir kelia jiems

iššūkių, nes keičia nusistovėjusius mokymosi būdus. Ypač neigiamai daugumos mokytojų vertinamas mokymas virtualioje erdvėje, nes neleidžia kurti artimo santykio su mokiniais, ką mokytojai laiko svarbiausiu ugdymo tikslu ir priežastimi geriems mokinių mokymo(si) rezultatams. Netikima, kad virtuali erdvė ateityje galėtų pilnai pakeisti fizinių mokyklos pastatą, o dirbtinis intelektas – mokytoją.

5. Mokytojai turi daug galimybių ugdymą vykdyti įvairiose vidinėse ir išorinėse mokyklos arba už jos ribų esančiose erdvėse, taikyti neformalius metodus. Tą skatina daryti mokyklos vadovybė, leidžia finansai, tačiau apriboja reikalavimai išpildyti bendrąsias ugdymo programas, taip pat laiko ir/ar patirties stoka. Renovuotose patalpose mokytojo laisvė kurti apribojama – neleidžiama ant sienų tvirtinti net ir ugdymo(si) procesui skirtų plakatų, žemėlapių, siekiant išsaugoti naujas erdves ir išlaikyti vientisumą. Mokytojai norėtų turėti erdvesnes ir daugiafunkces klases, kuriomis nereikėtų dalytis su kitais mokytojais.

ŠALTINIAI

- Ar reikia bijoti nevalstybinio ugdymo?* (2010). *Švietimo problemas analizė*. 1 (41). Vilnius: LRŠMM.
- Augé, M. (1995). *Non-places. Introduction to Anthropology of Postmodernity* (J. Howe., Trans.). London, New York: Verso.
- Bachelard, G. (1993). *Svajonių džiaugsmas* (G. Baužytė-Čepinskienė, Vert.). Vilnius: Vaga.
- Baker, L. (2012). *History of School Design and its Indoor Environmental Standard, 1900 to Today*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED539480.pdf>
- Bauman, Z. (2007). *Globalizacija: pasekmės žmogui* (V. Rubavičius, Vert.). Vilnius: Apostrofa.
- Bauman, Z. (2011). *Vartojamas gyvenimas* (K. Kirtiklis ir G. Kadžiulytė, Vert.). Vilnius: Apostrofa.
- Bredl, K. (2018). *Immersive Education in Virtual Space*. MEDIA EDUCATION. ISSN 2038-3002 - Vol. 6, n. 2, 2015, pp. 354-364.
<https://www.researchgate.net/publication/329056418> *Immersive Education in Virtual Space*
- Brown, M. F. (2020). *The Third Teacher: An analysis of aesthetic and intentionality of space in the classroom*. Iš: *Senior Honors Projects, 2020-current*, 32.
<https://commons.lib.jmu.edu/honors202029/32>
- Brukštutė, G. (2017). *Erdvės suvokimas ir poveikis edukacinėje aplinkoje*. *Mokslas – Lietuvos ateitis*. 9(1), 111–117. <https://doi.org/10.3846/mla.2017.1006>
- Burkė, A. (2019). *Mokyklos estetinės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajos*. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Vol. 42, p. 99–128. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.42.7>
- Cambridge Dictionary. (2023). <http://dictionary.cambridge.org>
- Castells, M. (2009). *The Rise of the Network Society*. Malden MA, United States: Wiley Blackwell Publishing
- Cohen, D., Crabtree, B. (2006). *Qualitative Research Guidelines Project*.
<http://www.qualres.org/HomeSemi-3629.html>
- Cresswell, T. (2004). *Place: a short introduction*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. (2023). <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>
- Deleuze, G.; Guattari, F. (2013). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia* (B. Massumi, Trans.). London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury.
- Dewey, J. (1996). *Mano pedagoginis credo*. Iš: Ozmon H.A., Craver S.M. *Filosofiniai ugdymo pagrindai* (p. 197–200). Vilnius: Leidybos centras.

- Dewey, J. (2001). *Democracy and education*. The Pennsylvania State university.
- Diena.lt. (2015 m. balandžio 13 d.). *Istorikė: daugeliui sovietinė architektūra – tik išsaugoti neverti pastatai*. <https://www.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/istorike-daugeliui-sovietine-architektura-tik-issaugoti-neverti-pastatai-685130>
- Dovey, Kim. (1999). *Framing Places: Mediating Power in Built Form*. London: Routledge.
- Drėmaitė, M., Petrušis, V., Tutlytė, J. (2012). *Architektūra sovietinėje Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Dudek, M. (2009). *Architecture of Schools: The New Learning Environments*. London and New York: Architectural Press.
- Duoblienė L. (2015). *Mokyklos žemėlapis: fasadinis įėjimas ir vidaus trajektorijų strategavimas*. Acta Paedagogica Vilnensia, 340, p. 20-33. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2015.34.8340>
- Duoblienė, L. (2017). *Šizoidinė mokytojų situacija: pavojus tapatybei ir kūrybiškumo prielaida*. Acta Paedagogica Vilnensia, 38. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2017.38.10788>
- Duoblienė, L. (2018). *Pohumanistinis ugdymas: dekoduoti*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
- Edwards, C., Gandini, L., Forman, G. (2011). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Europos žaliasis kursas. (n.d.). Žiūrėta 2023 m. gegužės 16 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lt
- Foucault, M. (1998). *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. (M. Daškus, Vert.). Vilnius: Baltos lankos.
- Galewska-Kutra, M. (2016). *Space and Creativity: Students' Opinions on School Space as a Component of the Creative Environment*. Creativity 3 (1). <https://doi.org/10.1515/ctra-2016-0006>
- Geros mokyklos koncepcija. (2015). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f2f65120a7bb11e5be7fbc3f919a1ebe>
- Ghaziani, R. (2008). *Children's Voices: Raised Issues for School Design*. CoDesign, 4: 4, 225 — 236. <https://doi.org/10.1080/15710880802536403>
- Girdzijauskienė, R., Norvilienė, A., Šmitienė, G., Rupšienė, L. (2022). *Mokinių įsitraukimo į mokymąsi naudojant skaitmenines priemones stiprinimas*. Iš: Acta Paedagogica Vilnensia, Vol. 49, pp. 115–130.
- Hall, E.T. (1990). *The Hidden Dimension*. New York: Anchor books editions.

- Hargreaves, A. (1999). *Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai*. Vilnius: „Tyto alba“.
- Jacytė, A. (2019 m. sausio 18 d.). *Kodėl alternatyvus ugdymas populiarėja?* Kauno diena.
<https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/kodel-alternatyvus-ugdymas-populiareja-897612>
- Jensen, E. (1999). *Tobulas mokymas* (M. Kligienė, A. Kulvietis, Vert.). Vilnius: AB OVO.
- Kairė, S., Duoblienė, L. (2016). *Artefaktai bendrojo ugdymo mokyklose: laisva ar sunorminta kūryba?* Acta Paedagogica Vilnensia, 360, pp. 42-58. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2016.36.10071>
- Kauno pedagoginė psichologinė tarnyba. (2020). *Sėkmingas mokymasis – kai veikiame drauge*.
<https://kppt.lm.lt/wp-content/uploads/2020/06/Knyga-s%C4%97kmingas-mokymasis-2.pdf>
- Kučaidze, N., Miškinis, A. (2012). *Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų finansavimo sistema*. MRU.
https://www.researchgate.net/publication/301960113_lietuvos_bendrojo_ugdymo_mokyklų_finansavimo_sistema_general_education_school_funding_system_in_lithuania
- Laricchia, F. (2023). *Smartphone ownership in the U.S. 2015-2021, by age group*. Žiūrėta 2023 gegužės 12 d., <https://www.statista.com/statistics/489255/percentage-of-us-smartphone-owners-by-age-group/>
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, H. (2009). *State, Space, World*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Lege, R., Bonner, E. (2020). *Virtual reality in education: The promise, progress, and challenge*. JALTCALL Journal, Vol. 16, No. 3. <https://doi.org/10.29140/jaltcall.v16n3.388>
- Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo*. (2012). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos įsakymas dėl netradicinio ugdymo koncepcijos*. (2010). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=vtexjft2s&actualEditionId=KraFbpPjJ&documentId=TAIS.366856&category=TAD>
- LRT. (2020 m. liepa). *Ką tik baigėsi edukacinių erdvių konkursas: finale susirėmė net 80 mokyklų* [Videoįrašas]. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000115586/ka-tik-baigesi-edukaciniu-erdviu-konkursas-finale-susireme-net-80-mokyklų>
- Makarskaitė-Petkevičienė, R. (2018). *Lauko edukacinės erdvės: idėjos ir naujos ugdymo galimybės*. Vilniaus universitetas, 10 (2). ISSN 2029-1922 75
- Malinauskaitė, G. (2021 m. liepos 18 d.). *Privačios mokyklos pandemijos metu padidino pajamas –*

ekspertai įspėja apie galimą atskirtį. LRT.

<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1453026/privacios-mokyklos-pandemijos-metu-papildino-pajamas-ekspertai-ispeja-apie-galima-atskirti>

Martin, R., McGill, T., Sudweeks, F. (2013). *Learning Anywhere, Anytime: Student Motivators for M-learning*. Iš *Journal of Information Technology Education: Research* 12(1):51-67

DOI:10.28945/1771

Marx, P. (2022). *Social Solidarity in the Age of the Internet*. Iš *Digitalization and the Welfare State*. Oxford University Press.

Microsoft (2018). *Transforming Education*. <https://info.microsoft.com/ww-landing-Transforming-Education-Empower-Students.html?lcid=en-us>

Mokyklos erdvės palankioms ugdymo(si) sąlygoms. (2017). *Švietimo problemos analizė*. 6 (162).

[Vilnius: LRŠMM](#)

Mokyklų edukacinių erdvių konkursas. (2020). https://www.lmnc.lt/apziuros_konkursas/

Mokymo(si) aplinka XXI amžiuje. (2012). *Švietimo problemos analizė*, 7 (71). [Vilnius: LRŠMM](#)

Netradicinis ugdymas (2023). Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.,

<https://smsm.lrv.lt/web/lt/smm-svietimas/netradicinis-ugdymas>

Number of mobile phone & smartphone users. (2023). <https://www.bankmycell.com/blog/how-many-phones-are-in-the-world>

OECD. (2020). *Back to the Future of Education: Four OECD Scenarios for Schooling*. Educational Research and Innovation, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/178ef527-en>

Olan, F., Jayawickrama, U., Arakpogun, E.O. et al. (2022). *Fake news on Social Media: the Impact on Society*. *Inf Syst Front*. <https://doi.org/10.1007/s10796-022-10242-z>

Ozmon H.A., Craver S.M. (1996). *Filosofiniai ugdymo pagrindai* (V. Poviliūnienė, Vert.). Vilnius: Leidybos centras

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. Iš P. Hubbard, R. Kitchen & G. Vallentine (Red.), *Key Texts in Human Geography* (pp. 43-51). London: Sage.

Roy, K. (2003). *Teachers in nomadic space. Deleuze and Curriculum*. New York: Peter Lang.

[Savitos mokyklos: Netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios?](#) (2012). *Švietimo problemos analizė*, 15 (79). [Vilnius: LRŠMM](#).

Sköld, Ol. (2012). *The Effects of Virtual Space on Learning: A Literature Review*. Vol. 17, Number 1. First Monday. DOI:10.5210/fm.v17i1.3496

Šliogeris, A. (1985). *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*. Vilnius: Mintis.

- Šliogeris, A. (2006). *Būtis ir pasaulis: tyliojo gyvenimo fragmentai (2-as patais. ir papild. laida.)*. Vilnius: Margi raštai.
- Švietimo tinklas. (2021). *Mazos lauko mokyklos – ateities vaikams*. <https://svietimotinklas.lt/svietimo-reforma-ar-islirks-mazos-privaciu-mokyklu-klases/>
- Švietimo valdymo informacinė sistema. (n.d.). Žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d., <https://www.svis.smm.lt>
- Tsai, M.-J. (2009). *The Model of Strategic e-Learning: Understanding and Evaluating Student e-Learning from Metacognitive Perspectives*. *Educational Technology & Society*, 12 (1), 34–48.
- Tuan, Yi-Fu (1990). *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values*. New York: Columbia University Press (Morningside ed.) (Original work published 1974).
- Tuan, Yi-Fu (2001). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press (Eight printing) (Original work published 1977).
- Universalaus dizaino mokymuisi gairės: mokymosi kelias kiekvienam ir kiekvienai* (2023). Vilnius: Europos socialinio fondo agentūra.
- Valstybės duomenų agentūra. (n.d.). Žiūrėta 2023 m. gegužės 15 d., <https://www.stat.gov.lt/>
- Valstybės duomenų agentūra. (n.d.). Žiūrėta 2023 m. gegužės 15 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=f00bb2f3-08b8-4e32-91bf-867a8d99794c#/>
- Vilbikienė, G. (2021). *XXI a. mokyklos architektūros modelis: tyrimų rezultatų sintezė*. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Vol. 47, pp. 156–172. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2021.47.11>
- Žibėnienė, G., Indrašienė, V. (2017). *Šiuolaikinė didaktika*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centas

PRIEDAI

Priedas 1. Pusiau struktūruoto interviu planas

Interviu pradžia

– Pirmiausia norėčiau paklausti, kada pradėjote dirbti X mokykloje?

- Kas jus paskatino įsidarbinti būtent šioje mokykloje?
- Kokiomis ypatybėmis, jūsų nuomone, pasižymi ši mokykla?

I blokas. Mokytojo darbas fizinėse mokyklos (ir kitose) erdvėse

1) Kaip atrodo dabartinės X mokyklos erdvės? Apibūdinkite jas.

- Kuriems erdvės aspektams, jūsų nuomone, mokykloje skiriamas didžiausias dėmesys (pvz., funkcionalumui, patogumui, estetikai, ekologijai, kitiems)?

2) Kiek apskritai jus tenkina mokyklos erdvės?

3) Kiek jums svarbu dirbti (mokyti) vienoje erdvėje, o kiek – nomadiškai, t. y., judant per skirtingas mokyklos erdves ar už jos ribų?

- Kiek savo metodais bet kurią erdvę galite paversti patogia, o kiek vis dėlto svarbi fizinė erdvė?

4) Kur dažniausiai vedate pamokas?

5) Kaip šiuo metu mokymui naudojate įvairias mokyklos ar už mokyklos teritorijos esančias erdves (klases, koridorius, lauko erdves, miesto parkus, kitas)?

6) Kur daugiausia laiko mokykloje praleidžiate laisvu nuo pamokų metu (per pertraukas, „langus“)?

II blokas. Mokyklos kaip socialinės erdvės pasireiškimas

7) Kaip manote, kiek fizinis klasės dizainas, išdėstymas turi įtakos jūsų mokymui ir bendravimui su mokiniais?

8) Kaip manote, kokią įtaką visos mokyklos fizinis dizainas ir išdėstymas, architektūra turi mokyklos kultūrai ir bendruomenei?

9) Kokie, Jūsų nuomone, yra svarbiausi mokyklos fizinės erdvės aspektai, prisidedantys prie

teigiamos mokymo(si) aplinkos?

10) Kiek jums, kaip mokytojams, leidžiama keisti, pertvarkyti mokyklos erdves?

11) O kiek mokiniai įtraukiami (ir/ar patys įsitraukia) į mokyklos išorinių ir vidinių erdvių kūrimą, keitimą?

12) Jei būtų jūsų valia be jokių apribojimų, kokias mokyklos bei klasės erdves kurtumėte?

- Kaip jos atrodytų?
- Ko trūktų dabar įgyvendinti šias idėjas?

III blokas. Mokyklų erdvių kaita: virtualumas ir ateitis

13) Prisiminkime netolimą praeitį – pandemijos laikotarpį. Tuo metu mokykla persikėlė į namų erdves, mokymas(is) vyko nuotoliniu būdu. Kaip vertinate mokymą virtualioje erdvėje?

- Kokie virtualios erdvės privalumai / trūkumai? Gal galite juos įvardyti?
- Kaip manote, ar virtuali erdvė gali pakeisti fizinę mokyklos erdvę?

14) Kokiais būdais technologijos yra integruotos į jūsų mokyklos erdves ir kaip tai veikia, jei veikia, mokymą ir mokymąsi?

15) O dabar pabandykime nusikelti į ateitį ir pafantazuoti: kokia, jūsų nuomone, yra mokyklos erdvių ateitis? Kaip jos vystysis ateityje?

- Kokių lūkesčių turite ateities mokyklų erdvėms?

Baigiamieji klausimai

– Mūsų pokalbiui artėjant į pabaigą norėčiau paklausti, gal yra kas nors svarbaus, ko dar neaptarėme, ir norėtumėte pasidalinti?

– Kas iš viso to, ką kalbėjome, jums atrodo svarbiausia?

Interviu pabaiga

Buvo labai įdomu jūsų klausytis, ačiū už pokalbį. Stabdau įrašą.

Priedas 2. Transkribuoto interviu pavyzdys

Tiriamoji: Samanta

Mokomasis dalykas: pradinis ugdymas

Mokykla: valstybinė

Vietovė: Vilnius

Mokymo patirtis (stažas): 3 metai

Interviu trukmė: 55:29

Pirmiausiai norėčiau paklausti, kada pradėjai dirbti X mokykloje?

Mokykloje pradėjau dirbti prieš pusantrų metų, vadinasi, 21–ųjų metų rugsėjo pirmą dieną.

Kas tave paskatino įsidarbinti būtent šioje mokykloje?

Aa, šiaip jo, taip labai įdomiai gavosi, kad apie šitą mokyklą aš labai senai girdėjau, tai iš tikrųjų mano kelios draugės buvo baigusios šitą mokyklą, tai jos kažkaip pasakojo ir tada, kai studijavau pedagogiką, kai sugalvojau, kad aš noriu būti mokytoja... turbūt nuo to reiktų pradėti. Kai sugalvojau, kad noriu būti mokytoja, kad nebenoriu dirbti kaip sociologė ir rinkos tyrimuose ir apskritai tame lauke, tada pradėjau galvoti: tai gerai, tai koks mano planas, kaip aš galiu ateiti dirbti į mokyklą? Tai pirma mintis buvo, kad aš labai noriu į „Renkuosi mokytis“ programą, nes aš jau labai seniai apie ją buvau girdėjusi, mano bičiuliai joje dalyvavo. Ir tada galvoju, o jeigu manęs neatrinks, anketą užpildyti ar panašiai. Tai pirma mintis buvo, kad, aaa, tiesiog reikia pabandyti stoti į pedagogikos studijas metų trukmės ir kad įgyčiau tiesiog tą kvalifikaciją dirbti mokytoja. Tada dar kažkaip negalvojau apie pradinukų mokymą, tiesiog galvoju: nu gerai, tai bus pirmas žingsnis. Ir aš tiesiog tada turėjau atlikti praktiką ir parašiau, rašiau, labai norėjau [kitos mokyklos pavadinimas] atlikti praktiką, bet jie manęs nepriėmė, nes tada dar buvo visos kovido ten laikotarpis ir panašiai, ir tiesiog [dabartinė mokykla] mane priėmė į praktiką. Tai ten, man rodos, 3 savaites ar dvi aš tiesiog stebėjau keletą pamokų. Tai čia buvo pirmas kontaktas, o po to mane atrinko į „Renkuosi mokytis“ programą. Tai va ir „Renkuosi mokytis“ programa man pasiūlė [šitą] mokyklą. Tai taip visiškai netikėtai, net kaip ir turėjau galimybę atsisakyti, sakyti, kad gal noriu kitos mokyklos, kad man netinka, bet kažkaip per praktiką pamačiau, kad mokykla tikrai jauki ir kai neturėjau tos realios patirties ir kitų variantų man kol kas nesiūlė, nebent būčiau atsisakiusi [šitos mokyklos], tai taip aš ten ir patekau iš tikrųjų, tai va.

O kokiomis ypatybėmis, tavo nuomone, pasižymi ši mokykla?

Sakyčiau, turbūt inovatyvumas, nes tikrai mūsų mokyklos direktorė labai stengiasi įdiegti naujus dalykus į švietimą, į ugdymą ir labai stengiasi stiprinti ir tą bendruomenę ir apskritai kuo daugiau suteikti ((pabrėžti)) mokyklai. Kitas dalykas, pakankamai mokykla orientuota į mokinių kompetencijas, jų ugdymą ir tikrai orientuota ir į tuos rezultatus. Tai čia gal nesimato to tiek viešojoje erdvėje, bet mokyklos viduje jaučiasi kartais netgi toks spaudimas, kad svarbu mokinių tas rezultatas ir tie pasiekimai. Tai turbūt, na, va tie keli svarbiausi dalykai, kad orientacija į vaiką ir jo rezultatus ir inovatyvumas, kad kai direktorė pamato, kad, na, kažkokios naujos idėjos ir dalykai, visada labai bando pritaikyti praktiškai ir siekti, ir siekia, kad mūsų mokykla neatsiliktų tiesiog ir irgi tobulėtų ir augtų.

Kaip apibūdintum savo mokyklos erdvę?

Aaaaa, šiaip galvoju – kartais, kartais net vat su kolegomis esame kalbėję, kad kartais būna liūdna, nes čia gal labiau praėjusiais metais buvo liūdna, nes tikrai čia labiau dėl valytojų darbo kokybės, nes pakankamai buvo mūsų mokyklos erdvės tokios apleistas ir kadangi turėjau galimybę ir kitose mokyklose pabūti, tiesiog pažūrėti, pastebėti tų erdvių ir pamokų, tai būdavo toks truputį, kad kitur ten viskas švaru, tvarkinga, o pas mus ten kažkaip neišvalyta ar panašiai ((su šypsena)). Bet po to, šiemet jau pasikeitė, nes atsirado ir darbuotojų daugiau, ir ūkio mūsų pavaduotojas pasikeitė. Šiaip pačios erdvės, jos, sakyčiau, pritaikytos yra pagal mokinių poreikius. Aišku, kartais norėtusi, kad, nežinau, tarkim, mano pačios klasė būtų šiek tiek didesnė ir, tarkim, kad būtų daugiau tos erdvės kažkokioms aktyvioms veikloms. Nes, na, vis tiek pamokos metu norisi, kad ne vien tik mokiniai suoluose sėdėtų, bet, tarkim, kai ryto ratą darome, tai šiek tiek per mažai būna tos erdvės.

O kuriems erdvės aspektams, tavo manymu, mokykloje skiriamas didžiausias dėmesys?

Man atrodo, va tas inovatyvumas, apie kurį kalbėjau, tai labai pasireiškia galvojant apie tą mūsų lauko klasę, kad tiesiog sugalvojo direktorė, kad reikia mums tos lauko klasės, kad galėtų būti dar viena tokia netradicinio mokymosi erdvė, kas

iš esmės, na, šiaip apskritai yra šaunus dalykas, kad į tai investuoja, tik gal truputėlį sumažėjo tas poreikis ir dabar nelabai kas lankosi toje lauko klasėje, nors iš esmės ji šiaip labai patogi ir tėvų susirinkimams, pavyzdžiui, organizuoti ar kažkokioms tai edukacijoms ir panašiai. Apskritai, tarkim, dabar pagalvojau apie tą vizualinę dalį, iš tiesų labai stengiasi tiek mūsų dailės, technologijų mokytojai, tiek pradinukų mes, mokytojos, kad tiesiog mokykloje būtų mokinių darbai, kad mokykla būtų ne tiesiog apie mokytojus ir panašiai, bet kad tai būtų apie mokinius, kad atėję svečiai, ateitų žmonės, matytų, kad tai yra mokinių mokykla, kad yra mokinių darbai, kažkokie kūrybiniai dalykai ir panašiai.

Kiek apskritai tave tenkina mokyklos erdvės?

Hmm, geras klausimas ((nusijuokia)) Šiaip kartais norėtusi galbūt labiau tokių, nežinau, kažkokių sėėėdmaišių prisėėesti, dar va tokių dalykų. Nes kai mokykloje buvo balsavimas, pas mus vyko, kaip buvo viena iš apygardų, tai mūsų tame pradinukų korpuse kaip ir išnešė ten tokius minkštasuolius į kitą vietą, tai kol kas niekas negražino. Tai vat kartais būna tokių dalykų, kur, atrodo, o, būtų smagu, kad, tarkim, tie minkštasuoliai vėl atsirastų. Po to koridoriuje dar buvo vienas suolas, tiesiog mokiniams, kuriems sunku per pamokas susikaupti, tai galima išėiti į koridorių. Taip va, tai sakyčiau, tokios mūsų erdvės pakankamai funkcionalios, nes, tarkim, jeigu sunku susikaupti, visada galima koridoriaus erdvę, tarkim, išnaudoti irgi darbui. Emm, gali dar klausimą priminti? ((nusijuokia))

Mhm. Kiek tave tenkina mokyklos erdvės?

Amm, aš dar sakyčiau ko, tarkim, trūksta mūsų ((pabrėžia)) mokykloje ir norėtusi, tai mes neturim stadiono. Kas, tarkim, na, jeigu taip norint labiau pasportuoti ar panašiai, nes mes turim du tokius, aš net pavadinčiau netgi stadionus, nes tai yra futbolo aikštelė viena didesnė, tikrai atnaujinta, labai labai tvarkinga, viskas viskas puiku, ir turim krepšinio aikštelę, bet jos yra pakankamai, sakyčiau, nedidelės galvojant apie tai, kad, na, mūsų mokykla tikrai yra didelė: pradinukų yra daug ir vyresnių klasių mokinių iki 8 klasės – jų yra daug. Erdvių sportui tikrai tikrai nėra pakankamai. Čia dar galvojant irgi apie tą pačią sporto salę, tarkim, kad pradinukų klasių mokiniai, ta sporto salė turi labai nedidelę tokią mažyytę salę, nes didžioji salė užimta vyresniokais, tai vėlgi, ir tada susidarinėjam ten tą tvarkaaaraštį labai konkretų. Kai kas netelpa, tai viena pamoka lauke turi vykti arba tada aktų salę išnaudoti. Taip vat šiek tiek, tenka iš tiesų prisiderinti. Irrr, tada irgi, na, taip, tai tiesiog – kas greitesnis pasiima. Ten derinimas yra daugiau iš esmės.

Kiek tau svarbu dirbti vienoje erdvėje, o kiek judant per skirtingas erdves?

Iš tiesų man tikrai svarbu ir smagu turėti savo tą erdvę, savo kabinetą, bet iš tiesų tikrai reikia bent jau su pradinukais, ir kitų įvairiausių erdvių. Tarkim, man labai patinka, am, aktų salė, mes aktų salėje turime, aaa, ten taip labai įdomiai. Tai yra aktų salė, ten, kur yra scena, kur ten dažniausiai kažkokie koncertai ir panašiai, ten yra įrengta kompiuterių klasė pradinukams, nes mes turime atskirą, žodžiu, erdvę informacinėms technologijoms, nes nuo antros klasės vaikai pas mus mokosi informacinių technologijų. Tai tam tikra irgi, sakyčiau, labai praktiška ir kompaktiška išnaudojama erdvė, žodžiu, dar vienai klasei. Tarkim, mes kartais tiesiog atėję į salę, ten pasidarom ryto ratą, ten yra daugiau erdvės vaikams pajudėti ir panašiai. Tai atsakant į tavo klausimą, man svarbu turėti tą erdvę, kur vaikai yra saugūs ir žino, kad ten yra jų daiktai, visada gali sugrįžti, bet smagu, kai yra erdvės, kur išėiti ir daryti tokius dalykus, kurių negalim padaryti klasės erdvėje.

O kaip dažnai keiti tą erdvę?

Tai į aktų salę mes keliaujame kartą per savaitę, nes turim vieną IT pamoką. Tada, lauko klasėj mes šiaip nebuvom, man rodos, šį pusmetį, iš tikrųjų reikės, reikės, kai atšils, turbūt nukeliauti, nes dabar kažkaip buvo pakankamai šalta. Ir tada į lauką keliaujam su vaikais. Sakyčiau, vis tiek pagrindas yra, kad mes būnam savo klasėje. Aišku, vaikai dar keliauja į šokių, keliauja į šokių salę, fizinio ugdymo mes šiemet neturim, vaikai važiuoja į baseiną – tai vat irgi dar vienas erdvės pokytis, bet iš esmės tai pagrindas yra mūsų ta klasė.

O gal galėtum pasidalinti kažkokių konkrečių naujovišku ar kūrybišku erdvės panaudojimo atveju, kurį įgyvendinai savo mokykloje, klasėje, o gal kažkur už mokyklos ribų?

Aha. Tai vat čia turbūt tas ramybės namelis ir tiktų ((nusijuokia)). Apskritai tai man klasė, na, atrodo ta erdvė, kur labai svarbu išnaudoti tuos visus kampeliuus. Kažkaip man šiaip labai patinka tų kūrybinių visokiausių idėjų iš Pintereest'o pasisemti, iš TikTok'o, dar iš feisbuko pasižiūrėti. Tai tiesiog man klasės sienos yra apie vaikus ir vaikų visiems darbams ten eksponuoti ir panašiai. Tai va, ir tas ramybės namelis, tai irgi tokia erdvė tiesiog, kur vaikai gali ateiti ir kai, tarkim, jiems nėra nuotaikos, kai, nežinau, susipyko su draugu, ten kas nors atsitiko ar pamokos metu, ar pertraukos metu – jie gali ateiti, pabūti ir nusiraminti. Šiaip idėja, pirminė idėja, buvo, kad tai yra ramybės namelis, skirtas [mokinio vardas], tam mano mokiniui su aspergerio sindromu, bet mes šiaip, na, niekada neakcentavau vaikams, kam jis skirtas, tiesiog mes kalbėjom apskritai, kad skirtas visiems ir bet kas gali ateiti, tik kad turim, na, konkrečius susitarimus: kad jeigu tai pamokos laikas, tai vaikas gali pabūti 10 minučių ir per jas turi nusiraminti, jeigu tai yra pertraukos laikas, kti tas vaikas gali būti tiek, kiek norisi, kol jis nusiramins. Tai vat irrr... Dar vieną mintį pamečiau. Ir, ai, jo, apie tuos susitarimus, kad namelyje mes būname po vieną ir kad, na, jis nėra skirtas žaisti, nebent galima knygą paskaityti. Tai va, tai, tai žodžiu, kažkaip labai prilipo ta erdvė, bet čia, man atrodo, priklauso irgi nuo to, nuo labai klasės konteksto, nes mano klasės vaikai yra pakankamai jautrūs, ateina su savo kažkokiais dalykais, išgyvenimais. Tai va. Tai kažkaip ta erdvė, tas kampelis iš tiesų pasiteisino ir kitose klasėse, ne visose, bet būna, kolegės pasistato tas palapines, ten jos juodos spalvos, mėlynos būna. Bet kažkaip mes vat iš karto galvojom apie tą namelį, kad gal jis būtų

tiesiog jaukiau. Nes ramybės namelis tai kartu siejasi su ta tokia jaukia erdve, kurioje norisi būti, nes man, pavyzdžiui, ta palapinė neatrodo tokia jauki kaip, tarkim, tas namelis. Po to vaikai dar sugalvoja jį papuošti. Tai man atrodo, kad čia toks irgi labai gražus procesas, kai ir vaikai įsitraukia į tos erdvės kūrimą, nes klasės erdvė, man atrodo, mažiausiai yra mokytojo erdvė. Vis tiek ta erdvė labiausiai yra apie vaikus. Tai va. Kitas dalykas, ko man iš karto labai norėjosi, kai pradėjau dirbti šioje klasėje, ai ne, gal ne nuo to pradėjau pasakoti ((juokiasi)). Dabar pagalvoju, kad reikia nuo kito dalyko papasakoti. Aš prisimenu rugsėjo pirmą, ne – šiaip rugpjūčio buvo pabaiga – kai pradėjau dirbti, ir mes dvi buvom naujos pradinukės. Ir ta moteris, kuri dirbo prieš mane toje klasėje, ji mane pasikvietė klasę parodyti. Ir aš atėjau ir galvojau: ((aikteli)) kaip aš nenorėčiau dirbti šioje klasėje! Nes tada buvo, kažkaip pas mus yra standartas pilkos, pilkos spalvos sienos ir šviesiai geltonos. Tai va, ir aš atėjau, ir galvojau, kaip čia liūūūūdna, o Dieeeeee, nes ten nebuvo vaikų darbų, nieko realiai nebuvo. Tai va, ir aš kažkaip nenorėčiau čia dirbti ir pračina mėnesis ir tada – aaaa ((juokiasi)), tą klasę ir gavau. Tuos vaikus su ta klase. Tai va. Ir tada supratau, kad na tai kažkaip reikės prisijaukinti, kad mes kartu galim tą erdvę išnaudoti, apklijuoti piešiniais, apklijuoti taisyklėmis, susitarimais ir kad iš esmės tai yra tik sienos, bet mes jas su vaikais sukursim tą erdvę, kad ji būtų mūsų. Tai va, tai man pirma mintis dar irgi buvo, kad labai norisi klasėje, kad vaikai nesėdėtų va taip po du tiesiog ir labai norėjosi, kad jie sėdėtų grupėmis, perstumdyti, perstumdyti tas sėdėjimo vietas po keturis, tuos suolus. Ir kad kas savaitę jie keistų savo tą sėdėjimą ir kad vaikai keistųsi erdvėje.

Kaip manai, kiek apskritai klasės išdėstymas, dizainas turi įtakos tavo mokymui ir bendravimui su mokiniais?

Mhm. Aš tai sakyčiau, kad turi, turi daug įtakos tam socialiniam ugdymui, nes kai jie, kai vaikai sėdi tik po du arba, tarkim, tik po vieną, tada jie turi mažiau galimybių bendrauti, komunikuoti tarpusavyje. Ir klasėje tikrai yra tokių vaikų, kurie, jeigu nesėdėtų po 4, turbūt niekada nepabendrautų tarpusavyje ir neišdrįstų dirbti kartu ir grupėje. Man labai svarbu iš tiesų savo ugdyme, savo mokyme, kad vaikai skirtų laiko dirbti grupėmis, kad išmokytų to metodo komunikuoti tarpusavyje. Kad, aišku, mokėtų ir dirbti individualiai, bet kad tiesiog mokėtų dirbti ir komandoje, kad turėtų tą komunikavimo kompetenciją. Tai va, tai man atrodo, kad labai labai tas sėdėjimas po 4 yra svarbus. Nes aš šiaip, keista, buvome kažkada persistumdę suolus ir tokiu kaip, aaa, kaip čia pavadinti, tokia kaip U raide ir čia dar viduryje tų suolų, bet kažkaip labai nelipo. Nelipo ir vaikams, ir man pačiai nelipo.

O dabar visada yra grupelėmis, ar ne? Ir tu kas kažkiek laiko prašai, kad jie pasikeistų grupėmis, tiesiog persėstų?

Taip, tai aš šiaip keičiu pati vaikus, nes žinau, kad yra vaikų, kurie, na, tikrai negali vienas su kitu sėdėti. Ir dar šiek tiek yra truputėlį per jautrūs vieni su kitais bendrauti. Arba, tarkim, gali kažkoks konfliktas išsivystyti. Tai tiesiog truputėlį vengiu ir taip pat vengiu, kad draugai su draugais sėdėtų. Nes irgi kartais, na, tai tiesiog pakiša koją pamokos darbiui. Nors vat paskutinę savaitę prieš atostogas tai susodinau draugais su draugais, vaikai labai džiaugėsi, tai kartais kartais yra smagu ir taip pasėdėti.

Minėjai, kad atėjai dirbti į tokią nelabai jaukią erdvę, pilką, ar ne? Kaip ir turėjai laisvės tą erdvę keisti, kažkaip iškljuoti vaikų darbais sienas ir panašiai. Tai vat kiek jums, kaip mokytojams, leidžiama kurti, pertvarkyti erdves?

Iš esmės aš sakyčiau, kad mūsų mokykloje labiausiai daug yra leidžiama. Apskritai, jeigu, nežinau, neprieštarauja kažkokiai bendrai tiesiog ugdymo etikai, tai tikrai leidžiama labai labai daug dalykų, tarkim, iškljuoti erdves, nežinau ten, vaikų įvairiausiai piešiniais, darbeliais ir panašiai. Aišku, sienų perdažyti ((nusiųjuokia)) niekas neleidžia, nes, na, vis tiek yra tam tikras standartas – ta pilka, šviesiai geltona spalva. Nors, galvoju, reikės paprašyti, kad padažytų turbūt vasarą truputį tas sienas, nes atsilupęs tinkas kai kur. Bet Iš esmės, tarkim, ten tikrai niekas neprieštaruja ir netgi reikalauja kartais, net per susirinkimą yra sakiusi direktorė ir pavaduotoja, kai turėjome pernai metais auditą, kad svarbu, kad klasės būtų jaukios ir kad į jas norėtųsi užėiti ir būti. Tai va, tai tikrai yra labai daug laisvės organizuoti ir savo darbą, ir pačią erdvę taip, kaip norisi mokytojui ir mokiniams.

Kalbant apie mokinius, kiek jie yra įtraukiami (arba patys įsitraukia) į erdvių kūrimą?

Aaam, čia kaip kada. Iš tiesų yra tokie baziniai dalykai, kurie, man atrodo, svarbūs. Tai tarkim, kad būtinai būtų susitarimai ant sienos pakabinti. Tarkim, kalbant apie darbelius kažkokius, tai vaikai jau patys kabinasi arba man padeda juos sukabinti. Yra vaikų, kurie, na, tarkim, nenori, kad jų darbas būtų pakabinti. Kartais būna, kad tiesiog kadangi tų sienų yra daug, tai patys vaikai užkabina savo kokį nors darbelį. Dar yra informacinė tokia lenta. Tai, sakyčiau, taip pusė per pusė. Yra dalykų, kurie man ((pabrėžia)) labai svarbūs, kad vaikai matytų kažkokie, tarkim, matematikos plakatai ar lietuvių kalbos kažkokie, kur, na, tikrai svarbu, kad jie būtų prieš nosį, kad gal kam nors užsifiksiuos arba, tarkim, susitarimai, nežinau, skaičių šimtalangė sukabinta ar dar ten visokie. <...> Tai va, bet kitus dalykus tai labai drąsiai, ir vaikai klijuoja ir daro ir panašiai.

Bet čia klasės erdvė, ar ne?

Taip.

O mokykloj, visoje mokykloj, kiek yra kažkokio bendro standarto, o kiek jūs kaip mokytojai, mokiniai, bendruomenė irgi galt kažkaip kurti, keisti erdves?

Aš sakyčiau, kad mažai žiūrint žiūrint apie tai, apie visą mokyklos kontekstą. Labiau yra, kad yra kažkokie stendai, ant kurių galima kabinti ten įvairiausių dalykus. Ir vis tiek tuos dalykus labiau inicijuoja pati mokykla iš administracijos pusės. Na, tarkim, dabar kai buvo Vilniuj 700, žodžiu, tas Vilniaus gimtadienis, tai patį mokyklos puošybos procesą vis tiek administravo iš mokyklos pusės, mūsų bibliotekininkė labai daug prisidėjo ir panašiai. Bet mokiniai turėjo

galimybę tikrai ir savo namelius gamintus, miestus prikabinti ir panašiai. Tai, amm, sakyčiau, toks postūmis yra iš administracijos, bet mokiniai tikrai prisidėti.

Kaip manai, kiek įtakos visos mokyklos dizainas, išdėstymas turi mokyklos kultūrai, bendruomenei?

Manau, labiau turi įtakos vyresniųjų klasių mokiniams, nes pradinukai vis tiek, jie turi savo tą klasę. Jie kažkiek išeina į tą koridorių, bet jie vis vien bazuojasi ten savo erdvėje. O tarkim, kai tu esi vyresniųjų klasių mokinys, tai, man atrodo, labai svarbu, kad būtų tokių erdvių su sėdmaišiais, kažkokių tai suoliukų prisėsti ir panašiai, ko pas mus, sakyčiau, mokykloje yra, bet nepakankamai tiek, kiek galėtų būti atsižvelgiant į tai, kokio dydžio yra mūsų mokykla. Ir, tarkime, kad ir einant per koridorių, tai ant žemės mokiniai susėda, na, jie randa savo erdvių, randa tą kampą, bet gal ne tiek patogiai atrodo. Tai va, tai sakyčiau, kad vyresniųjų klasių mokiniams labai svarbu.

Jeigu būtų tavo valia visiškai be jokių apribojimų, kokias tada mokyklos ir klasių erdves kurtum?

Amm, awww, geras klausimas ((nusijuokia)) Šiaip man kažkaip vat, nežinau, norėtusi turbūt turėti tokią vieną erdvę, kuri atiduota mokiniams ir kad jie patys galėtų sukurti tą dizainą ir kad ten būtų daugiau tokių sėdėdmaišių, didesnė erdvė, ko pas mus mokykloje, na, kaip ir yra toks, antrame aukšte, toks vienas koridorius, bet ten <...> bet vat norėtusi to tokio kampo, kur galėtų pasireikšti ir jį sukurti patys mokiniai. Tai va šito dalyko trūksta. Su pradinukais, tai turbūt, jo. Pradinukų klasės galėtų būti didesnės, truputį kad būtų daugiau erdvės šiaip dalykams ir ir tiesiog, na, apskritai aktyvesnėms veikloms su vaikais. Na kad ir tas ryto ratas arba kažkokį, tarkim, žaidžiant bingo ar panašiai, ir ten jau reikia suolus prastumti, kad galėtume pajudėti.

Tai, kaip manai, ko trūktų va dabar įgyvendinti tokių idėjų, pavyzdžiui, kad patys mokiniai turėtų, na, tik savo erdvę?

Hmm, turbūt iniciatyvos gal, aš nežinau, galbūt kažkada ir buvo galvota apie tą dalyką. Bet kažkaip niekas neiškėlė kol kas to. Tai va, tai labai sunku pasakyti, nes yra iš tiesų ir mokinių taryba ir jie ten prendžia, daro kažkokius dalykus, bet nežinau, galbūt nėra poreikio iš esmės, nes tikrai niekad nesame diskutavę. Čia man, iš mano požiūrio kampo atrodo, ooo, kaip būtų smagu, nes kitose mokyklose aš tai mačiau, tarkim, buvom [kitoje mokykloje], tai ten tokia ne visai tokia erdvė, bet tokia pakankamai pritaikyta ir didelė erdvė mokiniams prisėsti su sėdėdmaišiais. Tai va, tai kažkaip tai man, man norėtusi.

Dabar norėčiau grįžti šiek tiek į praeitį – pandemijos laikotarpį. Nežinau išties, ar tu jau dirbai tuo metu. Bet norėčiau pakalbėti apie tą laiką, kai visos mokymasis persikėlė į namų erdves, vyko nuotoliniu būdu. Kaip tu vertini tokią virtualią erdvę, ar turėjai patirties? Ką šiaip apie tai manai?

Aš turėjau labai labai minimaliai. Nes kai pradėjau dirbti, tai dar, čia buvo, 2021 metai ir jau tas nuotolinis kaip ir buvo pasibaigęs. Bet dar ta kovido tokia banga vis dar, vis dar šiek tiek buvo. Ir tada gavosi taip, kad susirgo didžioji dalis mano klasės vaikų ir aš pati susirgau kovidu. Tai va, ir tada, tai mes turėjom savaitę nuotolinio ugdymo. Buvo šiaip labai įdomi patirtis, iš tikrųjų buvo ir smalsu, ir buvo šiek tiek paprasčiau negu gyvai mokykloje. Bet, aišku, buvo, buvo ir iššūkių, nes vaikai tada, aš galvoju, buvo, jie gi buvo pirmokai ir buvo lapkritis ar spalio... Lapkritis turbūt buvo, dar mes pakankamai mažai buvome susibendravę, jau pažįstami gerokai, ir jiems čia ta pirma klasė. Ir ten kažkas verkia už kompiuterio ekrano, kad nespėja parašyti. Tai va, tai šiaip, manau, buvo gera patirtis ir man, ir vaikams, ir visai tokia gera patirtis man buvo pailsėti. Iš tiesų, nes, aš sakyčiau, tikrai nepersidirbau dirbdama nuotoliniu. Kažkaip labai gerai integravosi tos informacinės technologijos, tokių vaikams labiau interaktyvių užduočių galėjau pasiūlyti. Tai va.

O jei taip būtų visada, kaip manai, galėtų tokia virtuali erdvė pakeisti fizinę erdvę?

Aaaam, tikėtina, kad galėtų, bet ar norėčiau, kad pakeistų – turbūt, turbūt ne. Nes tada vis tiek pradingsta tas santykis su mokiniais. Ir ne visiems, aaa, ne visiems vaikams yra pritaikyta tiesiog mokytis nuotoliniu būdu, nes buvo mano klasė irgi mokinių, kuriems tiesiog sukėlė tas nuotolinis ugdymas labai didelį išgąstį ir sukėlė nerimą ir jie negalėjo prisijungti. Buvo mokinių klasėje, kurie, na, tiesiog neturėjo fizinių galimybių, tarkim, neturi namuose interneto. Tai aš sakyčiau, tai yra patogus būdas, jeigu nėra varianto mokytis gyvai. Bet nenorėčiau, kad tai pakeistų gyvą ugdymą, nes, tarkim, tada tokio ryto rato padaryti, tarkim, neišeitų arba, tarkim, pažaisti tokio tradicinio bingo ar panašiai. Aišku, atsiranda kitos galimybės, kad, tarkim, išbandyti kažkokias tai, kaip ir sakiau, technologijas, ko aš negaliu, tarkim, klasėje išbandyti, nes, tarkim, neturiu išmaniosios lentos klasėje. O tarkim, kai jie yra nuotolyje, aš galiu tas užduotis nusiūsti kiekvienam ir kad jie čia ir dabar padaro jas. Tai vėlgi, yra savų pliusų, bet yra daug ir tokių neigiamų dalykų.

O kokius pagrindinius privalumus ir trūkumus įvardytum?

Sakyčiau, tai vienas iš tų privalumų iš tiesų tai ir yra, kad galima naudoti įvairesnes naujas platformas, įvairesnes technologijas, ko aš negalėčiau panaudoti, tarkim, klasėje. Kitas dalykas yra paprastesnis, sakyčiau, klasės valdymas, ypač kai jie yra pirmokai ir labai prisimenu, vienas berniukas po to manęs klausė mokytoja, o kodėl man išjungt kamerą. Ir sakiau, bet tu nesilaikėi susitarimų tiesiog, ir tu maiveisi prieš kamerą, tai todėl aš tave išjungiau. Nes, pavyzdžiui, klasėje tai tas vaikas ir toliau galėtų daryti tuos pačius dalykus, tai čia turbūt yra pliusas. Kitas dalykas turbūt, bent jau man, tas pasiruošimas buvo iš tiesų paprastesnis ir tikrai daugiau turėjau laiko sau negu dirbdama, ateidama gyvai dirbti į mokyklą. Bet čia turbūt susiję ir su tuo, kad tada jiems daugiau daviau savarankiško darbo padaryti irgi patiems, nes buvo tam tikri procentai nurodyti, kiek mes susijungiam, kiek jie dirba patys. O minusai arba tie labiau neigiami dalykai, tai tiesiog yra tai, kad, na, nebėra tokios santykio, kad iš esmės, kai aš esu gyvai klasėje prieš juos, gyvoje erdvėje, aš matau kiekvieno iš jų akis, galiu pajauti tas emocijas ir panašiai. O kai mes esam

nuotoliu, kažkas išsijungia kamerą. Apskritai, man atrodo, mes per tada ZOOM'ą jungėmės, o gal ir per Gmail'ą jungėmės, neprisimenu, kad aš realiai net nematydavau visų vaikų tame ekrane. Tai čia, man atrodo, yra pagrindinis tas trūkumas. Kitas dalykas, vėlgi, negalėčiau irgi tada pritaikyti kažkokių tokių veiklų, kurios reikalauja fizinio kontakto arba, tarkim, dar vienas svarbus dalykas, kad klasėje kai aš esu, aš galiu priėti prie kiekvieno, kad ir, tarkim, limituotai, tai yra, kad ir negaliu kiekvienam ten, tarkim, skirti 10 minučių per pamoką ir panašiai, bet vis tiek galiu priėti ir pasakyti, na, žiūrėk, čia padarei teisingai, o čia reikėtų pataisyti arba palaikyti emociškai. O kai tai yra nuotolis, aš negaliu pamatyti, ką jie parašė, padarė ir panašiai ir galbūt tikrai yra tų klaidų arba gal ten, nežinau, byra ašaros, nes nepavyksta diktanto parašyti. Tai va.

O kiek dabar yra išlikę virtualumo tavo mokyje?

Dabar iš esmės jūs visi vaikai mokosi gyvai. Turbūt nepavadinčiau to virtualumu, bet tiesiog vis tiek naudojant tam tikras informacines technologijas, ten įvairiausias priemones, kaip ir, na, nežinau, kaip kažkokį laikmatį, įvairiausias vat tokius dalykus, bet čia labiau yra tų skaitmeninių priemonių panaudojimas. To kažkokio virtualaus mokyimo šiaip nebėra. <...>

O vat kalbant apie tas technologijas, kiek jos yra integruotos į jūsų mokyklą?

Amm, labai priklauso nuo mokytojo noro integruotis ir kiek, kiek jis pats tų dalykų naudoja. Na, apskritai taip žiūrint, yra klasių, kurios, na, tarkim, turi išmaniąsias lentas, kur tu ten gali ten viską rašyti ir panašiai. Pas mane nėra to klasėje. Bet, tarkim, yra pas mane televizorius. Pas mus nėra to standartinio tokio projektoriaus, kai kur yra klasėse projektorius ir nusileidžia tas, žodžiu, ekranas, o pas mane yra kompiuteris, yra televizorius, per kurį mokiniai viską mato, tai vat čia tokie labiau fiziniai dalykai, o tada jau viskas toliau priklauso nuo mokytojo, kiek, kiek tu pats įtrauksi tų dalykų. Nes man tai norisi karts nuo karto panaudoti ar kažkokias programėles ar ten, tarkim, kodus skenuoti, nes mes dar turim planšetes mokykloje, tai galime pasiimti, kad ir kaip jos lėtai kartais veikia, bet, tarkim, integruoti, nežinau, į matematikos pamokas, paruošti kažkokias trumpas užduotėles, kad jie nuskenuoja kodą ir tada tas užduotis daro. Bet vėlgi čia, man atrodo, esminis dalykas, kiek pats mokytojas imlus ir kiek jis nori į savo pamokas įtraukti tuos dalykus. Nes pati mokykla rekomenduoja, bet vėlgi čia palieka labai daug laisvės, kaip tu pats organizuojiesi savo ugdymo procesą, ar tu nori įtraukti, nežinau, ten kažkokius ar kažkokį *taimerį*, ar ten, nežinau, man labai patiko, mes su kolege naudojame, yra toks garso matuoklis. Žodžiu, įsijungi mikrofoną, yra tokia programėlė, dabar neatsimenu, kaip vadinasi. Žodžiu, nesvarbu, bet ten tokios akys vartosi ir sako „šššššš“. Ir kuo daugiau garso, tuo garsiau sako „šššš“ ir tos akys, žodžiu, vartosi per visą ekraną.

O kaip manai, kaip va tos technologijos veikia mokymąsi?

((atsidūsta)) Visaip ((nusijuokia)). Šiaip labai, man atrodo, priklauso ir nuo mokinių. Kai tai yra pradinukai, tai jiems visi nauji dalykai, kuriuos išbandom, tai jie sukelia tokį ooo, kas čia vyksta ir kas čia, kodėl, ir, pavyzdžiui, labai keistai vaikus veikia, na, tarkim, kad ir tos akys, kur ten vartėsi, tai pas mano kolegę vienas berniukas pusę pamokos prasidėjo tiesiog taip ir žiūrėjo, kaip tos akys vartosi. O kitiems būna tiesiog tokia nuostaba, jie pasižiūri ir tada dirba toliau. Tai va, tai aš sakyčiau, kad technologijos reikia labai atsargiai naudoti ir miksuoti tuos metodus, kad nelikti vien tik prie technologijų, bet nelikti ir vien tik prie to tradicinio ugdymo. Nes iš tiesų, man atrodo, kad šios kartos vaikai, kurie auga, dabartiniai pirmokai, būsiami pirmokai, antrokai – jie yra tie vaikai, kuriems vienas metodas netinka, jiems labai reikia miksuoti tuos metodus ir ypatingai duoti tos atsakomybės jiems patiems, kad mokyti kitus vaikus. Tarkim, ką mano vaikai šiaip mėgsta, va kaip tą erdvę išnaudoti, kad tiesiog, tarkim, gali patys pasirinkti, kur atsisėsti, tarkim, ir ten daryti savo užduotis, arba, tarkim, dirba poroje ir kažkur ten atsisėda vienas į vieną kampa, kitas į kitą ir vienas kitam aiškina, tarkim, kokį nors matematikos uždavinį ar panašiai. Tai tas iš tiesų tikrai geriau padeda įsisavinti pamokos temą, uždavinius spręsti ar lietuvių raides rašyti. Bet iš esmės, man atrodo, labai svarbu miksuoti tuos metodus – ir skaitmeninius, ir tradicinius.

Tai vaikai tavo klasėje, kaip suprantu, lengvai gali keisti tą erdvę, niekas nekontroliuoja, ar ne? Leidi kažkaip per pamoką judėti per tą erdvę?

Šiaip ne per visas pamokas, nes, tarkim, aš šiaip vis bandau taikyti universalaus dizaino metodiką, kuri labai ir pabrėžia trukdžių mokiniams išsprendimą, kad panaikinti trukdžius, kurie jiems trukdo mokytis. Labai nelogiškas, negražiai, stilistiškai skambantis sakiny (juokiasi), bet tai vat vienas iš tų trukdžių kai kuriems mokiniams ir gali būti, kad jiems yra per sunku sėdėti tame tradiciniame suole. Bet ne visų pamokų metu aš galiu tai leisti, nes, tarkim, būna tokių pamokų, kur šiek tiek man reikia daugiau dominuoti ir, tarkim, kažką naujo paaiškinti, nežinau, daugiau papasakoti ar panašiai. Bet, tarkim, tikrai dalį pamokų skiriu tam, kad, na, tai gerai, dirbsime poromis arba dirbsime po 4 arba kas nori dirba po vieną ir pasirenkam klasėje tokią vietą, kur būtų patogiausia sėdėti. Bet kažkaip labai dailės pamokų metu pasiteisino, kartais per matematiką. Tai iš tikrųjų irgi ne visada taikau, bet karts nuo karto bandau tiesiog ir, jeigu vaikai dirba po kelis, tas labai pasiteisina, kad jie susiranda tą erdvę. Tai va, ko šiaip stengiuosi atsisakyti, tai, kad vaikai, tarkim, labai ten klasėje vaikščiotų: tai dabar ten, sugalvoju per pamoką, ten einu šiukšles ten išmesti ar panašiai, tai kartais norisi šiek tiek, kad jie irgi išmoktų, kad išmoktų gerbti kitus, nes yra vaikų, kuriuos labai erzina tas nuolatinis vaikščiojimas. Tai esam susitarę, kad į tualetą tikrai visada galima išeiti per pamoką, nes, na, bet svarbu irgi pasakyti, kur tu eini. Nes buvo vienas berniukas, tiesiog supykęs bėgdavo iš mokyklos. Tai va, tai kažkaip, taip, man labai nesinori, kad jie visą laiką taip sėdėtų, sėdėtų tiesiog kaip priklijuoti prie kėdės. Bet kad ir jaustų tuos šiek tiek susitarimus, kad, na, tai visgi yra pamokos laikas ir kad yra laikas, kada pasikeičiam tą erdvę, kada mes galim judėti, bet

yra ir laikas, kai mes ir mokomės.

Tai dabar paprašysiu šiek tiek nusikelti į ateitį ir fantazuoti: kokia, tavo nuomone, yra mokyklos erdvių ateitis, kaip jos toliau vystysis ateityje?

Reikia pagalvoti. Man tai atrodo, kad mokykla vis tiek turi keistis ir kad tos erdvės, tikėtina, plėsis. Žiūrint apskritai į dabartines besikeičiančias ugdymo programas, ir kad 30% yra skiriama būtent labiau pačiam mokytojui pasirinkti, ir kad galima labiau netradicinėse erdvėse organizuoti tą ugdymo procesą, tai aš manau, kad šiek tiek plėsis ir vis tiek keisis tie dalykai ir gal labiau tikrai atsiras būtent, aam, to, nežinau, darbo grupėmis, kur, tarkim, mokiniai po 4 sėdi, ne tik po 2. Tai erdvės šiek tiek plėsis. Bet na taip galvojant turbūt tokia dar dešimtmečio perspektyva, kad, na, vis tiek ta klasė, manau, išliks kaip pagrindas, bet turėtų, na, apskritai plėstis ir keistis, ir darytis labiau lanksti – kad, na, nebebus vien tik daug to sėdėjimo tiesiog va tose, nežinau, suoluose ar panašiai. Na, tarkim, man kas įdomu, pavyzdžiui, iš Montessori pedagogikos, kad jie ne visada tuose suoluose sėdi, jie ten ant kilimo dirba ir panašiai. Man atrodo, kad tikrai mokykla plėsis ir atsiras daugiau erdvių tiems tiesiog pokyčiams, kad nebūtinais suolas ir kėdė yra tinkama visiems vaikams mokytis. Tai va, tai manau, turbūt atsiras daugiau pasirinkimų, kad pats mokinys gali rinktis, ar šiandien aš noriu sėdėti vienas savo suole, kas pas mane klasėj, yra vaikų, kurie visada lieka sėdėti savo suole, nesvarbu, ar ar ar, tarkim, aš sakysiu, kad tai gal tu, tiesiog prieisiu ir dar pasiūlysiu, gal tu nori kitur persėsti. Yra vaikų, kurie iš karto lekia į savo kampą arba prie palangės. Tai, man atrodo, mokykloje atsiras daugiau erdvių vaiko pasirinkimui, kur jis nori dirbti.

Yra tokių nuomonių, kad ateity technologijos pakeis daugelį darbuotojų, taip pat vat ir mokytojų. Ką apie tai manai?

Skaičiau šitas diskusijas, šiaip nuolatos būna kartais išmeta šituos dalykus. Va dabar galvoju, kažkas man gal iš kolegijų yra sakę, kad tikėtina, kad galbūt bus tokia ateitis, kai prisijungia ten prie ZOOM'o ar Google Meet'o koks 100 mokinių ir yra vienas mokytojas. Na dėl tiesiog mokytojų stygiaus. Galbūt ir tikėtina, bet tai bus tikrai, sakyčiau, ne dešimties metų perspektyvoje. Gal dvidešimties, gal 15. Gal gal ir trisdešimties. Bet nežinau, man tai atrodo, kad visgi gyvo santykio ir gyvo kontakto su kitu žmogumi negali pakeisti joks dirbtinis intelektas, kad ir kaip jis puikiai dirbtų ir kad ir kaip jis būtų labai puikiai pritaikytas technologiškai. Ypatingai, gal aš labai taip žiūriu per tą tokią siaurą pradinukų prizmę, gal su vyresniais mokiniais, tarkim, nuo, nežinau, 6 klasės, 7 klasės, tikėtina, kad galbūt ir galėtų pakeisti tas dirbtinis intelektas ar nuotolinis ugdymas. Nes vyresniems vis tiek to kontakto šiek tiek reikia mažiau. Na, nebūtinais, bet vis tiek jau yra kitoks santykis mokinių ir mokytojų, tai galbūt ir galėtų atsirasti labiau, daugiau to nuotolinio ugdymo, bet su mažesniais mokiniais tikrai tas šiltas, gyvas kontaktas yra labai svarbus. Na, nežinau, kad ir tas pats ryto ratas, man atrodo, nu, nelabai dirbtinis intelektas gal jį pravesų. Gal po trisdešimties metų atrodys ir kitaip. Ir gal tikrai tas dirbtinis intelektas, ar gal ir nuotoliu vyks. Nežinau, tas pats ryto ratas ar kažkokia holograma bus. Tai va, negalim žinoti, bet kažkaip žiūrint į pradinį ugdymo ar į tą patį ikimokyklinį ugdymą, kol kas man atrodo, kad, na, nelabai nelabai tikėtina.

O kokių tu pati lūkesčių turėtum ateities mokyklų erdvėms?

((nusijuokia)) Iš tiesų norėtusi gal kad būtų kuo daugiau jaukumo ir tokių šviesių spalvų ir tiesiog apskritai gal kad būtų tvarka tiesiog, kad būtų švaru ir tvarkinga. Kartais to tikrai trūko šiek tiek mūsų mokykloje. Dabar dabar jau yra tvarkingiau, dabar tikrai viskas, viskas dėl to smagu. Kažkaip turbūt norėtusi ir to paties funkcionalumo, galbūt, nežinau, gal aš labai taip žiūriu į savo mokyklą, ko joje trūksta, tarkim, suolus tuos pačius atnaujinti ir panašiai. Tai norėtusi, kad mokyklos investuotų ir į tą fizinę erdvę. Iš tiesų, na tikrai, kad fizinė erdvė neatsiliktų nuo to paties ugdymo ir inovacijų, kitų inovacijų, kurios diegiamos mokyklose. Tarkim, ką aš kartais matau privačiose mokyklose, kur ten, nežinau, dalinasi *feisbuke* ir kiek jie turi įvairiausių ten įrangos ir kitokių visokių dalykų. Tai tas labai smagiai žiūrisi, aišku, ten, tikėtina, yra kitų dalykų, kitų kažkokių niuansų, bet norėtusi, kad valstybinėse mokyklose irgi būtų tas inventorių, tiesiog suolai, išmaniosios lentos ir panašiai, kurios tikrai tinkamai naudojant gali labai palengvinti tą procesą ugdymo. Tai taip.

Mūsų pokalbiui artėjant į pabaigą, norėčiau paklausti, gal yra kas nors dar svarbaus, ko neaptarėme, kuo norėtum pasidalinti?

Mmm, ne turbūt. Man atrodo lyg ir viską papasakojau, nežinau, šiaip, na, visada kalbant tiek apie mokyklą, tiek apie jos erdves, yra ką papasakoti, na, kad ir, nežinau, dar prisiminiau. Turbūt norėtusi valgyklos, tarkim, nežinau, kažkokios funkcionalesnės kokios erdvės, bet gal čia vėlgi labai specifinis dalykas – mokyklos valgykla. Gal pas mus valgykla tokia, nežinau, kažkokia nejauki erdvė. Tai jeigu galvojant apie tai, ko trūksta mokyklose, mūsų mokykloje, mūsų mokykloje – tai tokio jaukumo valgykloje ir nežinau, gal čia yra tiesiog bendra tendencija visų mokyklų, kad valgykla nėra pati jaukiausia erdvė, kur norėtusi ilgesnį laiką praleisti, nu nes ten tiesiog, atrodo, ateini, greitai pavalgai ir norisi bėgti. Ir kur tikrai trūksta ir tos estetikos. Tai vat norėtusi, kad tikrai mokyklos išlaikytų tą estetiką.

Iš viso to, ką kalbėjom, kas tau atrodo svarbiausia?

Aaa, nežinau ((nusijuokia)) Šiaip labai labai daug dalykų kalbėjom, tai turbūt vienas svarbiausias dalykas, kad visgi mokykla turi būti apie mokinius ir mokiniams, ir kad mokiniai turi kurti tą mokyklą ir mokyklos erdves arba bent jau nebūtinais visos mokyklos erdves, bet kad turėtų įtakos savo klasės tiesiog kūrimui. Tiek ir vyresniųjų klasių mokiniai, nes jie vis tiek turi irgi savo auklėtojų klases ir kai kurie turi ten ir asmenines savo klases – labai įvairiai būna. Ir kad tiesiog jie kuo aktyviau prisidėtų prie tų klasių kūrimo, nes vis tiek jie daugiausiai laiko ten praleidžia.

Labai ačiū, labai labai įdomu klausytis tavęs buvo. <...>

Man tai tiesiog buvo smagu pasidalinti. Iš tikrųjų ne taip dažnai ir reflektuoju ir pagalvoju apie tas mokyklos erdves, tikrai. Tikrai yra tas dalykas, kad kartais ateini, yra va ta tokia erdvė ir priimi, kaip yra. Ir šiaip, aš supratau, kad esu linkusi kaupti dalykus ir ten visokius vaikų rašto darbus, visokius popierius ir kartais vis tiek, kai bendraujam su kolegėm, tai šalia manęs yra viena kolegė, kuri vadovėlius rašo, ekspertė, kolegė, ir pas ją tokia tvarka ((su nuostaba)) yra, kažkaip viskas ten, taip atrodo, nėra niekur nereikalingų daiktų. O pas mane tai pūilna ir kažkaip, nežinau, aš, vat kartais tokia ir jaučiuosi – truputį pasimetusi, man atrodo, va čia yra pirmųjų–antrųjų metų mokytojo darbas. Kad ir kabinetas toks kažkoks pasimetęs ir kad dar pats savyje esi pasimetęs tarp metodų ir dalykų. <...> Kitur, taip atrodo, daugiau tos tvarkos, o mano stalas ten kažkaip daiktais apkrautas, visokiausiais tokiais dalykais. O pas jas, žiūriu – kažkaip taip viskas labai atrodo sudėliota, viskas sustyguota, bet nebūtinai tai yra gerai. Na, nebūtinai gerai, nebūtinai blogai. Kartais jo, man atrodo, kad pas mane galėtų būti labiau viskas šiek tiek sustyguota.

<...> Šiaip tai labai labai faina, kad pasidalinai, tikrai dar kartą ačiū.

Smagu, tikiuosi, kad bus naudinga.

Be jokios abejonės. Ačiū. Stabdau įrašą.

Priedas 3. Kategorijos ir subkategorijos. Pavyzdžiai

KATEGORIJOS	SUBKATEGORIJOS	PAVYZDŽIAI
Asmeninis mokytojų santykis su mokyklų erdvėmis	Susitapatinimas su mokyklos erdvėmis	<p><i>Aš atsimenu pirmus įspūdžius ((susiima už galvos)). O Dieve – kaip tvartas ((su siaubu)), o kaip čia mes dabar būsim... Ir vaikų toks buvo įspūdis. Jie po tos gimnazijos, va vis tiek kažkaip ta mūsų erdvė, jinai yra tapusi mūsų, ir mes jau jos dalimi. Ir mes kai ten nuvažiuojam, ((aikteli)), galvojau, kaip taip, ten tas koridorius koks, grindys buvo kažkokios mėėėlynos, tokiom guminėm plytelėm. Bet, kita vertus, mes vaikam vat, aš bent jau taip sakydavau: bet žiūrėkit, mokytojai tie patys, jūs tie patys, nelyja virš galvos, sniegas, šildo. Nu jie taip linksi, supranta. Bet aš mačiau, tai buvo, žinok, kaip tarsi ne tie žmonės. Ir va, ir aš tada įsitikinau, kas yra erdvė žmogui <...> ir va tada aš supratau, kad mes susitapatinam su savo erdve. Ir kai mes grįžome čia, mes kažkaip, mes pasijutom, kad čia meees! ((su šypsena, džiaugsmu, nusijuokia)) (Jolanta).</i></p>
	Savos erdvės poreikis	<p><i>Vat ilgiuosi, kad nėra tuose kabinetuose, anksčiau būdavo paruošiamieji kambariai. Dabar va, kada atsirado pas mus tas mokytojų kambarys, tai labai daug išnyko tų paruošiamųjų kambarių. Kur mes vat, pavyzdžiui, su kolega galėdavom pasidėti visokius žemėlapius, taip toliau, viską, o dabar... <...> Ir, aišku, mes dabar turime eiti ten gerti kavos, arbatos, reiškia, ar tenai bendrauti, mokytis į mokytojų kambarį. (Artūras);</i></p>
	Pasitenkinimas mokyklos erdvėmis ir pasiūlymai pokyčiams	<p><i>Hmm, man tai jos tikrai tinka. Kažkaip aš gal netgi visai žaviuosi mūsų mokyklos erdvėmis, nes tikrai visko yra, ta prasme: bendra salė, kur mokiniai gali žaisti, valgyti ir panašiai, yra užtvertos visiškai, ta prasme, klasės <...> Kažkaip ir atvira, ir uždara, kai reikia, yra kur asmeninių pokalbių turėt, yra kur bendras veiklas vykdyt. (Lukas)</i></p>
Ugdymo organizavimas mokyklos ir kitose erdvėse	Ugdymo(si) erdvių įvairovė	<p><i><...> pastatas, kuriame esame įsikūrę, prieš 4 metus buvo visiškai apleistas. Jisai buvo įsigytas su išdaužytais langais, žodžiu, baisiai jisai atrodė. Buvo čia kita apleista mokykla, kuri buvo visiškai nuniokota. Ir iš pradžių įsigijus tą pastatą buvo pamažu tvarkoma. <...> prie to tvarkymo prisidėjo labai ((pabrėžia)) didele dalimi tėvai, taip pat ir vyresni mokiniai prisidėjo – tai buvo bendras toksai, iššūkis visai bendruomenei. <...> Ir taip pat liko ir labai daug erdvių, kurios nebuvo atnaujintos, bet kurių kol kas ir neprireikė.</i></p>

		<i>Pamažu ir jos buvo tvarkomos, dabar kai kurios yra nuomojamos įvairiems renginiams, įvairiom įvairiom, būreliams įvairiems. Žodžiu, dar nėra pabaiga (Matas).</i>
	Kabineto šeimininkai – mokytojai ar mokiniai? Judėjimas per erdves	<i>Tai, sakau, man patinka vienoj vietoj dirbti, kur galiu pasidaryti, kaip noriu. Kai žinau, kai tikrai viskas veikia, kaip aš noriu, o ne ateini, tarkim, į kitą kabinetą ir, tarkim, kažkas neveikia ir tada tikrai neretai būna ir pamoka sugriūna. Tai vat, džiaugiuosi turėdamas savo kabinetą (Martynas); dalį pamokos visą laik ten, tarkim, pirmas 5 minutes tai vos ne pavogiu iš pamokos, nes kol susijungiu projektorius, susirandu pultelį – būna labai didelė problema pultelį rast. Tai va, tai ir kokybė krenta (Nojus).</i>
	Suolų išdėstymo įtaka bendravimui ir bendradarbiavimui	<i>Pas mane klasėje yra toks kampas, per kurį nesimato projektoriaus vaizdo. Ir būna, mokiniai, kurie per daug tingi persėst, kad matytų, jie dažniausiai atsisijoja nuo pamokos ir tuomet, nu, būna tokie atsainūs, nutolę iš esmės. <...> Galvoja, kad čia jie apleisti ir panašiai <...> (Lukas).</i>
	Nomadiškumas	<i>Bet va irgi nauja erdvė ir vaikai kitaip atrodo tarsi (Jolanta); tu gali pamatyti mokinius kitoj erdvėj ir pasižiūrėti, kaip jie elgiasi (Martynas).</i>
	Atviros erdvės – išlaisvina ar įkalina?	<i>Natūralu, suprantame mes čia, kad yra, kad to intymumo galbūt trūksta, bet, natūralu, suprantanti, kad esi darbe, visada visada esi matomas, nuo mokinių dabar mažiau pasislėpti gali, reiškia ((juokiasi)) (Artūras).</i>
Socialinės erdvės kūrimas	Mokykla – antri namai	<i>Tai aš manau, kad svarbu, kad vaikui būtų čia kaip nu kažkokia namų atmosfera: daiktų pasidėjimas, bendravimas klasėj. Nes, pavyzdžiui, dabar dar ką pastebėjau, per pertraukas ne visi eina į valgyklą valgyti, kai kas valgo savo kabinetuose. Irgi, reiškia, vėlgi namų, aš valgau čia. Atsineša iš namų, kartais užsiverda koki arbatinuką. Ir būna toj erdvėj. Tai vat, turbūt visos tos erdvės, kurios vaikui teikia saugumo jausmą (Jolanta)</i>
	Bendruomenė	<i>Pavyzdžiui, kai mūsų klausia, kaip mes kovojam su patyčiom – pas mus nėra patyčių, bet iš tikrųjų jų nėra. Nes jeigu tai yra tikrai pati pradžia, mes užčiuopiam ir mes labai darom aiškias intervencijas (Agnė).</i>
	Modernizavimo įtaka bendruomenei	<i>Ant sienų kolkas vat nieko nekabinu, o ir kolkas nekabinom nei aš, nei mano kolega tiesiog reiškia, nu... Nes yra toksai administracijos pageidavimas yra. Tai va. Tai tos galios šiek tiek yra ir suvaržytos, aišku (Artūras).</i>
	Bendrų erdvių poreikis ir erdvių	<i><...> Tai ten stovi tokia sofikutė gale klasės. Mes nuėmėm vieną spintą, atnešėm sofikutę, vaikai</i>

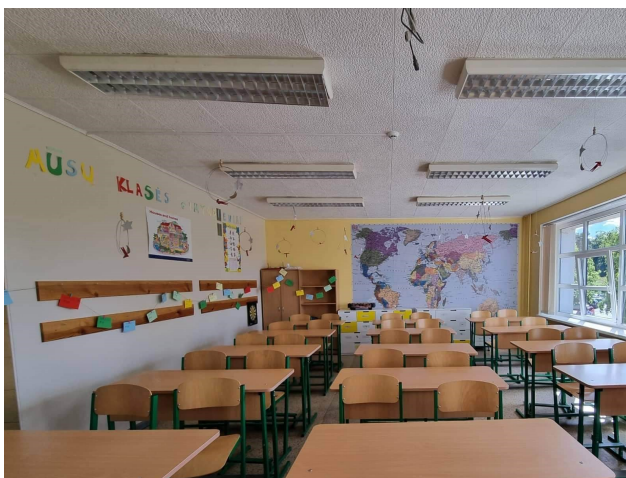
	daugiafunkciškumas	<i>atnešė kilimėlį – tokį visai mažą, bet labai fainą. Ir turim labai daug pagalvių ir tos pagalvės guli ant sofikutės ir ant palangės, ir gali vaikai sėdėti. Tik, aišku, palangė ((nusijuokia)), biškį, ne visada galima naudot, [ūkvedys], taip sakant, nelabai bus patenkintas. Bet realybėje tai leidžiu net ir ten kartais. Vat. Ir dažniausiai mes naudojame, nu, tarkim, su pradinukais, aš leidžiu ten atsisėsti, knygas paskaityt, arba mes dirbam toj vietoj. Nu, tarkim, ratu, kad galėtų atsisėsti ant grindų, pasiima pagalves. Tai vat paskirtis tokia, bet, aišku, ir klasės auklėtiniai ateina atsipalaiduoti ten į tą kampelį. (Sandra)</i>
	Mokinių įgalinimas erdvėse	<i>Truputį pastumt, pakuruot, ką jie ten veikia, bet puošia jie, daro ten, nu jie aišku, pasileidžia ten muzikos ant viso garso, jie ten, žinai, linksmiasi (Gertrūda).</i>
Virtualumo problema: technologijos vs. mokytojas	Technologijų integravimas į mokyklos erdves	<i>Pavyzdžiui, šeštokam suprasti apie spindulių kritimo kampą ir, tarkim, metų laikų kaitą. Tai labai padeda. Šiaip mokytojui padeda, sakykim, analizuoti duomenis (Martynas).</i>
	Virtualios erdvės patogumai ir keliami iššūkiai	<i>Kai aš esu gyvai klasėje prieš juos, gyvoje erdvėje, aš matau kiekvieno iš jų akis, galiu pajauti tas emocijas ir panašiai (Samanta);</i>
	Ar išliks fizinės erdvės?	<i>Kai visi mokysis nuotoliniu būdu – tas pats kaip nėra mokinių mokykloj. Tai ką mokyklai daryt? Tapti kažkuo kitu, ane. Virsta bibliotekom, virsta mokymų centrais, galbūt sporto centru. Kažkokia transformacija įvyks, aš manau. Nes kas svarbiausia yra – efektyvumas, aš manau. Ir efektyvumas visada laimi (Nojus)</i>
	Mokytojo (ne)pakeičiamumas	<i>Bet aš manau, kad tikro, atsidavusio mokytojo, kuris pats nuolatos mokosi – jo niekada nepakeis, nežinau, joks dirbtinis intelektas. Jis labai pagelbės, bet... Tam tikra dalis mokytojų tikrai praras darbą. Bet aš manau tų tikrai, kurie nuolatos patys mokosi, tai aš nemanau, kad jie praras darbą ((nusijuokia)) (Martynas)</i>

Priedas 4. Nuotraukų galerija

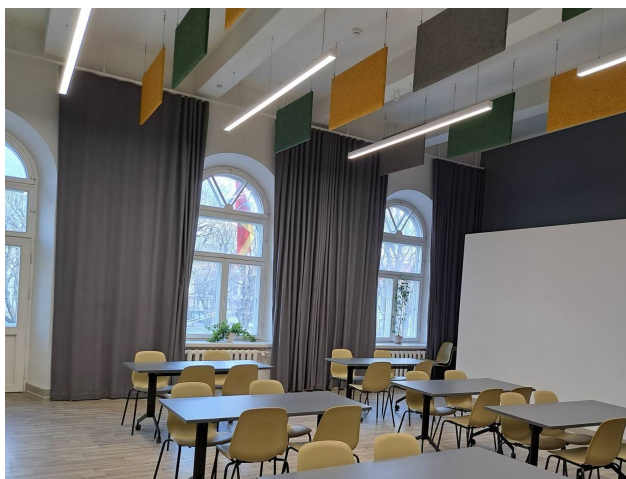
Pav. nr. 1

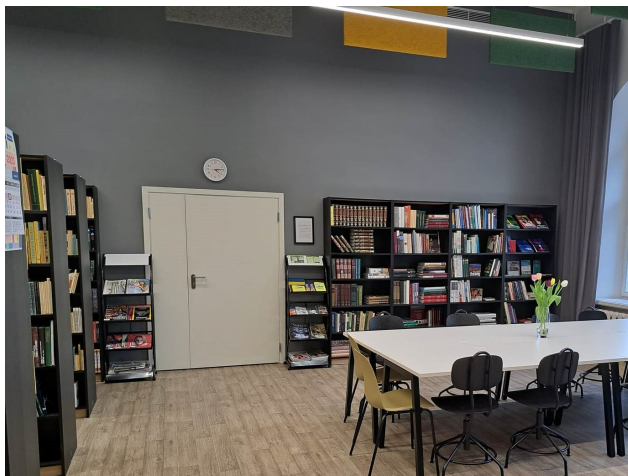
Pav. nr. 2

Pav. nr. 3

Pav. nr. 4

Pav. nr. 5

Pav. nr. 6

Pav. nr. 7

